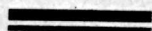

Spetsiaalne fond

js

„Sõduri Lifa“

1921. aastal.

SP, 4783

AR

ENSV
Riiklik Avdlik
Raamatukogu

Ar 921 p

== Eõjamõe Erõkifoda Tallinnas Nõõti tän. 13. ==

„Sõduri Lisa“ sisu 1921. aastal.

1. Taktika.

	„Sõduri Lisa“ nr. nr.
Golovin: Sissehüatus taktikasse. ✓	1.
N. Reek: Lühingu juhatus.	2/3.
Lutsar: Soomusautod, tähnid ja nende lahingtegevus. ✓	4. 5.
Lutsar: Jalg- ja mootorrattad tulewikusõjas.	8. 9.
N. Reek: Luure.	8. 9. 10.
Lutsar: Jalgwäe luurajad ja nende ülesanded.	9.
N Reek: Ohuluure.	10.

2. Psüholoogia.

N. Reek: Sõja edu peatingimused.	1. 4. 5. 6. 7. 8.

3. Sõjamälestused.

Riisenberg: Eesti sõjamäelaste organisatsioonid Põhja väerinna 1917. aastal.	1.
Ambassador: Mälestused sõjalaevastikut 1918—1919. a.	4. 5.
K.-K.: Mälestused Rõutogudemaalt.	10.

4. Lastesajandus.

O. Sternbeck: Mõni sõna sõjariistade korrahoidmisest väeosas.	6.
O. Sternbeck: Ühtku mehe õpelaste korraldamisest.	8.
O. Sternbeck: Mõnda sõjase lahingettevalmistusse ja sõjase lahingharjutustesse puutuvate küsimuste selgitamisest.	10.

5. Suurtüki asjandus.

Lutsar:	Suurtükiväe luuramise organisatsioon ja ülesanded.	1.
Brede:	Lühikene uurimine Prantsuse raste raudteesuurtükiväe kohta.	4.5.8.9.
G. Leets:	Kurgamõõtja, bussooli ja stereo-toru tarvitamine.	6. 7.
M. Grossholm:	Suurtükiteadus.	7. 9.

6. Tehnika.

J. Lutsar:	Tänki „m. V.“ lühike kirjeldus ning juhatus temaga ümberkäimiseks.	6. ✓
J. Lutsar:	Lühikesed tehnilised juhtnõuad soomusautode korraspidamiseks ja väikeste wigastuste parandamiseks.	8. ✓

7. Ratsavägi.

N. Reek ja R. Kent:	Ratsahobuse väljapetamine ja nüüdses aja ratsaväe ohvitserile kui sõitjale ja sõiduspetajale etteseatavad nõuded.	5.
N. Reek ja R. Kent:	Hobune ja tema hindamine.	4.

8. Kirjandus.

Prof. Martens:	Sõda ja õigus.	1. 4. 5.
J. F. C. Fuller:	Wäljawõtted.	9.

Sõja edu pea-tingimused.

19 ja 20 aastajaja sõdade psühtoloogiline wisanb.

Eestistanud ja täiendanud N. Reek.

„Argem joomastugem olewikust,
meelestagem tulewikku.

Alustatud asja mitte lõpetada —
on Jumala karistus.“

Generalisimus Suworow.

Alinult pime ja mõhit sõjajuhata-
mises mõib mõtelda, et on olemas ses
asjas weel midagi tähtsamat, kui oma
wastase iseloomu ja kaldu-
wuste tundmine.

Polibius: „Hannibali sõjakäitgud.“

Gesõna.

Juba sõdade algusest saadit on mõitjaks jäänud see pool, kes oma jõu ja warustuse poolest ei ole wastasest tugewam, waid sagedasti ses suhtes nõrgemgi olnud, kuid kes on hästi oma wastase iseloomu ja sellest olenemat sõjapidamise wiisi tunnud.

Iga sõjalise edu peandue on: waenlase hingeelu ja iseäranis waenlase sõjawäe hingeelu tundmine.

Meie arwatawad tulewased waenlased on wenelased ja sakslased.

Wenemaa on praegu saamise ajajärgus. Siin on pilt nagu wana testamendis: ei ole „maad ega taewast, puud ega põõsast“ — kõige üle on walitsemas „kaos“. Mis saab temast edaspidi — ei ole meil teada. Kuid Wene rahwa sõjalist iseloomu on tarwis tundma õppida. Seda mõime praegusel ajal ainult tema minewiku järele teha.

Minewiku tundmisele ja selle tundma õppimisele annab ka Saksa kindralfeldmaršhal krahw Schlieffen wäga suure tähtsuse, kui ta omas kirjatises feldmaršhal Moltke kohta ütleb: „Tema muutumata rahulik waade oli tulewiku poole pöördud ja ta tundis tulewikku, mitte kui „prohwet“ wõi „selgeltnägija“, waid kui üks neist, kes minewiku raamatust oli lugema õppinud, mis tuleb ja tulema peab.“

Ka kindral Dragomirow ütleb Moltke kohta: „Tema on üks neist suurtest ja haruldastest meestest, kelle sügaw teoreetiline uurimine peaaegu juba praktika aset täitis.“

Haritlaste klass on Wenemaal hävitatud. Kes saab seda tühja kohta täitma?

Du võimalik, et Wenemaa ülesehitamise sakslased oma peale võtavad, kellel intelligent jõudubesi suur ülekaal. Näituseks on praegu Saksamaal tuhandeid õigusteablasti, kes mitte oma erialal ei tööta. Kuid tehnilise haridusega eriteablasti, kes mitte oma alal ei tööta, leidub niisama palju ehk veel rohkemgi.

Sakslased saavad loomusunnilt oma kätt korralagebada ja laastatud, kuid tooresmaterjalide poolest rikka Wenemaa järele wälja sirutama.

Sakslasi ei ole kunagi lõpulistult löödud. Nemad leiðsid wäljapääsutee 1806. aastal — leiawad seda ka nüüd. See wäljapääsutee on — ühendus Wenemaaga, mille tooresainete ja sõjawägede arm piiramata.

Mii mõits tulewiku pildina oletada, et ühelt poolt suur Wenemaa ja teiselt poolt wägew tehniline Saksamaa ühinewad. Nende mõlemate ühendawaks sidemeks oleks sakslaste püha wiha liitlaste wastu oma lüüasaamise pärast ja ka Wenemaa murtud sümpaatia liitlaste wastu.

Kuid see pilt ärgu kohutagu meid. Sõjawäelane peab halwemast halwema omale walima.

Meil on wäljapääsutee, mida mööda oma iseseiswuse kindlustamise mõttes peame astuma.

Sakslaste wastased tarwitawad kõite jõudu, et sellesse Wene-Saksa ühendusse lõhet löüa, kiil wahela ajada. Siin tarwitawad liitlased meie uute piiririikide abi. Seega on meie liitlaste (iseäranis Inglise) orientatsioon kindlal realpoliitilisel alusel. Siiski ei pea unustama, et poliitikas kedagi ilusate filmade pärast ei armastata. See on iseäranis meie päewil maksew. Seepärast saame wäga hästi aru, kui sakslased meie (piiririikide) kohta ütlewad: meie olla liitlaste „walged neegrid“, rõhutadaes siin seda, et nii kui „mustad neegrid“ Verduni ja Champagne wäljal liitlaste huwide eest wõitelnud, nii wõidelda ka meie Baltimail liitlaste huwide eest, kiiluts Saksja ja Wenemaa wahel olles. Et meie tulewikus enam selle „kulli“ küünte wahela ei sattuks, kes meid 1918. aastal kallistas, ehk tema idapoolse naabri wõdi mõne muu riigi täieliseks tööriistaks ei muutuks, kelle huwid meie omadega ühte ei läi, peame oma enese jõu peale mõlema.

Siin tõuseb isenesest päewakorrale „Balti riikide liit“ (Entente cordiale). Balti riikide liidu loomine on meie ajalooline ülesanne. Meie, Balti piiririigid, peame seda teostama, maksfu see meile kui palju waewa tahes. Ei suuda meie seda — siis saame Saksa-Wene sõbdamaaks.

Kuid see kõik on poliitika ala ja kuulub rahwa eituse wõimkonda. Alla, kus meie, sõjawäelased, nendele sihtidele riigi julgeoleku ja iseseiswuse kindlustamiseks hoolsalt kaasa wõime ja peame töötama, on meie sõjawägi, selle wäljadepetamine, moodsa Euroopa sõjateaduse arendamine ja

fõjapidamise wiiside omandamine ning nende tarwilikule kõrgusele tõstmine. Et nügiaegseid moodsaid wõitluswiise hoogsamini wõidu saavutamiseks ära kasutada, peame, nagu ülewalpool juba öeldud, wastast, wastase sõjawäe hingeelu ja sellest olenewaid wõitlemiswiise tundma õppima. Natsume seda Wene ja Saksa rahwaste endiste sõdade ajaloo walgusel teha.

Tarwitatud allikad:

Põhiallik:

„Die Grundbedingungen kriegerischen Erfolges.“ — Frhr. v. Freitag-Loringhoven.

Aliallikad:

„Aus meinem Leben.“ — General-Feldmarschal v. Hindenburg.

„Meine Kriegserinnerungen.“ — G. Ludendorff.

„Война и мир“ — Л. Толстой.

„Современная война“ — А. Незнамов.

„Die Technik im Weltkriege“ — Schwarte.

Elõsejuhatus.

Tolleaegsete ja järeltulewate põlwele etteheited Prussi sõjawäe tõlkluseluse kohta wiimase lüüasaamise puhul — Jena ja Auerstedt all 14. oktoobril 1806. a. — ja kõiksugu muu selle kohta käiw kirjeldus ei wasta täielikult iolele. Veel enam: neis kirjeldustes tehti sõjawäe tuum, s. o. ohwitseriseisus, tema kõrkuse ja enesega rahulolemise pärast kõwasti maha . . . Ja ometi oli see hästi korraldatud, dissiplineritud ja püüdjä sõjawägi, olgugi et tema taktilisest küljest paljusis asjus ajast oli maha jäänud.

Need „kõrgid juntrud“ täisid aga ennasalgawalt oma kohust Jena ja Auerstedti ühepäewases lahingus. Seda tõendawad kaotused. Jena all löödi meeskonnast, mille suurus 53.000 sõdurit, — 9 kindralit, 254 ohwitseri wälja, ja Auerstedti all 50.000-lise meeskonnast — langesid 6 kindralit ja 215 ohwitseri. Prantslased ei saanud selle wõidu ka mitte muudu kätte — nende kaotused üksituteft diwitsifidest Jena all ulatasid kuni 20% terwest koosseisust. Davout korpus kaotas Auerstedti all 25% omast koosseisust.

Mis oli siis preislaste lüüasaamise põhjus?

Kes wõib Prantsuse sõdurisi laita, kes ennasalgawalt 1859 a. Magento ja Solferino all wõitlesid, selle eest, et nad 11 aastat pärast seda kindla lootusega wõitlusesse astusid ja Sadowa langelastelt lüüa said?!

Kes ei olnud Wene-Jaapani sõja algul Wene wõidu sisse kindel? Kes juudab aga oma naeru tagasi hoida Mukdeni ja Tsushima juures Wene lüüasaamist meeldetuletades ja ühtlasi seda ettekannet lugedes, mis neli aastat enne seda polkownik Wannowski poolt tehti. Sellis ette-

tandes oli veldud: „Palju, palju aastaid, võib olla ka sadaks aastaid läheb tarvis, et Jaapani armee need moraalsed alused suudaks omandada, mille peale Euroopa sõjavägede organisatsioon tugeneb ja mis võimaldaks Jaapani sõjaväele ka kõige nõrgema Euroopa riigi sõjaväega ühele astmele tõusta.“

Rõhuvat muljet avaldab iga sõjamehe peale see resolutsioon, mis kolleagne sõjaminister kindral Kuropatkin selle ettepande peale tegi: „Olen lugenud. Siin pole ühtegi sõna, mis meelde tuletaks meie endiste Jaapanis olnud sõjaväe esitajate liidulaule. Raine waade!“

Polkownik Wannowski ettepanne ja kindral Kuropatkini resolutsioon näitavad, kui raske on rõvera rahva ja tema sõjaväe psüühikat õiglaselt hinnata. See võera sõjaväe psüühika tundmise raskus ilmutab end veel selgemalt Balkani rahvaste 1912. a. sõdades, kui sellesse sõjasse puutuwaid Saksa allitaid lugeda. Sõjaväe psüühika paistab meie päewaselgelt siis, kui sõjavägi waenlasega võitlemas, sest tulewik on inimesel ju tume. Ujaloo uurimine annab meile võimaluse hingeelu ligikaudselt hinnata ja sel hindamisel on piiramata tähtsus. Seda tõendab kindralfeldmaršhal Schlieffen, kui ta feldmaršhal Moltke'ist räägib: „Tema muutumata rahulit waade oli tulewiku poole pöördud ja ta tundis tulewikku, mitte kui „prohwet“ või „selgetnägija“, waid kui üks neist, kes minewiku raamatust oli õppinud lugema, mis tuleb ja mis tulema peab.“

Kui meie mõidu ja langemise põhjust sõjaväe hingeelust otsime, siis annavad uurimised arusaamiseks paremaid tagajärgi, kui uurimist kaugeft minewikust algame ja lõpetame vägede wasiupidawusega 20. aastajal waenlase wastu, kes moodsa sõjapidamise wiisidega võitleb ja kelle sõjaväed üldise teenistuse kohustuse alusel ehk kogu rahwa osawõtmisel on moodustatud. Minewit ja nügiaegsus on sel wiisil tergemalt arusaadawad ja selgemalt seletatavad. Kui termet ettekujutust tahetakse saada, siis ei pease meie selle uurimise juures ka organisatsiooni, operatiiv ja taktika oludest mööda. Järgnewad mõtted ei mahuta enesest mitte kogu ainet, seda ainet, mida waewalt põhjalikult võib käsitada, sest üsfil inimene ja kogu inimeste mass kujunewad meie perspektiivil omas mitmekesisuses ja waheldawas tegevuses.

I. Wenelased.

Euroopa sõjaväe eeskujul korraldatud Wene moodsa sõjaväe algus.

Peeter I-st kuni Aleksander I-ni. Peeter Suure riiklike reformide põhimõte oli, teiste Euroopa riikide eeskujul moodsat riiki luua, Wene olemist ja hingelisi olu Euroopa kultuuriga läbi põimides. Selleks oli tal palju wäljamaalasi tarwis. Suurem osa wäljamaalasi olid sakslased, kelle ridades ka paljud alles wõidetud Balti maa-

Kondadest pärit olid ja selle pojad tolleaegsetes ja tulewastes Wene sõdades juhtiwatel kohtadel seifid. 1741. a. astus keiserinna Elisabeth troonile, kes Wene rahwuslikele tendentsile ülelaulu andis, mille tagajärjel Wene mõisnikud sõjawäes esimesiele kohtadele asusid. Ohwitseride koosseis Elisabethi ajal ei olnud moraalselt mitte ühetaoline. Ohwitseride mass tol ajal seifis koos wafematest mõisnikuseisuse kithidest, kes hariduslikelt ja kombelisel madalal kultuura astmel seifid. Kõrgemad kohad olid rüaste ja wägewate aadeli wõjude käes. Waatamata rahwuslike tendentsi peale, oli sõjawäes itkagi palju muulast.

Wene talupojad, kes "elnaegse teenistuse kohustuse alusel teenisid, olid heaks sõnakuulelikuks sõjaliseks materjaliks. Wene maapinna suurus, tema lauguste suhtes, ja rahapuudus olid suurte püuduste põhjusel sõjawäe organisatsiooniks ja talistafid igast küljest selle edu. Minult kahurwäes läts krahw Peeter Schuwalowil korba kahurwäe wäärtust tarwilikule kõrgusele tõsta. See kahurwäe edu andis end mõjuwalt Suur-Jägersdorfi lahingus 30. augustil 1757. a. tunda. Seitsem aastases sõjas rüastafid Wene kindralid omi osafid sügawates lahingufordades, mis liikumisele ja manöweermisele kahjuks olid. See sündis sellepärast, et neil esimesel kohal puhtaltse oli. Selle põhjusel oli asjaolu, et wastase ülemjuhataja Friedrich Suur oli tolleaegne anderrikkam wäejuht, ja sellepärast arwafid Wene kindralid paremaks kaitseks, kui peale tungida, lootes oma sõdurite ennastfalgawa wastupanu peale. . . Ja nad ei eksinud. Wene jalawägi Jorndorfi lahingus lastis end Seidlitz'i ratsawäest tükkideks raiuda, aga alla ei annud. . . Kumerdorfi lahingus rauges Preissi jalawäe pealetungimine Wene tihedate masside ees. Kuid selles tähtsamas mõidus Friedrich Suure üle on peateenus Friedrich Laudonil ja temale alluwatel Austria sõjawägedel, sest nad manöweerisid.

Katarina II. wõltsuse aeg on terwe rea Wene sõjawäe hiilgawate mõitudega ilustatud. Sõjaajaloo teadlane Theodor Schiemann omas Wene ajaloo, mis 1904. a. wälja antud, keiserinna karakteristilist andes, ütleb sõjawäe korralduse kohta: Katarina tundis Wene hingelist siju, mis ta kogu tema tegewust karakteriseerib. Tema määras sõjawäele juhte, kes Wene sõduri iseloomule wastafid, tema hoidis end sõjawäe organisatsioonisse segamisest piinlikult eemale, omi juhte usaldades ja Wene iseloomule, niipalju kui seda riigi huwid wähegi lubafid, wäljaarenemise mõimalust andes. Wenemaal ei olnud sõjawäe teenistus kunagi nii populäärne ei aadele kithides, kust ohwitserid pärit, ei ka rahwa kithides, kust sõdurid wälja tulid, olgugi et see sõjawägi oma jõudu nõrgemate waenlastega katsus ja wähest oli selle sõjawäe mõim kõrgemalt hinnatud, kui ta tõesti tegelikult oli, siiski oli see täiufa sõnakuulelik ja juhitaw riikline tõõriist, mida Katarina II. oma poliitikas kindlasti mõis arwesse wõtta. See kõik olenes sellest, et anderrikastele juhtiwatele jõududele wabadus tegewuses ja ametis edasijõudmisel anti, mille tagajärjel sõjawäelise anderrikuse wäljaarendamine awara pinna leidis.

Sumorow
ja tema fool.

Ühelt anderitlamats wäejuhiks Katarina II walitsemise ajal oli Sumorow. Temale oli omane meditatsioon, fissendamise jõud, kuid tema isearaline suurus põhjenes peaaegjalikult tema karakteris, iseloomu omadustes, aga mitte mõistuses. Raugemata, mitte millegiga murtaw kaljukindel tahtejõud näib tema iseloomu peajoon olevat. Wäga õigelt ütleb Claufewitz omas sõjalises uurimises „Sõjakäigud 1799. a.“, võrreldes Sumorowit Blücheriga: „Mõlematel oli kõrgema tipuni wälja arenenud wäejuhi subjektiivne iseloomu külg, kuid mõlematel puudus selge waade objektiivse ilma kohta“. Ei ole wist sõjawäe juhte olnud, kes oleks wõinud niiwõrd, kui Sumorow, oma raudset ja kaljukindlat tahtejõudu wägedele edasi anda. Temal läks korda oma wägedelt kõige suuremat moraalselt ja füüsilist jõupingutust wälja kutsuda, sest sõdurid mõistsid teda ja ta ise oli ühelt sõduriks nende seas. Mitte keegi ei ole suutnud endale nii selgelt ja õigelt omandada arusaamist tolleaegse Wene sõduri psüühikast, nagu see temal korda oli läinud. Ka tema iseloomus leiduwad mõned tüüpilised Wene lihtmehe iseloomu jooned. Ta oli täis metsikut mõtluswiha, wägivaldne ja armuheitmatu ja selle juures fiiski heasüdamlik ja täis helbust. Kui Warsfawi all, peale Praaga tirmijookhuga waldamise koledufi, Poola saaditud oma pealinna wõtmised temale üle andsid, olid Sumorowi filmad täis pisaraid. Tema hääldis oma: „Kuul on wallatu, tääl tabaw“ (Пуля дура, штык морозен). Need sõnad wähenasid wäga loomutruult Wene rahwnskii instinkte. Sumorowil oli selge, et Wene sõdur ei olnud weel küps ja tolleaegse joontaktika tulewõitlusele mitte kohaselt wälja õpetatud. Sellepärast fiis, kui kauaks ajaks ei tahetud ainult kaitseisukorda jääda ja et Wene sõdurile, hoolimata tema passiwsetest kalburustest, algatust ja aktiivsusst werde fissendada, pidi täägi lõõk tihedates koondatud massides tulewõitluse asemele astuma. Ainult nii wõis tollaegne Wene sõjawägi ilma liitwuseta ja manöwreerimise paendurufeta läbi saada. Sõjawäe kogu Sumorowi juhatusel moodustas tegelikult ühe suure koondatud massi. Jga üffit indiwiduun selles massis oli kaasatistud, see mass mõjus indiwiduuni peale suggestiivselst. Lihtsale „peale“ olid küpsed tolleaegses Wene sõjawäes ka kõige nõrgemad sõjalistes kogemustes alluwad juhid.

Siiski jäi Sumorow Wene sõjawäes ainsaks sellesarnasets nähtu= sels — „suureks meteoriks Wene sõjawäelisel firmamendil.“ Tema wõimisel ja saatutustel ei olnud imestajajist puudu, aga tema wool läks kaduma. Ja sel rikkal põllul kaswas umbrohi. Selle umbrohu külwajaks oli keiser Paul, kes, Friedrich Suure sõjawäe õpewiisi järeldamates, sõjawäe wälimuse wäikstes kunstides sifu ja eesmärki nägi, aga ei mitte abinõu. Ka järeltulejate keisrite Aleksander I. ja Nikolai I. walitsemise ajal jäi see mõttewiis makswaks. Niisugune sõdur „mushtreerimise“ wiis, mille eesmärgiks oli paraad, aga ei mitte töõ sõja jaoks, oli wõetud Preisi eeskujust, ainult selle wahega, et Paul I, Friedrich Suure tegusid

imetledes, omandas ainult tema sõjaväe välise külje, seda pealegi liialdades. See moonutatud Preisi muhstreerimine ei vastanud mingil tingimisel Wene iseloomule; see oli temale wastik ja kunstlikult külge poogitud. Paul I. omotujuline isewalitsus ei annud Suworowi farnastele karakteritele õitsemiseks pinda.

Aleksander I. ja Nikolai I. all.

Sõjad Na- Aleksander I. pehendas oma isa türannilist walgust, mis
poleoni õitset Wene sõjaväes; kuid wäljaõpetamise wiisi muutust,
wastu. selget ja täielist arusaamist sõjaväelifest kutses tema kaasa
ei toonud, ja olud sõjaväes jäid endisteks. Ta oli teoreetlik,
idealist. Euroopa wabastamine Napoleoni iftest oli tema idee. Tema
algatusel see ka sündis. Austerligi lahingus sai Aleksander arv, et ta
wäejuht ei ole. Ta oli suuremelne ja ifitlikult julge, kuid tema rinnas
ei olnud sõduri ja sõdurist arusaajat südant. Tema ja tema wendade ise-
loom ei olnud tõepoolest sõjamehe iseloom.

Wenelaste Wene sõduri suurepäralised sõjalised ja hingelised oma-
wastupa- dused jäid sõdades Napoleoni wastu, maatamata eba-
neku jõud. loomulikkude olude peale sõjaväes, samadets, mis Suwo-
rowi ajalgi. Tolleaegsed Preisi sõjaväe juhid Boyen
ja Gneisenau olid waimustatud Wene sõduri wähenõudlikkusest, kannat-
likkusest, järeleandmata wahwusest ja südamlikkusest ning piiramatust üle-
muse poole hoidmisest. 19 augustil 1813. aastal 3opteni
lahingus Langeroni Wene korpusel saadud muljete all kirjutas
Gneisenau krahw Münsterile: „Siwõi olla suuremat koh-
tumatud julgust, kui see, millega Wene osad, selle sõjaka rahwa mehed
selles lahingus wõitlesid!“

Wene sõjaväe saawutused raskuste ja puuduste wäljalannatamises
tujunewad iseäranis filmapaistwalt talwises sõjakaigus 3da-
Preisi maal 1807. a. Nemad ei painutanud endid halwa mulje alla,
mis oleks wõinud sündida Solendorfi mahajätmisega waenlase filme ees,
nad ei painutanud endid demoraliseertwa mõju alla, mis oleks wõinud
wälja kutsuda neli üksteisele järgnewat vörrannatut halbadel kinnituisanud
teedel, hiwateerides pakase külma käes halbades waruetuse ja toitluse olu-
des, ja wiienal kannatuse päewal wõitlesid nad Preussich-Gylau all,
kui haawatud löwid, ja panid senini wõitmata Prantsuse wägede peale-
tungimise seisma, pealetungimise, mis oli juhitud sõjalise geeniusel poolt.
Preisi obersteitnant Gnaesebäck, kes tol ajal Wene ülemjuhataja
krahw Benningseni staabis wiibis, kirjutab: „Elurõõmsad, rahuli-
tud, julged, kannatlikud sõjaolude raskustes ja hädades, on need im-
mesed imestuswäärilised ja heäl juhatusel wõib nendega wõimatuid asju
korda saata“. See kiitus ei ole mitte liialdatud—ja Wene sõdurid tolle-
aegsetes sõjakäikudes on seda ära teeninud. Üks ohwitser, rahwuse poo-

leht fakslane, kes Vene sõjateenistuses oli ja selle kangelaseliku talve sõjakäigu läbi tegi, kirjutas: „Valju surmuid ja haigeid jätkime teel maha. Selleks peab Vene kannatus ja Vene terwis olema, et seda läbi teha. Vene sõduril on kadepuudustväärikus kannatus, mis üksteistfusse filosoofiaga, stoitsismiga kokku läib.“ Lahingus Eylau all sai Vene vägi oma hingelisele iseloomule vastavalt ära tarvitatud. 70.000 sõdurit seisis nelja kilomeetri pitusel frontil, nii siis iseäranis tihedalt ja kolmes joones. Vene vägev lahurvägi oli jaotud terwel frontil esimese joone piirkonnas ja peale selle veel kolm hiigla suurt batareid à 60, 70 ja 40 lahurit. See lahingukorra riivistus tuletat meele 7-meestaste sõja lahingukorra riivistust ja annab meile pildi, kui võrd see sõjavägi tolleaegse Prantsuse sõjaväest liituvuses ja manövrerimise paendumuses oli maha jäänud. Nõnda siis, Vene riivistus ei vastanud ka tolleaegsele tulevõitluse taktikale. Sellest räägib omis sõjamälestustes üks tolleaegne Vene sõjaväe juht, Württembergi prints. Tema ütleb, et seal, kus tulevõitlus suuremal mõõdul arenes, väga ruttu ja otsekohet tekkis Vene riivades segadus. Igasugusest üksilute kolonnidega opereerimisest lahiti veldes, hoidusid venelased teiste Napoleoni vastaste saatusest eriti attakeeritud, liigestatud lahingukorras. Võiduks aga on tarvis liituvus ja paendumus manövrerimisest. Kui võrd vähe sellele nõudmisele Vene sõjavägi vastas, näitab 1807. a. suve sõjakäigu algus, kui Benningsen manövrerimisest katset tegi. Borodino lahingus 1812. a. näitab Vene väed, mis suguse haruldase vastupanuga nemad võivad võidelda ja mis suguse kaotusi kannatada. 130.000 sõdurist löödi selles lahingus haavatutena ja surmuna riivist välja 52.000 meest (40%) ja sõjavägi jäi itkagi võitlusvõimuliseks. Nende kaotuste põhjust tuleb oisida toondatud, tihedast ja sügavast Vene sõjaväe lahingukorra riivistustest, kus iga waenlase lahuri mürtski läbi tagumised riivistused niisama palju kaotasid, kui eesmisedki. Borodino lahingukorra riivistused olid needsamad, mis 5 aastat tagasi Eylau all. Ka siin oli püüdeks ainult passiivne kaits.

1812. aastal Europas sündinud suur pööre lõi ka Vene sõjaväes pealetungimise waimu ärkuse, ja see pealetungimise waim leegitjes Vene sõjaväe rinnus kogu Europa wabasiusõdade aja. Seda võimaldasid Prantsuse sõjaväe uued moodustused (formatsioonid), mille wäärtus palju madalam oli, kui Italia wäljade, Jena, Austerlitz, Smolenski ja Borodino Prantsuse weteraanide omad.

Vene sõjaväed panid Europa wabastusõudades terme rea hiilgawaid wägitöid toime. Tuletame meelde Saakeni korpusse hiilgawat tormijoolu Ratzbachi lahingus, tuletame meelde üleinimlikku Württembergi printsi Eugeni ja Vene kaardiväe osade vastupanekut, millega liitlaste peajõud suurest hädakuust Pristen-Rulmi lahingus peafesid. Urgem unustagem, et Bachau

lahingus teine Wene jalawäe korpus haawatute ja furnute kaotusest kokku sulas 800 meheni ja ifkogi lahinguwõimulikuks jäi. Aga sellegi pärast ei ole Wenemaa peateenus 1812—1815 aasta sõdades mitte operatiiv- ja taktilised wõimised. Wene rahwa, Wene hinge hiigla saawutusel on meil selged, kui meie meelde tulelame, et Wenemaa 1812—1815. aastatel (917.000 nekrutit + tagawara kaitsewägi) — 1.237.000 nekrutit täiendusels andis.

Ujalooteadlane Schiemann ütleb: „Wõitlustes Napoleoni wastu wõttis üks neljandil Wenemaa täiskaswanud mehi osa; et sõjawäe teenistuse kohustus 25 aastat kestis, siis omandab see arm raskelt mõjuwa hiigla suuruse, mille tõrgusele nügiaegses Europa sõjas Prantsusmaa waewalt jõudis.

Ueg pärast Europa wabastuswõitlust. Wahetpidamata järgnewad 1805—1815. a. sõjad läksid Wene sõjawäe sisemistest oludest mööda, ilma et nad oleks keiser Pauli komeid ja gateid tuntawalt muutnud. Esimese Pariisi rahuga algati tahetõrje energiaga mushtreerimist, selles jällegi peaasja nähes; algati mushtreerimist paraadi pidamisets, aga mitte sõjalisets ettevalmistamisets. Seda näeme sellest, et lasturite ahelikud sunnitud olid kindlat sammuga pidama, samuti kui koond-rivisiki terawalt ära mõõdetud wahesid ja suune alal hoides. Lastewõitluse harjutusi peeti „tasase maa“ peal ja ei mõeldud mitte, et lahingud maastikul, kõigi selle isääraldustega, tuleb pidada. Selle Aleksander I ajal omandatud puuduse hoidis Wene sõjawägi alal kuni Krimmi sõjani.

Sõjakoloniide asutamise ja nende halwan mõju sõjawäe wäljaõpetamise ja kaswatamise peale. Nii kui nii sõjanõuetele mitte-wastaw Wene sõjawäe wäljaõpetamine langes weel enamgi Aleksander I walitsuse aja lõul ja just sõjawäeliste koloniide asutamise tagajärjel. Mis püüti nende koloniidega kätte saada ja mis nende tagajärg oli? Misugune oli siis neis ohwitseride ja sõdurite seisukord? Et oli tunnitawa järele sisse seatud. Sõdur ei olnud ei maamees ega sõjawäelane. Ohwitserid olid mööda külafid laiali, walitses waimliste huwide puudus ja selle tagajärg oli — moraalne langemine. Koloniides walitses rauone kord, mille eesmärgiks oli inimese waimu mahasurumine. See kord olenes koloniide asutaja kindral Krattshewi iseloomust, tema äärmisest wäiklusest; tema oli kitsaste waadetega mees; koloniide korra ja olude tagajärjel tekkisid mäsjud, mis weriselt maha suruti. See muudugi ei tõstnud sõjawäe meeleolu. Hoolimata mäsjudest ja koloniide ebaloomulikkudest oludest, suutis kindral Krattshew sedawõrd keiser Aleksandri I arusaamist tumestada, et 1817. a. üks kolmandil sõjawäest koloniides oli . . ! Selle olu tagajärjeks oli isääralise kolonistide korpuje loomine 1821. a., mille walitsemisets asutati „Sõjakoloniide walitsus.“ Kuid mis sündimisel wärjjas oli, pidi surema, ja nii olid 1856. a. need koloniid oma loomuliku lõpuni jõudnud, kui ebanähtus, kui waimu wigastus.

Waatamata sõjaväes valitseva tendentsi peale, mõjus kollapuu-
tumine väljamaa sõjavägedega Euroopa wabastussõdades ittagi erguta-
walt sõjalise hariduse tõstmiseks juhtide kättes. Württembergi prints
kuidab oma 1807. a. mälestustes „lõrge haridusega Wene kindralite wäär-
tust ja head komblust suure hulga ohwitseride seas, mida nad Aleksander I
ajal omandanud“. See kiitus ei ole kollakõlas kindral Löwenster-
ni mälestustega: „Rahw Bahleni ratsakäigu sõdades
Drapirewini wäsu“. Krato mõlemad kindralid on ekinud — tõde
leiame tekkelt. Üks liikus staabiohwitseride hulgas ja pant tähele üldist,
aga mitte erisõjalist horidust. Teine waatles husaariohwitseri elu. Kest-
tee leiab kindral von Voringhoven, veldes, et tolleaegses Wene sõjaväes
oli ka lõrge haridusega ja kommelega waseid ohwitseri ja nende lõrwal
harimata ja tooreid elemente ritastest aadeli kättest.

Saksalased Wene
sõjaväes

Kindralstaabis oli rahmusline ülekaal sakslastel.

Kindraliteedis olid üksikud Prantsuse emigrandid, kuid mõjuwad ja
anderikkamad kindralid olid ittagi sakslased, ehk igatahes isikud mitte-
Wene nimebega. Tattub ette tuua nimesid, nagu: Benningsen,
Barclay-de-Tolly, Wittgenstein, Sacken, Württembergi
prints Eugen, Dibitsch, Toll j. n. e., mittemenelane Bag-
ration, Suworowi parem käsi ja anderikkam tolleagne Wene kindral —
sõdur ise ja sõduritest jumaldatud.

Rahmuslised wahtolud olid juhtide kättes nõrgemad kui enne,
sest isamaa sõjaks oli Saksa element lõwasti wenestatud.

1831. a. oli Poola sõjakäigu juhtimal kohal sõjaväes jällegi
Saksa element. Selles sõjas peastaabi juurde komandeeritud Preisi
oberstid Ranitz ja Dalwitz kirjutasid: „Wäljapaistwamad ja anderikkamad oh-
witserid sõjaväes on sakslased, ja ei wõi mitte seda lõhet sõjaväe juhatuses ette
kujutada, kui need ohwitserid järsku kaoksid ehk wälja astulsid. Dibitsch
Toll, Reidhard, Bahlen, Berg, Geismar, rohkem kui tosin
kindralstaabi ohwitseri, paremad polguilemad ja suur hull paremaid
ohwitseri kõigist sõjaväe liikidest olid sakslased.“ — Tegelikult oli see
ikka nii: Münichisti alates ja Totlebeniga lõpetades, teasid Wene wa-
litsejad kindlasti, kui palju nemad oma wägedes teenivate sakslaste
kohusetunde ja ilmingimata ustawuse peale wõisid toetada.

Aleksander I ja Nikolai I jaoks oli see tunne õige tähtis, sest eel-
toodud hariduspüüetel juhtide kätis, kollapuuutumise tagajärjel väljamaa-
lastega, oli oma warjukülg. Prantsusemaalt omandasid kaardiväe ohwit-
serid seal walitsewaid kosmopoliitilisi ja wabameelseid ilmawaateid, mille
tagajärjeks „Detsembri mäss“ (dekabristid) oli Nikolai I troonile
astumise ajal,

Selle põhjust, et kaardiväe ohwitserid mässust osa wõisid, tuleb
Wene waimulaadist otsida: punase joonena käib Wene individuumi ise-

loomust läbi, Peeter suurest algades ja meie päevadega lõpetades, see karakterlik külg, et iga wenelane, niipea kui tema oma haridusega on massiiv kõrgemale jõudnud, hakkab kergesti ka äärmise poliitilise radikalismi prohvetiks. Temal puudub külm, kaaluv mõistus ja anne oma sõnade ja tegude tagajärgi ette näha. Sellega võib seletada Wene kõrgemate feltkonnakomitee sümpaatiat kõiksuguste nihilistiliste unistuste kohta, ilmi et nende unistuste läbiwiidawust Wene tolleaegsetes oludes ja isearanis sõjawäe jaoks hinnataks.

Ka Aleksander I oma walitsuse wiimastel aastatel ei usaldanud ohwitseri seisust — nende wahel oli suur ja ühendamatu moraalne lõhe.

Manöövrite Suwitawa pildi Wene sõjawäe oludest kaiser Niko-
tähtsus Ka- lai I ajal annab meile asjatundja ja terawa arwustusega
liski all. waatleja, tolleaegne Preisi kindralistaabi haupt-
mann von Höppler oma aruandes manöövrist Kalishi all septembri
kuul 1839. a., millest ka üks Preisi wäesalk osa wõttis.

Selle aruande jisu on järgmine :

Wene sõjawäe wastupidawust kõiksugustes rasketes oludes, huwitab preislasti väga küsimus, kuidas saawad Preisi noored, üldise sõjawäe teenistuse kohustuse alusel moodustatud osad, wõrreldes kuulsate Wene omadega, ennast ülewal pidama. Rännak Potsdamist Kalishi alla ühel poolt ja kergesti erutataw Preisi sõjawägede waimulaad, mis wõimaldab jüüfilistest raskustest kergesti üle saada, kui sellele waimulaadile ka terge rahwusline enesearmastuse tõuge anda, teiselt poolt — oleks wõinud juba kõnelda selle kasuks, et Preisi osad ei ole wahelt mitte halwemad kui Wene osad. Preisi juhid ei elsinud. Rahwusline wõisilus ergutas niimõrd Preisi sõdurite waimu, et Wene weteraanid selle manöövri rännakus ei jäänud wõitjateks. Preisi osades, kogu selle manöövri wältusel, ei olaud mitte ühte mahajääjat, kuna Wene osade järel haigete wantrid sõitsid, mis tihti tühjad ei olnud. Wiimases rännakus, mis kell neli hommiku algas ja peale manöövri lõppu kell 1 p. l. tormijooksuga Kalishi peale lõppes, paradeeris Preisi jalgwägi linnast läbi suurepäralises ja imestusewäärilises korras: rõõmsad näod, wabad ja paendumad liigutused, kõik nii, nagu oleks nad pärast head puhkust paradeerinud.

Wene jalgwägi jättis palju soowida.

Sellega aga ei pea mitte wõeldama, et Wene sõdur Preisi sõdurist halwem oli. Ümberpöördult, mitte ükski sõdur ei oleks wäljatannatanud tihtisugust ümberüümitist endoga, kui Wene oma. Kõik selles manöövris olewad Preisi juhid imestawad ühel meelel, kuidas Wene jalgwägi niisuguseid saawutusi wõib anda rännakutes, hoolimata Wene juhtide wahesest sõdurite eest hoolitsemisest. Wene juhid ei hoolitsemud sõduri sõu alalhoidmise eest: tihtipeale tuli ette, et Wene jalgwäele tuli kuni kaks penikoormat koondamis- ehk lähtekohani liikuda, ilma et kunagi oleks

feisatatud: wastupidawamad marsšijid peatamata, wäsinud tulid reast wälja ja jäid maha.

Wene ohwitseride koosseisus leidub kõrge teaduslise haridusega isikuid, kuid suuremas hulgas walitseb waimline pimedus ja toorus. Kõrgemates ohwitseri ktihtides ja staabiohwitseride seas leidub isikuid moodsa euroopalise haridusega ja Prantsuse korrektusega, kuid suuremas hulgas pole seda leida ja tihti peale on raske moraalsest küljest ohwitseri reasõdurist ära tunda, kui neilt worm maha wõtta. Selle juures ei pea mitte unustama, et seal, kus Wene iseloom puutumata jäänud, wõib anderikkaid, kindla tahtejõuga ja hea südamega inimesi leida, kuid kõrgemates ktihtides, seal, kus ei ole sunnitud külgepoogitud euroopalist haridust läbitäimises üles näitama, tulewad kohe ilmsiks pealiskaudsest kultuurast rikutud kombelus, autus, pettus ja labasus alamate wastu. Olugi, et ühest küljest wäljaspool teenistust aukraadiid wähem tähele panna, kui Preisi sõjawäes, tuleb aga teisest küljest niisugune piiramata jultunus ülemailt alluwate wastu ilmsiks, et see Preisi ohwitserile täiesti wäljakannatamatuna näib. Mis tähendab niisugune jultunus meeste wastu, kes ühist wormi kannawad? See jultunus ülemuse poolt toonitab, et ülemad alluwate juures kombelilt lange-mist ja toornst tunnistawad, mille ilmsiks tulemine ainult walju karis-tusega ära hoitakse.

Mis wõib niisuguse sõjawäe ohwitseridelt loota, kus seadused ole-mas, mis lubawad ohwitseri reamehels degradeerida, mis lubawad kindrali ja oberstifi riwiist wälja ajada ja peawahiti saata, kus iga riwi-mees täie õigusega wõib kõrgema ohwitseri peale kui petja peale waadata, ohwitseri peale, kes waesuses wõitleb . . . Kes lähemalt on Wene riwi subaltern-ohwitseri elu ja tema häledat olemist tundma õppinud, kes lähemalt ja põhjalikumalt Wene sõduri elu waadelnud, see ei leia selles elus mingisuguseid meeldiwaid joone ja wõib otustada, et mõlemad, niihästi ohwitser kui ka sõdur, igatsusega sõda ootafid, mis oma keeru-liste olubega ja juhtumistega ning haawamiste ja haigusstega nende olemisfe muutust tõi.

Nii karakteriseeris ülemal nimetatud sõjateadlane hauptmann Höpf-ner 1839. a. Wene sõjawäge.

Ja nii see ka oli, pealegi sel ajal, kui teistes Euroopa sõjawägedes juba teine aeg walitses: Preisi sõjawäge, näitusels, juba üldise sõjawäe teenistuse kohustuse alusel moodustati, mis Preisi rahwa paremaid porgi sõjawäe aulippude alla koondas ja mis ohwitseri kutse „sõjariistus rahwa“ laswatajaks ja juhiks tegi. Wenemaal aga, selle ühetaoluse ja paraadi hiilguse kätte all, leegitses ja pures sõjawäe üdis kuritarwitus.

Need olud olid Nikolai I-le niisama wähe tuntud, kui ka tema eel-walitsejale Aleksander I-le. Nikolai I-ne, uhte autokraat ja pehme senti-mentaalne iseloomuga inimene, omas wäikluse peale sihitud wäsimata

tegemuses, kiites ja karistades peitis end alalõpmata sõjaväe ja riigi kasu ees hindamises. Ta oli alaliselt selle välimuse, paraabi-hiilguse ja sõjalise ebatujutuse vägewa mõju all.

See oli nii, hoolimata sellest, mis kirjutab sõja ajalooteadlane Schiemann suurtest manööveritest *Воснески* all, millest Nikolai I ise tegelikult osa võttis: „Joovastunud oma sõjaväe välimusest, täitsid tema filmi rõõmu pisarad, ta pani läe südame peale, pööras filmid taeva poole ja palus kuulbawalt: „Zumal, ma tänan sind, et sa mind nii rõõmsaks oled teinud, ja palun mulle jõudu anda, seda võimu teistele mitte kurjaks tarvitada“. Keiserinnale kirjutab tema: „Näsi, mil Wenemaal regulaarsed wäed olid asutatud, ja, mina usun, ka ajasi, mil ülepea sõdur ilma sündis, ei ole kunagi ilusamat, täielikummat ja mõitumatumat nähtud. Kõik on imestamise wäärilises korras ja täiuses ilmsiks tulnud! Kõik wäljamaalased ei teadnud imestades, mis ütelda. Meie sõjavägi on tegelikult ideaalne.“

Schiemann aga lisab sellele juurde: Wäljamaalased, wälispidiselt korrektsuse tundeist aetud, kiitsid ja imestasiid ka seal, kus keiser kiitis ja imestas, aga südame põhjas armustasiid nad õige terawalt.

Wene riigi saawutused Nikolai I sõdades ei wasta mingil tingimisel nende eeltoodud hiilguse piltidele. Keiser hindas oma wäe tugewust kuni ühe miljoni sõdurini, sellest 600 kuni 700 tuhat meest wõitlusewalmis wäljaoftades. Tegelikult, sõjas Türgi wastu 1828. a., ei suudetud Wenemaal aga mitte enam kui 100 tuhat meest lahinguwäljadele saata. Schiemann kirjutab: „Keiser hindas oma võimu ekslikult sisemiselt — hingeliselt ja wäliselt — arwuliselt.“ Sisemiselt kestisid wanad wäed edasi, sest keiser ei suutnud inimest ümber kaswatada ega neile ideaale pakkuda; wäliselt, arwuliselt, hinnati Wene ajaloo Wene võimu alati wägewamalt, kui see tegelikult oli. Wene diplomaatia löötas selle ebatuju najal, teda kui reaalselt jõudu hinnates, ja leidis selles ka keisri poolt toetust, sest tema wõitis omis ettekujutustes neid wõimuwahendisi arwata, mis Wene riigi kasutada oleks olnud, kui riigi walitsemise masin korras ja iga individuum selles masinas oma riiklisi kohuseid hoolega ja auga oleks täitnud. Aga seda riigis ei olnud, weel wähem sõjaväe korraldamises ja walitsemises. Hiigla kantseleiline kirjawahetus läib wähihaigusena sadadest aastatest läbi. Zuba Aleksander I katfus selle haiguse wastu mõibelda, kõige karmimaid abinõusid tarvitades, aga ei jõudnud kuigi kaugemale. Zuba sõja alguses mõjus see kirjutamise haigus wäejuhatus peale halvawalt. Ei wõi ka unustamata jätta, et Wene riigi pinna suurus, tema halwade ühenduste ja liitumisolude tõttu, takistas ja rasendas tuntawalt operatiivselt õigeks ajaks walmisolemist ja ülesandele wastawate jõudude koondamist. Schiemann kirjutab: „Türgi sõda 1828. a. oma tõe- ja warjukülgedega pillas Nikolai magusad unistused laiali.“ Kui wähe temal sõjamehe

hingelist ifeloomu, närwe ja tahtejõudu oli, on sest näha, et tema werewalamist ei suutnud waadata, tema ei suutnud omale selgelt ette kujutada, et iga käbielatud päew Warua all uusi haigemajasid täitis, et tahjad takturjarawaimule ja tema saatjatele: külmtoele ja storbutile, mis pikalisest, halmasti ettewalmistatud sõjajuhatuselt olenesid, — palju suuremad olid, kui köit see, mis mööl ja müest maha niitis.

Sügisel jättis keiser sõjawäe maha ja sõitis pealinna. Sel puhul kirjutab Schiemann: „Peterburis ümbritses teda teine õhkkond, seal ei olnud werd, haawatute ja haigete hoigamisi; ei korralagedust, mis tema hülgawad rügemendid lahutas; ei ka nii terawalt siimapaistwat tegelikku tõde, mis nii otseloheselt ja halarastamata kõige sõjawäe ja tema juhatuselt, riigi ja tema walitsemise haiguse päewawalgele tõi. See sõjakäit tabas terawalt tema enesetunnet. Sõja jatkamise tegi ta feldmaršhal Dibitsch'ile kohusetz, kelle sihitindel, julge ja ühes sellega ettewaatlit talitamine sõjakäigu lõpetamise Udrianopoli wärawate all wõimalikuks tegi. Wenemaa wõlgneb tänu sõjakäigu õnneliku lõpetamise eest sellele mehele.“ Sebasama kirjutab ka Moltke omas töös: „Wene sõjakäit Europa Türgimaal 1828—1829. a.“ Selles põhjalikus sõjalises uurimistöös annab Moltke Wene sõdurile hülgawa tunnistuse, tõendades, et ta niisama kui wanasti raskustele ja wäsimustele wastupanew, wähenõudlit, karm ja hädaohus kohtumatu oli. Lahingus Kurt-Tepe all Warua juures 30. sep. 1828. a. kroonis Wene sõdur oma tegewust kustumata kuulsusega. — Ebasi ütleb Moltke: „Olgugi, et ses lahingus Wene jalgwäe tormijooks rauges, kuid see oli siiski üks hülgawamateist tegewustest kogu sõjas ja selle tormijooksu moraalne mõju oli niiwõrd suur, et ta halmawalt waenlase hinge peale mõjus ja sõja õnnelikule lõpule wiis, uue tõenduse sellest andes, mis kõige halmemates oludes ennastjalqaw kindel käsutäitmine, kõige suurem sõjalistest woorustest, ette wõib tuua.

Keiser Nikolai I Poola sõjakäit 1831. a. oma esimesel poolal unistused Poolast. ei õnnestanud sel põhjusel, et feldmaršhal Dibitsch, Warsjawis wärawate juures Grohowi all 25. weebruariil poolakaid küttes, neid taga ei ajanud ja oma wägesid otselohelt tormijooksuga Praaga fillakaitset ei lastnud ära wõtta.

Selle kohta ütles feldmaršhal Dibitsch isiklikult tolleaegsele Preisi majorile von Brandile: „Küll ajalugu näitab, kui palju minu sõjakäigu kindlastawaid ettewõtteid ja tagatisi humaniteediga on nurja aetud.“ Schiemanni ajaalugu tutvustab meid, kui wõrd Nikolai I oma pehme ifeloomuga peajuhitide tegewust takistas. Ta sai ühegi sarnase käsuga walmis: . . . „operatsioonid nii juhtida, et mitte palju werd ei walatats; ei malsa teist tormijooksu Praaga peale enam ajaloos ette wõtta (siin tuletab ta Dibitsch'ile Suworowit meelde; werewalamisest sai Nikolai mitte ainult oma wägede juhites aru, waid, kui imelik see ta on, ta mõites

enam waenlase peale)". Siin, nagu Türgi sõjast, selle keisri pehme süda, keda walesti despoobits kujutatakse, rauges sõjalise tõe ees. Niihästi siin kui seal ei mõtelnud ta selle peale, et sõda pikendades suurendab ta oma sõdiwate ja Poola mäsajate kahjasid. Selle sõjakäigu õnnetus peaaesjalitult ei põhjene mitte sõjawäljade halwa kliima oludes ega traditsioonilistes Wene sõjawäe walitsuste nõrkustes: ta oleneb sellest, et siin suure mäsajate maakonna oma alla wõtmiseks oli jällegi, nagu itla, wähe jõudusid koondatud: 170.000-st sõdurist, mis juba iseenesest wähe oli, juutis Dibitsch sellest armust ainult 130.000 koondada, ja lõppude lõpuks 5. weebbruaril läksid üle Poola piiri ainult 100.000 meest. Schiemann, kokkumõtet mõlemate Nikolai sõdade kohta tehes, ütleb: „See arm kujutas enesest Wene riigi wõimu-saawutuste normaal-maksimumi.“ Ta ütleb edasi: „Tuli hilgla ebaettekujutus oma sõjawägede wõimust ja samuti pettepillt waenlase jõust ilmsiks. Olgu mis oli, aga Poola wägi oli moodne reguläär-wägi ja oma sisemise wõimlise wäärtuse ja manöwreerimise wõimete poolest ühetaoline, kui mitte paremgi Wene sõjawäest. Poola sõjawäes walitses suur waimustus. Seal oli kindralisi ja staabiohwitserisi Napoleoni koolist ja staapidest wõis leida anderistaid mehi; sõjawäe arm ulatas kuni 60-ne tuhande sõdurini wäljaosades. Selle armu wastu ei olnud Dibitschil ülekaalu, sest lõpuks, pärast Wisla jõest üleminekut, oli tal 70.000 meest, kelle wäärtus mitte ühetaoline ei olnud.“ Tema staabi ülem krahw Toll kirjutab Poolasse sissetungimise päewal: „Meie wägede waim on hea, nägudes on rõõmu näha, igal pool on kuulda laulu. . . Ühikalt, sõjaline waim leegitseb meie waprata sõdurite südameis.“

„Aga see ei olnud mitte igalpool,“ ütleb kindral Loringhoven ja toob näitusi: „6. korpus oli moodustatud lütlakstest, kelle seas Poola sümpaatia walitses, ja kõige alguses hakkas nende seas deserteerimine waenlase poole. Seda sümpaatiat aimates, tegi Nikolai korralduse ühe jao kõrgemate juhtide ülewõimiseks Sise-Wenemaale. Ka teises suhtes ei olnud osade saawutused ühetaolised. Nende sõjawäeline ettevalmistus ja sisemine kord jättis palju soowida. Ka kindralid töid tihti oma ostamatust päewawalgele. 14. weebbruaril Stokholmi all tungisid poolakad ootamata Wene sõjawäe pahema tiirwa kallale. Selle tiirwa peal seisid kindral Weismari juhatusel ratsalüttide diwiis. Kindral Weismar, osaw ja kindel ratsawäe juht, kirjutab sest juhtumiseft: „Mina ei oleks üialgi wõinud mõelda, et see diwiis argpükstest ja kaabakatest koos seisab. Mina aimasin juba ette, et temaga palju pole ära teha, sest tema lodevus oli wiimasele tipule jõudnud ja ei olnud wõimalust teda käes hoida teist wiisi, kui igapäew üht meest, ja kõige pealt üht ohwitseri maha lasta. Põlkude juhid olid wõimetud ja kõlbmatud.“ „Olgu,“ ütleb kindral Loringhoven, „et selle õnnetu kindrali otsus, wõib olla, liialdatud on, aga siiski, seda sõjakäiku waabeldes, oleme meie tipuni jõudnud, kust Wene sõjawäe wäärtuse langemine algab, ja see oleneb esimeses joones

õjawaes walitfewast, kuid sõjapidamisele mitte wastawast põhimõttest. Sõduri warustus oli wastaw paraabile, aga mitte sõjakäigule; sõduril ei tohtinud kuue ega pükste küljes taskusid olla.“ „Kuhu pidi see waene mees“ — küsib Schiemann, „oma kõige tarwilisemad asjad: pehme mütsi, harja, piibu ja muu wärgi panema? Kanitsas ju selleks kohta ei olnud. Kiimorisse! Mis selle tagajärjel 8 kuni 9 naela kaalus. Kanitsaga, padrunitastuga, 18 naela raske püksiga ja poolmöödgaga (tesfal) külje peal, oli sõdur lahinguks parajalt koormatud. Paraabile küll ilus, kuid iganes mitte sõjale wastaw oli peale selle pikk mööga tutt. Poolkasulaid 1831. a. sõjakäigus oli kõwasti keelatud niihästi sõduritel, kui ka ohwitseridel tunda.“

Õjeseiw puhas-sõjaline waim, mis ennast kõigist wäiklustest kaugele hoidis, arenes tol ajal ainult Kaukasuses. Tolleaegne wäite-sõda nõudis seal suuri jõudusid ja seal arenesid ka paljud anderiklad juh-tiwad jõud wälja. Keis sõdades, mis peaaegu sada aastat kestsid, oman-dasid Wene sõjawäed juure kuulsuse.

Wene sõjawäe wäer-tuse langemise algus. Krimmi sõja juhatusi tahtis Nikolai I oma käes hoida. Silmas pidades aga lahinguwäljade kaugust Peter-burist on meil nende püüete tagajärjed selged. Walitsemise ja juhatamise iselaadi tagajärg oli see, et kõrgemad juhid olid õpetatud kõige sõjamini-steriumist ära ootama — ja oma algatuselt ei olnud juttugi. Sõja-minister würst Dolgoruki kirjutas 24. detsembril 1854. a. sõjawägede ülemjuhatajale würst Gortschakowile: „Muidugi olen mina ja minu kaastõotajad wastutawad walituse masina korratu töö eest, aga wiljata tööstuse wähesus, suured kaugused ja halbaw ühendusolub loowad alalõpmata wõitmata takistusi ja teewad selle wastutuse ainult lihtsaks lauseks. Ei puudu mitte ainult wabrikud, waid ka tooresmater-jal, kõike on saada ainult rahu aja nõudmistele määrale wastawalt. Kuidas pean püüsirohtu tegema, kui salpetrit pole? Kuidas pean riideid ja saapaid tegema, kui puuduwad wastawad töölised? Kuidas woori ja juurdewedu organiseerida, kui ei ole soowiawaldajaid ettemõtjaid? Olu-lisena tõendusena olgu tähendatud, et saadetakse sõjariisid pahas ja sage-dasti tarwitamiseks kõlbmata seisukorras.“

Nendest takistustest ülesäämiseks wõideldakse kõigest jõust; püütakse mitte meelt heita, aga peab tunnistama, et meie kallid isamaa on weel lapsekingades. Tarwitseb minu kohal olla, et selget ettekujutust nendest hiigla-rastustest saada, mis, alalõpmata kaswades, leikwalituse peale tormawad. Nende raskuste kõrwal oli weel raske poliitiline olukord, mis Austria kõhlemisest olenes ja mille tagajärjel Wenemaa oli sunnitud ühte osa omast sõjawäest läänepiiril hoidma. Nii siis, 400.000-st sõdurist, kes Wenemaal tol ajal sõjariistus olid, läks korda kaugele Krimmi wäljadele, kuhu weel raudteid ei wiinud, otjustawaks sumeks 185.000 sõdurit koondada 220.000 liitlase wastu.“

Muidugi ei olnud esimene ülemjuhataja würst Menshikow olulorale wastaw mees, aga ka tema järeltulēja würst Gortshakow ei suutnud midagi ära teha, ja teda ei wõi wastutawaks teha tolleaegsete sõjakäitumise nurjamisel. Alluwad juhüid suuremalt osalt ei olnud oludele wastawad, ja see oli loomulik, sest sõja kogemusi ja wilumust nende massis ei olnud ja rahuaja paraadides ei saanud nad muidugi sõjaliselt wäljaõpetatud.

Menshikow krebas, et tal kindraliü ei ole. Gortshakow, kui ta 1854. a. algusel Donau wäkeriitide pinnal sealolema Wene sõjawäe juhatajaks oli, kirjutas: „Omate meeste puudus teeb mind meeleheitlikuks. Kõik minule alluwad juhüid on ära roostetanud, täiesti uinunud, ilma sellekohase käjuta mitte ükski neist oma wähemat sõrme ei liiguta!“

Detsembri kuus seljamal aastal kirjutab ta Wene kindralite massile järgmise karakteristika: „Kui sa mõnda nendest enda juure kutsud ja käsed taewa maha tuua, siis ütleb ta: „kuulan!“, jätab käskäitumise oma alluwaatele, heidab ise woodi, ja temale alluwa osa ei suuda ka mutikünka tipuni jõuda. Kui sa tema käest küsid, kuidas tema mõtleb korraldada 15 werst. rännatut wihmase ümago, siis toob ta tuhat põhjust ette, et niisuguse teekonna jõupingutute wõimatus näidata.“ — Nii räägib oma kindralitest Gortshakow. Kuigi see wali otsus tolleaegsete Wene kindralite üle liialdatud on, siiski on würst Gortshakowi sõnad tujutad selle iseloomustamiseks, mida Nikolai I rahuagegne sõjakool sõjawäest tegi. Krinni sõjakäit toob päewawalgele kohutawa „algatus“ ja „sihtkindla koostöötamise“ puuduse Wene kindralite kihtides. Tolleaegne Prantsuse ülemjuhataja marschal St.-Arnaud ütles peale Ulmi lahingu oma waenlasest (Schilderi ajalugu): „Nende taktita on enam kui sada aastat maha jäänud.“ Siit oleneb ka see, et kõik ettewõetud sõjakäigud liitlaste tagasiõrjumisels Sewastopoli all ei õnnestanud. Dlgu siin weel öeldud, et aeg-ajalt Krinni wäerinnal 70.000 liitlaste wastu wenelastel 100.000 sõdurit oli.

Wene lihtmehe
tafane, ennastol-
gaw wahwus.

Tshornaja all
74.000-st sõdurist.

Wene riwisõdur tõi ka siin päewawalgele ennastal-
gawa wahwuse. Kaotused Inkermani lahingus
5. novembril ulatosid kuni 12.000-ni (20%) ja
8.000-ni (11%), esimeses 57.000-st ja teises

Sewastopoli wastupanu oli kiiduwääriline. Siin sai nähtawaks, kui kaugele võib Wene sõdur enesefalgawuses minna. Kõhe esimesel kindluse pommitamisel kaotas garnison 2268 meest, sest et selles improviseeritud kindluses puudusid warjendid referwidete. 5. juunil 1855. a. läks kallale tungijatel korda ettenihutud kindrustusi, 6000 meest kaotades, oma alla wõtta ja ainult selle tõttu, et Wene referwid, mis nüüd kaugeimal olid, õigel ajal kohale ei jõudnud. 17. juunil ettewõetud

tormijooks põhjatiindluse joone ära võtmiseks löödi tagasi, olgugi et kaitsjad 5400 meest kaotasid. Wene peajoone läbimurre 8. septembril, Malahowi künka waldamisega, läks liitlastele 10.000 meest, wenelastele 13.000 meest maksma. Selle tormijooksu eelmisel, 17. augustil algatud pommitamisel kaotasid kaitsjad 16.400 meest, neist 7500 meest päewal enne tormijooksu. Need arwud räägivad selgesti kaitsjate wastupanust. 8. septembril löödi tagasi liitlaste tormijooks kõigil kohtadel, Malahowi künkas wälja arwatud, eeltoodud kaotuste peale waatamata.

Rogu kaitsel kaotasid wenelased 90.000 meest. Rogu Krimmi sõjas kaotasid wenelased 128.700 meest, ja liitlased — prantslased ja inglased — 64.000, kus juures liitlastel haiguste läbi kaotused palju suuremad olid, kui lahingutes.

Wene-Türgi sõda 1877—1878. a.

Uuendused pärast Krimmi sõda. Näpunäited, mis Türgi sõjas suure higi ja werega saadud, ei läinud Wene sõjawäele kaduma. Pihtas mihi tuli pööre ja wanadele waadetele ja kätjadepetuse wiisidele pöörati selg. Igasugustest pingutustest, niihästi üksitu mehe, kui ka terve wäe-oja seisatus ja liikumises, delhi lahti kui rahvuslisele iseloomule mitte-wastawast nähtustest. Aga Wene iseloom on nii loodud, et ta ühest äärmusest teise kadub. Nii oli ka siin. Romanho: „СМЕРНО“! (wait) ei naelutanud sõdurit enam kohale. Mõteldi ainult Wene sõduri sõnakuulmisega läbisaada wõimat ja sõjawäes ei peetud enam tarwiliks kindlat õpedistsipliini alal hoida, seejuures unustades, et wälise iluduse ühetaoluse kadumisega kaob ka reataval mõõdul sisemine lord wäeosas. Unustati, et pundulikul ja mittehoolel üksitu sõduri wäljadepetamisel liig palju harjutusi waja läheb wäeosa wäljadepetamiseks, tema kõige lihtsamateks liigutusteks ja ühiseks tegevuseks, mille tagajärjel aeg, mis puht lahing-harjutamiseks tarwilik, tingimata lühiteseks jäi. Aleksander II suurte reformide, isearanis talurahwa wabastamise, tagajärjel lahitud waba waim riigis ja seltskonnas selgitas ka sõjawäes walitsewa waimu rõhumat õhkonda. Galati suurt rõhku ohwitseri hariduse peale panema. Wanad, alam-ohwitseridest tekkinud, madala haridusega juhid, olgugi et nende arw sõjawäes iialgi suur ei olnud, kadusid wähehaawal sõjawäest.

Talurahwa wabastamisega jäi wäikeaadel üsna wäeseks, mille tagajärjel ka tema poegade arw, endise jalgwäe ohwitseride peaelement, sõjawäes wähenema hakkas. Tekkis lõhe. Selle fulgumiseks tulid teised mehed, kelle pärimus ja peajasalikult kaswatus ohwitseriseisuse hingeolule sagetasti mitte wastaw ei näinud olemat; sõjawägede armuline kasw suurendas veel enam seda lõhet ohwitseride seisuses, mille tagajärjel oldi sunnitud laiendama wastuwõtmise tingimiste piire alamate seltskonnatih-tide pääsemiseks ohwitseri seisusse.

Uuruse kadumine
 Aleksander II. ajal. — Waba waimu lahtipuhlemisel Aleksander II. ajal oli ka oma tume külj: riiklises ja seltskondlises korras tekkis lõhe. Riitlik ja seltskondline kord hakkas kõikumama. Mitte tänu ei näinud Aleksander II oma heategewuse — rahwa elu-olu parandamise eest, waid riigis tuli ilmsiks rewolutsiooniline wool, mis filmanähtawalt kaswas. Need woolud tungisid ka sõjawäkke. Kuigi nekrut weel sõnakuulelituks jäi, siiski kõigutasid need rewolutsioonilised woolud, nagu sõwad merelained, wana lorda, ilma, et oleks juhtawat ja arusaadawat kohusetunnet asemele pakkunud, nagu see wana kultuur-rahwaste juures on.

1874. a. kinnitati üldine sõjawäe teenistuse kohustus ja sellega sai sõjawäele teine nägu antud. Põlka aega teeniwa sõduri asemele, kes omas rügemendis (polgus) kodu nägi, astusid alguses 6 aastat wältawa teenistusega mehed.

Üleminek endisest elukutseliste sõdurite wäest sõjawäele, mis üldise sõjawäe teenistuse kohustuse alusel moodustatud, ei ühündunud mitte järsku, ja Türgi sõjaks 1877.—1878. a. ei suutnud uus kord weel oma mõju awaldada. Sel ajal oli sõjawägi weel ülemineku staadiumis.

See oli maksew ka sõjawäe wäljaõpetamise suhtes. Krimmi sõja näpunäidete järele wõliti lahiti koondatud bataljoni massidest ja nende asemel ajutati roodu kolonnid.

Saksa-Prantsuse sõda tõstis märksa rülemõitluse tähtsust. Kuigi Wene sõjawäe wäljaõpetamine aja nõuetega sammu püüdis pidada, siiski polnud weel massides arusaamine moodsa lahingupidamise wiisist uneks sõjaks tõi lit. Taktilise hariduse keskpeind, ja nimelt jalg- ja kahurwäe koostöötamise mõttes, jättis weel palju soowida. Ka jalgwägi oli tol ajal mittewastawa esiloaditawa püssiga warustatud, kuid sel polnud weel otustawat tähtsust.

Wene esimeste lahingute nurjamiseku põhjused. — Ka seekord näitas Wene warustuswalitsus end täielikult eitewalmistamatuna. Jällegi astus wägew tsaaririik punduliku jõuga sõtta.

Aprilli lõpuks oli Euroopa ja Aasia sõjapinnal kokku 27 jalg- ja 10 ratsawäe diwiisi mobiliseeritud, kuna riigi sisemaale immobilisadana 21 jalg- ja 8 ratsawäe diwiisi jäi. Operatsiooni sõjawägi Donau kallastel oli juuli keskel 260.000 meest suur, kuna oga waenlasel, nagu Wene kindralstaap dieti arwab, Euroopa pinnal 280.000 meest oli, neist 190.000 meest otsekohe Wene opereerimata jõudude wastu. Selle tagajärg oli, et pärast Donau õnnelikku üleminekut, kui kolmanda fronti loomine mõõdapeafematuks tarwiduseks sai ja sunnitud oldi 10.000 meest awangardina Balkani mägedesse ette nihutama — pahema tiwa kaitseks 75.000 meest, p.rema tiwa kaitseks 35.000 meest ja nõndanimetud peajõududesse ainult üks korpus jäi, mille tõwendamiseks tarbekorral weel ainult üks korpus oli võimalik koondada.

Pärast seda, kui läänefrondil tormijooks Plewna peale tagasi löödi, olid wenelased sunnitud kaitslele asuma, ja nüüd oli õige soovitav Rumeenia armee abi, osugi et wenelased seda senini salgawad. Siin selgus ka tarwidus veel 9¹/₂ jalg- ja 2 ratsawäe diviisi mobiliseerida ja neid Donau lahinguväljadele tuua.

Wene sõdur Balani sõjas: wenelased 1877. a. sõjas näitafid, et nad ainult kaitsel wastupanewad on.

Kolme tormijooksu nurjaminek Plewna peale, kus wenelastel jalgwäge kaks korda ja lahurwäge kuus korda enam oli kui Osman pasha, põhjenes esiteks juhatuse wigades ja teiseks tolleaegsetele lastetingimistele mittewastawas wäljapäetamises.

Kindralite juures puudus üksmeelsus algatuses ja tegemuses. Hasenkampf, tolleaegne kindralstaabi polkownik ülemjuhataja staabis, kirjutas omas päewakäsus: „Meie sõjawägi on hea, kuid juhid jätawad paljugi soowida. . . . nemad lasewad kõik läbi. . . . paljudel neist puudub täielikult wastutuse tunne. Kuhu iganes maadata, walitseb puudulik arusaamine ja mõimetus. . . . On tähelepanuwääriline nähtus, et kõik kõrgemad juhid pärast igat suurt lahingut omad käd mitmekes päewaks lonti lasewad ja midagi ei tee, weel enam — jätawad isegi mõllemile järele wõi jääwad jälle oma ümbruskonnale ükskõikselt. Mõned, luuraitude ja ülewaatuste etteläändel, sõidawad koguni sõjawäest ära puhtusele.“

Kuid leidus ka kindralite seas terve rida anderikaid mehi, nagu Gurko, Stobelew, Radzky ja isäranis Totleben.

Wene sõdur jäi ka selles sõjas raskuste ja puuduse wäljalandumises endisele kõrgusele. Tolleaegse ülemjuhataja, suurwirsti, auku peab ütlemo, et ainult tema, sõduri moraalsel wäärtust filmaspidades, julges talwel Balkaniteist üleminekut ette wõtta, ja ta ei elfinud oma sõdurites. Balju raskusi ja hädosi pidi sõdur rännatul wälja kannatama, aga weel suuremad raskused olid üleminekul: 20-est bataljonist, mis Schipka kitsusel seifid, jäid külmetamise tõttu raskesti haigeiks 91 ohwitseri ja 5214 meest (35%) ja osad jäid siiski mõitlusewõimulisteks. Ühes jalgwäe diviisis 7. detsembril külmasid ära 77 meest, 10. detsembril jäid haigeiks 788 meest, neist külmanud tehaosadega 266 meest; 7 meest surid osjekohe positsioonil; 11. detsembril jäi haigeiks 903 meest, nõnda et seda diviisi pidi wahetama. Samal kitsusel augusti kuus näitafid Wene sõdurid, kuidas nad wõidelda mõistawod. Kindral Loringhoven ütles: „Tolleaegne polkownik Hasenkampf kirjutab täie õigusega nendest päewadest: Türgi Suleimann pasha pealetungiwad osad näitafid neil päewil niisugust enesalgalawust üles, et neid olets teisel kohal ja palju suurema eduga mõinud ära tarwitada.“ Kindral Loringhoven kirjutab edasi: „Wene 36-da Orlowi polgu 3-me bataljoni, kõwendatud 4-ja Bulgaria drusšinaga, kohtumatus ja julgus läib üle igasuguse ettekujutuse ja ei leidu küllalt sõnu nende kiitmiseks: 40 Türgi bataljoni jooksid nende peale 10 korda tormi ja 10 korda löödi nad tagasi.“

See oli kõik kaitsmisel ülesnäidatud, pealetungimisel ei olnud asi kaugelgi nii hüljawa. 3-dal tormijooksul läks jalgwägi Plewna peale ilma lahurwäe tule ettevalmistuseta ja ei kaotanud lahurwäe tule ettevalmistuse aega waenlase kindlustustele lähenemiseks mitte dieti ära.

Doomulik, et tormijooks siis rauges; ainult Skobelewi isiklik mõju wiis asja nii kaugale, et ühes tohas jalgwäel korda läks kuni eesolewate kindlustusteni jõuda, aga Skobelew ei saanud toetust ja tema saawutus läks kaduma. Kawa aega pärast seda, kui Skobelew wäljamaal reisis ja St.-Privat lahinguwäiju waatles ja tal seejuures Plewnat meelde tuletati, weeresid tal häbipisarad filmi. Need häbipisarad olid wälja kutsutud teadmiseft, et preislased sel wäljal 7 aastat enne Plewnat peaaegu niisama sugustes oludes, kui wenelased Plewna all, seda siin korda saatsid, mida wenelased seal ei suutnud teha.

20. juulil, teise tormijooksu ajal Plewna peale, tekkis mõnedes wäeosades kaotuste mõjul niisugune kaubehirm, et neid ainult Donau silla juures, Sistowi all, juudeti kinni pidada. Selle silla wahid suutsid kaubehirmus jooksuwaid osasi ainult tuleandmisega kinni pidada. Sellest juhtumisest on olemas Hasenkampfi kirjeldus. Aleksander Weresjtshogin kirjeldab juurde: „Kõik teed Donau juurde olid riietega ja muu warustuse tükkidega kaetud. Saawatud wiisati maha. Wenelasi peafitsid suurest häbist ja parandamata nurjaminekust ainult türklaste — nad ei ojanud wenelasi taga.“

„Muidugi, ütleb kindral Voringhoven, kaubehirm tuleb igal pool ette. Kuid niisugusest juhtumisest Wene sõjawäes saame meie harilikult palju tergemini teada, kui teistes sõjawägedes, sest wenelased, olgu nende auts veldud, on awalikud.“

Rahulemata on aga see, et siin ilmsiks tuleb asjaolu, mis näitab, et järsud olutorra muutused rõhuvalt wenelaste peale mõjuwad; see rõhuw mulje juhtide peale oli sel juhtumisel jeda suurem, et seni Wene sõduri julguse sisse kaljutundlast usui, ja iseäranis sõjalauguses türklastega 1877 a. Nagu alati, hindasid wenelased enne 3-at Plewna peale tormijooksu ebakohaselt waenlase jõudu. Juhtide meeleolu oli pärast etteandret wäga halb. Kaotuse tagajärjel tekkinud rõhuwast muljest annawad nende teadaanded tunnistust. Näituseks, omas raamatus: „Dowtscha, Plewna ja Schneinowo,“ tunnistab Kuropattin, et 16. jalgdiviisi üks brigaad tegi oma kaotused suuremaks, kui nad tegelikult olid: 7-me (33%) ohwitseri ja 814 (17%) sõduri võrra.

Sagedad juhtumised, kus Wene sõjawäe juhid (näituseks Skobelew) wägede ees tormijooksust isiklikult osa võtma olid sunnitud, lasewad kahtlustada nende osade wäärtust.

Stobelew, maadeldes Scheinowo juures ajutiselt katkestatud pealetungimisi, ütles hädogas: „Siin näib jälle korduvat Plewna!“ (eeltoodud Kuropatkini raamat).

Kindral Kuropatkin, tolleaegne ainufene kindralstaabi ohwiter Stobelewi staabis ja pärastine ülemjuhatoja Bene-Jaapani sõjas, omas aruandes Bene-Jaapani sõjast (4-s jaos) kirjutab: „Olad, mis olid 1876. a. — 1877. a. talwel, kuid mitte koge mobiliseeritud, olid just need, mille wastupanu kõige nõrgem oli. See esimene sõda, milles üldise wäeteenistuse kohustuse alusel moodustatud osad kaasa wõitlesid, näitab meile, kuiwõrd meie mobiliseerimise kiiruses ja wägede koondamises oleme maha jäänud oma läänenaabritest. Meie oleme kaisel kõwemad, kui pealetungimisel. Siin, samuti kui Krimmi sõjasti, olime meie wähe wastawad manöwreerimiseks ja oskamatud pealetungimisel, iseäranis Plewna all.“

Taktiline wälja- õpetus Wene sõja- wäes 1878 — 1904. a. Õnneliku sõja tagajärjel unustati warsti ära Türgi sõjast were ja higiga saadud näpunäited.

Sel ja Wene-Jaapani wahelisel rahuajal wõeti sõjawäes, mille armulisti fuurusti märksa tõsteti, palju uuendusi ette. Sakati suurt rõhku manöwrite peale panema, aga nende manöwritega ei saadud seda kätte, mida püüti. Seda tunnistab kindral Kuropatkin oma aruandes Wene-Jaapani sõjast. Selle aruande 4-s jaos tema kirjutab: „Rahjaks kõi see, mida ma manöwritel nägin, ei rahuldanud mind, ja ma tulin otsusele, et osade ja juhtide (iseäranis polguülemaist kõrgemal seiswate juhtide) kestmine taktiline wäljaõpetus pole mitte täielik ja ühtlane. Silmapaistwaid edusamme taktiliste wõimiste wäljaõpetamises ei olnud.“ Kuropatkin ütleb: „Olgugi, et wäljaõpetus 1904. a. kestmiselt kõrgem oli, kui 1878. a., kuid siiski jäi palju tegemata ja mõnes esjas mindi weel koguni tagasi.“

Taktiline wäljaõpetus sõjawäe ringkondades ei olnud ühtlane, sest ringkonna juhjid talitasid sagedasti oma arusaamise järele, wähe arwesse wõttes käesolewaid määrustikke. Selle tagajärjel oli sõjalises loostegewuses suur mitmekesisus. Kindral Loringhoven ütleb selle kohta: „Teoreetiliselt tehti eelmistest sõdadest õiged järeldused ja esimeses joones kindral Kuropatkini poolt.“ Aga suuremal hulgal puudus kindel usk „kõige wõimsama“ tulejõu sisse ja arusaamine, et pealetungimisel saab ainult tule toetusel edasi. Kuropatkin oma aruandes ütleb nende õnnetuste kohta: „Ettekujutus, et pealetungimisel ilma tuleandmiseta saab katkestamata edasi liikuda, oli mõnelgi kõrgemal juhil kindlasti südamesse juurdunud.“ Kaks lehetülge edasi ütleb tema selles aruandes awalikalt: „Meie ei mõistnud kahur- ja jalgwäe tule mõjuga pealetungimist ettevalmistada ja hõlbustada. Kaitisel oli Wene sõjarägi osarow, aga ta siin puudus arusaamine tule mõjusi, —

referwi ei tarwitatud mitte tulejoone jõu lõvendamiseks, waid wastu-
lõdgiks ilma tuleandmiseta."

Kuropatkin näeb selles woolus wastandit Saksa sõjalistele waadetele.

Kindral Dragomirowi õpetus täägilõdgi piiramata täht-
suselt, mis Wene südamele talli Sumorowi nimega toetatud, näis teistest
waadetest ülekaalu wõtnud olewat. Kuropatkin räägib sellest: „Drago-
mirow oma õpetusega täägilõdgi piiramata tähtsusest kannab suurt osa
süüdi niihästi wana woolu alalhoidmise kui ka selle woolu ülekaalu eest
teiste waadete üle . . . Tema seadis meeletu nõude üles: „Salgwägi
ei tohi pealetungimisel tuleandmiseks meha heita.“ Wõib olla, Drago-
mirowil oli selge, et Wene sõduri iseloom tol ajal oma madala hariduse
tõttu ei wastanud tulewõitluse pidamisele — et Wene sõduri kõigekõlgne
üksikwäljaõpetus äärmiselt raske oli, millest ka Dragomirowi iseäralised
waated tulewõitluse peale olenesid. Tema kirjandus mõjus iseäraliselt,
sest ta mõistis meeldivates rahwuslikes kujudes moraalselt printsiipi esi-
melele kohale seoda. See moraalne printsiip tõlas Wene tuulmele meeldiv-
walt; ettetoodawad Wene sõduri suurepäralised omadused, tema purus-
taw täägilõdgi tõlas Wene kõrwale hästi ja ilusasti ja peaosjalikult
läeparaselt, sest tema ei ergutanud, ei sundinud wäsimata tööle hariduse
arendamiseks. Niisugusele tööle, misugune Saksa sõjawäes ammu
käimas oli, tema hülgawate wõitude peale waatamata. Niisugust tööd
Wene sõjawäes enne Jaapani sõda ei olnud, ja selle lodeuse tagajärjed
andfid end ses õnnetus sõjas walusasti tunda.

Wene-Jaapani sõda.

Üldine sõja-
käigu wäl-
tus.

Kõdikides sõdades tuli Wenemaal wõidelda nende
raskustega, mis tema hüigla suures ulatuses põhjenesid,
kuna need raskused Kauge Jda sõjas (Mandsuurias)

1904—1905. aastal weel iseäranis tuntawaks said. Minukene 6000 klm.
pikkune üherõõpeline raudtee, mis pealegi weel sõja alguseks walmis ei
olnud, oli ainsats ühenduseks kodumaa ja Kauge Jda sõjawälja wahel.

Ettewalmistused sõjats ei olnud weel lõpetatud. Ülesannete teosta-
miseks ja wastawa sõjawäe koondamiseks Lõuna-Mandsuuriasse oli küll
palju arga. Jaapanlastel tuli ka suurte raskustega wõidelda, sest neil
tuli sõda üle mere pidada. Korea maastiku omadused takistasid jaapan-
laste I armee rutulist edasiliikumist ja jädolud merel — II armee man-
nermaale koondamist. See wõimaldas wenelastele aprilli kuu lõpuks
palju suuremaid jõudusid koondada, kui seda tarwis oli, et Jaapani
I armee üleminekut Mandshuria piiriõest Jalust takistada. Sakslaste
arwamise järele oli wenelastel selleks ajaks jõudusi küllalt, et mitte
ainult Jaapani esimest armeed kinni pidada, waid koguni wiimaste edas-
pidist mannermaale tulekut oleks täiesti wõinud seisma panna ehk temale
selleks suurt raskusi teha. Aga seda ei sündinud. Wene ülemjuhataja

kindral Europatkin ja paljud teised mehed tolleagekse Wene sõjawäes mõtlefid teisi: „Jaapanlaste mannermaale tulek ja Koreast Mandshuriasse tungimine olgu aina terwitatud! Neile wõiks kuulda fillad üle mere ehitada; tulgu aga neid rohkem, ega neist keegi tagasi ei pääse.“ Nii kirjutab oberst-leitnant Tettau omas töös: „Wene kindralstaabi päewaraamat.“ Oberst-leitnant Tettau wiibis Wene-Jaapani sõja ajal Wene ülemjuhataja staabis.

Puudulik Wene-maa ettevalmistus sõjale Rauges Idas.

Need „kuuld-sillad“ said kogu Wene sõdurite furnutehade wirnadets, ohwriteks, mis olid asjata toodud. Esimese „furnute wirna“ löi Jalu lahing. Seal löid 45.000 jaapanlast haledal kombel 18.000 wenelast.

Pärast Jalu sündmusi, kui Port-Artur oma jõubude hooleks oli jäetud, nõudis walitsuse asemil Rauges Idas, admiraal Aleksejew, et tehtaks katse Port-Arturi mabastamiseks. Selle nõudmise täitmiseks määrati Wafangou alla Stackelbergi korpus, kus ta 15-dal juunil 1904. a. lüüa sai. Need kats sõjalist nurjaminekut wõb jaolt korpuse juhtide süüks lugeda; suurema jao wastutust kannab Europatkin ise oma tume-date ja sõikimate juhustega. Näitusiks, tegi tema kindral Saksulitski kohuseks: Jalu jõe joont pidada, aga ülejõulise wastasega mitte lahingusse astuda. Stackelbergi liikumine lõuna poole oli täieline kompromiss sõjawägede juhataja ja temast kõrgemal seiswa walitsuse asemitu waadete wahel. Nõnda siis, nurjaminekute algidu juurdus tahtmise poolitamises.

Wene kindralstaabi päewaraamatutes nr. 41 ja nr. 42 on öeldud: „Kõik, mis sündis wenelaste poolt pärast neid kahte nurjaminekut kuni Sjaojan'ini, oli põhimõttelikult ifta seesama. Lõuna ja ida frondil wõeti hisse kaitsejooned, aga kindralitele anti kohustaw käsk nende kaitsemisel suurte kaotuste eest hoiduda. Ja imelik — juhatus mõistis neid ülesandeid hästi täita.“ Toganemise rännakud wiibi hästi läbi, wäeolade ülewälpidamine oli hea (mitte halvem kui 1907. a. Zockendorfiist kuni Preussisch-Cytau alla). . . Aga siin tuli juba ilmfile, et üksteise järele järgnewad toganemised Wene sõduri hingeolu peale hakkasid halvawalt mõjuma. Kaibas pidi Wene sõdur oma juhte ja nende poolt määratud kaitsejoontesse uskuma, kui need kohe maha jäeti, kui woenlane ainult katset tegi pealetungimiseks?

Tagejärjeks oli, et ka sõdur lahingus oma ifiklikku trgewust sellejärele hakkas seadma — niipea kui hädaoht lähenes, arwas ta wõimali-kuks lahinguwäljalt lahkuda, kas omawolikijelt wõi jälle mõne ettekäände all.

Sjaojani lahingus 30. augusti ja 3. septembri wahel panid wenelased kõwasti kindlustud positsioonil esimest korda jaapanlastele tõsiselt wastu, ja see sündis wenelaste jõu ülekaalul, mis ulatas 50.000 jalgwäe sõdurini ja 240 lahurini, mis juures wenelased jaapan-

laste jõu 37.000 jalgwäe sõduri võrra suuremaks hindasid, kui ta täepoolest oli. (Euroopatlin omas aruandes hindab Wene jõu suurust: 116.000 jalgwäe sõdurit; jaapanlaste oma samal ajal 60—70.000). Jaapanlaste pealetungimine lõuna pool Sjaojani rauges hästi kindlustatud positsiooni ees kaitsjate ülekaalu tõttu. Saksa oberstleitnant v. Tettau omis mälestustes kirjutab: „Üinilt kokkujooksivad teated ergutasid tunnet, et esimene edu on saavutatud, kuigi suurte kaotustega.“ „Ks juhtim kindral telegrafeeris oma naabrile: „Kaotused on hirmsad, aga julgus on hülgaw! Oleme kindlad, et tagasiminekut ei tule! Kõikidel positsioonidel on eettoetud kindral Euroopatlini telegramm (et Wot-Artur'i all jaapanlased tagasi lööbud). Kõik hüüawad „Hurraa!“ ja mina hüüan ka „Hurraa!“

Pealetungimise waimu puudus Wene sõjaväes. Kindral Voringhov:n tähendab: „Positsioonil hüütawad hurraa!-hüüet ei saa iialgi võrrelda „hurraa“-hüüdega pealetungimisel.“ See kõikide kindel usk, et tagasi minna ei tule, sai ometi ohwerdud. Kindral Euroopatlin otsustas võsel wastu 1. septembril positsionid lõuna pool Sjaojani maha jätta ja 90-ne bataljoni massiga jaapanlaste Wene pahemat tiiba haarawale ja seljatagust ähwardawale esimesele armeele peale tungida. See wastupealetungimine kolmefordsel wenelaste ülekaalul sündis aga mitteüksmeelselt ja edu tal ei olnud. Rahwepäewase laitse tagajärjel saadud kaotuste, äärmise wõimuse ja wõijse rännaku tõttu polnud lõunafronti osast loondataud wägedel enam pealetungimiseks juüsilist ega moraalselt jõudu. Kui need oleks kohale jäetud, kus waenlase pealetungimine juba rauges, ja wastawalt käesolewate reservidega lõwendatud, siis oleks nad seal mõidu saawutanud, mida aga põhja pool enam ei suudetud teha. Et Wene armee enam ehk wähem korralikult Mukdeni positsioonile jõudis, selle eest wõlgneb tema tänu asjaolule, et jaapanlastel ei olnud tagaajamise wõimatust: arwuliseft küllaliste ratsawäge ühes sellele kuuluwate kuulipildujatega ja kahuritega, kuna pealetungimise wähearwu'iste nägede jõud ju wäsinud olid. Kui suuri tagajärgi jaapanlastel Wene wäe tagaajamisest oleks saanud, wõime otsustada 5. Siberi korpuse staabiülema kindralstaabi kindralmajor Jokolowi aruandest: „Mina ei jaga waateid (kirjutab see kindral), et Wene sõjaväe taganemise rännat Sjaojanist Mukdenini korras sündis . . . Meie wõlgneme tänu jaapanlaste passioosusele pärast nende wõitu, et meie ei kaotanud kahurid, woore ja muud. . . Tegelikult, 4—8 septembrini, ei olnud ühtegi kahuri mürski kuulda — ja jaapanlased olid kadunud kui wette. Mina ei tea, aga usun, et seljatagune korralikult taganes. Wägede mass aga taganes nii, et wäeosad, liikuwad haigemajad, lastemoona tagawarad, wägede staabid ja muu — hullumeeljust äratama segase massi moodustas.“

Euroopatlin seadis oma taganemise samale pinnale — kui mitte tõrgemale — Kencfonti 10.000 mehe taganemiseega. Tema ei tunnista-

nub, et ta lööbub on, põhjendades jaapanlaste suurte kaotuste peale. Olgugi, et Sjaojani all jaapanlased 23.000 meest kaotasid, siiski olid nemad pealetungijad, ja wenelastel läks see lahing ka 16.000 meest maksma. 11-al septembril telegraafieris Europatkin tolleaegsele sõjaministrile: „Mina palun seletust anda: miks Teie arwate, et meie sõjawägi Sjaojani all lööbub on. Meie löime kõik waenlase pealetungimised Sjaojani eel- ja peapostisioonil tagasi. . . . Olgugi, et meie pealetungimine ei õnnestanud, siiski kaitsejime meie eduga Sjaojani.“

Voringhoven ütleb: „Tseloomustawa mulje annab see telegramm, et Europatkin puht-kaitsees ainult eesmärki nägi, aga ei mitte abinõu, et seda tarwitades ja wastupealetungimisele ülemimesse mõidule pääseda.“

Täie õigusega jääb tolleaegne sõjaminister oma arwamise juurde, Europatkin'ile telegraafierides: „Kui Teie arwate, et lüüasaamine ei wasta Sjaojani lahingu tagajärgele, siis nimetage teda nurjamine- taks. Kii luidas Teie soowite!“

Ja nurjaminek see lahing oligi, kuid raskest wormis.

Tettau ütleb: — „Tänu Wene waimulaadile, mis kauaks raskeid muljeid eneses ei hoiu ja mis, sõjamehe suurepäraseks ja wääriliseks tseloomuks olles, hõlbustas Sjaojanist taganemise rännakul saadud hingeliste haawade kinnitaswamist.“

Kii siis wõis oktoobri algusel 260.000 sõdurini suurenenud Wene sõjawägi Mukdeni piirkonnast oma pealetungimist algada põhja pool Sjaojani seiswa 170.000 jaapanlase peale. Sel pealetungimisel pidid kaks korpusi Mandshuria kiltmaa pinnal waenlast kinni pidama sel ajal, kui kolm teist korpusi idapoolses mägestikuses waenlase parema tiiva kallale tungisid; 3 korpusi jäid ülemjuhataja reservi. Need 3 korpusi tarwitati pärast ära osalt mõlemate grupide wahel olewa lõhe sulgumiseks, osalt parema tiiva tõwendamiseks. 5. oktoobri! algatud Wene pealetungimine, mille tagajärjeks kuni 17-ni okt. kestew Shaha lahing oli, rauges peegi. Selle lahingu wätkusel tõmbasid jaapanlased oma parema tiiva mägestikust tagasi, tõwendasid teda sedawõrd, et ta Wene idagrupid wastu suutis panna, ja hakkasid peajõududega kiltmaalt peale tungima, algusel Wene wäe lekapaita surudes ja pärast tema pahemat tiiva kuni Shaheni tagasi tõrjudes.

Sjaojani ja Shaha lahingutes tuli unesti ilmsiks, et Wene sõjawägi ei ole pealetungimiseks nügiaegsetes lahingutingimistes küps.

Oma „Märkustes sõjawägedele“ pärast Shaha lahingut kirjutas Europatkin: „Mina märkasin, et wiimastel pealetungimistel paljud sõjawäe osad tihedates lasturite ahelikudes liikusid; nende toetus ja reservid järgnesid neile liig lähedalt, maastikku selle juures ei kasutatud. Wäe-

osa fogu andis head sihtmärgi waenlase jalg- ja kahurtulele. Riisugune pealetungimise viis peab ainult täälöögi jaoks wõetama, kusjuures laotuste peale juba ei woadata; aga meil hakkasid pealetungimad osad niiviisi liikuma, waenlased weel mitme wersta kaugusel olles. Selle tagajärjeks olid täiesti asjata laotused. Waenlase mõjuma tule all peab jaapanlaste eeskujul liikuma; see liikumise viis pole meil wõeras, meie tarwitamine seda Kawafuse sõdades. Waistamine peab sündima täiesti warjatult; peab kindlasti end tutwustama maastikuga, kuhu minna tuleb; edasilikumine peab ühest maasiitu woldist ja esimesest teise täiesti warjatult sündima ja võimalikult wäiksemate laotustega olema. Grupeline hüpetega liikumine, üksikute lasturite kaupa aegamööda tulekuni tõwendamine ja tulejoon:el ettewõetud kaemumine on reeglid.“ Edasi tunnistab Euroopatkin: „Euroopast tulewad osad on iseäranis oskamatud maastiku kasutamises, nad jääwad waenlase tulepiirkonnas liig kaua koondud riwidesse ja moodustawad liig tihedad ahelikud. Paljud polgud, mis esimest korda tulle sattusid, liikusid julgelt edasi, kuid ilma et oleksid pealetungimise tähtsust ja eesmärgi wäärtust omale selgeks teinud. Nemed liikusid peaaegu 4000 mehelises massis ja andsid waenlasele sellega muldugi väga soowitawa lastemärgi. Sarnane osa, niipea kui ta waenlase mõjuma tule piirkonda sattus, hakkas tihedaid laotusi kannatama, pilluti peagi selle tulega laiali ja kadus suures korratuses lahinguwäljalt. Tema logunemine mõjus halwawalt ka naabruses olewate osade peale.“

Seltoodud sõnade kinnituseks wastab täielikult esimest korda tulle sattunud 6-da Sibiri korpuse pealetungimise saatus Shaha lahingus 14. oktoobril 1904. a., mille kirjeldus kindralstaabi päewaraamatus seisab: „Waatomata Wene osade kiiduwäärilise julguse peale, kes suuri laotusi kannatasid, ei läinud neil süüsti korda jaapanlaste tagasi lüüa. Selle põhjus pesitseb lõige pealt wananenud, nügiaegse lahingu tingimistele mittewastawas wõitluswiisis, millesse wene-lased, ajalooliselt saadud tihedate näpunäidete peale waatomata, olid liwinenud.“ Üks Jaapani ohwitser, kes isiklikult sest lahingust tulejoones osa wõttis, kirjutab: „Umber kell 11 hom. hakkasid 2 Wene bataljoni meie peale tulema; nemed talitasid nii, nagu tungisid nad õppusel märgitawa waenlase peale: wõiti riwistamine ja joondumine ette, ratsaohwitserid tulid hobustelt maha ja tegid osade ülewautuse: Siis riwistati kolonnesse, millest 300—700 meest pilli tihe ahelik loodi, ja nii liiguti tuleandmiseta meie küla peale kuni 700 meetrini. Sel kaugusel hakkasime meie ühes kahurwärga järsku tuld andma, mille tagajärjel nendes bataljonides suured laotused sündisid, ja peagi olid nad meie tulega laiali pillatud.“

Wenelastel puudus osamus, aga mitte julgus.

• Euroopatkin tutwustas kirjaltikus juhatuses oma osasid Shaha lahingus saadud tihedate näpunäidetega. Need juhatused aga, isenesest mõista, ei suutnud puuduwat wäljapetust täiendada. On ju wana

tõde: mida rahual pole õpitud, seda on sõja wältusel wõimata ette tuua. Seda kardetawamad on kõifugu kaitse lahinguwäljel. 7-al märtsil 1905. a. lastuti lahingus tarwitusele wõtta riwistust, mida inglased Afrika sõjas tarwitasid, nimelt: üks lahest Wene polgust koosseisew brigaad, wästu-pealetungimisel bataljonidena harwendatud wiirgudesse, mees-mehest neli kuni wiis sammu; wiirg-wiirust 50 sammu wahega. Siin unustati, et inglase wastasel Afrikas kahurwäge ei olnud ehl oli seda wähe. Selle kaitse tagajärjed olid: mõlemast polgust löödi Jaapani kahurtulega 1000 meest wälja.

Mitte julguse puudus Wene wägedes Kauges Idas ei toonud nurjaminekuid, waid oskamatus ja wõimetus end nügiaegse sõja tingimistele sooweldada. Ühest waherühmitusest Psoojani lahingus kirjutab Lettau: „Kindral Orlowi reserve-polgud kohasid end 12. Jaapani brigaadiga gaoljaani meres, kus mõlemad peale tungida mõtlesid. Siin, enam kui mujal, tuli ilmsiks Wene jalgrwäe wõimetus pealetungimiseks niisugustes oludes, kus otsekohene juhatus puudus ja kus iga üksik lastur iseseiswalt pidi töötama. Gaoljaan, mis Wene polgud niiwõrd laiali ja segi pillas, et lõuna ajal 216. polgu komander teatas, et tema esimene bataljon on täiesti kadunud, ja wähe aega hiljem, et ta terme polk on laiali jooksnud, — gaoljaan oli waherühmituste ja iseseiswalt töötama õpetud jaapanlastele soowitawaks ja tugewaks liitlaseks: ta aitas waenlasele märkamata ligeneda, teda piirata ja äkki tulega tabada. Arusaadaw, et sõjawäes, kus kogupaugu tuli reeglits ja üksik-tuli erandiks, oli wähe pinda lasturi iseseiswaks tegewuseks ja arendamiseks. Niisuguste reeglite olemasolek tunnistab, et Wene sõdur ei olnud iseseiswaks tegewuseks lahingus mitte walminud. Parematest meestest moodustatud „küti“-komandod, mis moodsa lahingu nõuete järele pidid töötama ja töötasid, andsid küll enam tagajärke, kuid siiski ei olnud nende meeskonna kehtspind moodsa lahingu pidamiseks veel küps. Need komandod töötasid Kaulasuse wäitesõja wiisi järele, nii kuidas seda Euroopatkin soowitab.

Puudutades Wene sõjawäe ja tema wõitluse taktika walusaid kohti, pöörab Euroopatkin ühtlasi oma tähelepanu ka wäerühmituste teiste armurikaste wigade peale. Nii ütleb ta: „Üheks edu saawutamise põhitingimuseks on wisa ja raugemata püüd oma ülesannet täita. Siin ei toht kartust olla, kas wõi wõimast meest ära tarwitades.“ Tema süüdisiab idapoolse frondi juhatusel selles, et otsustawal päewal Shaha lahingus kolme korpuselt, mis lahingut pidid otsustama, üks kogu lahingu wältusel tarwitamata reserve jäi. Tema toonitab, et see ebaloomulik oli, et idapoolse frondiosa juhatus lahingu otsust ainult jaapanlaste tiirwa haaramisest ootas, milleks üks korpus määratud oli. Wõidu saawutamiseks selles lahingus oli aga tingimata tarwilik, et waenlasele ka frondilt oleks kindlasti kallale tungitud.“

Kuropolitin talitab
oma pöhireeglite
wastu.

Kõik wäga õiged waated, mille wastu ta aga
otfustawail momentidel ise kõigepealt patustas. Tema
oli juhataste mahatirjutamises wäsimata, tema oli
hoolas „fulga“ sõdima ja just sellepärast ta ei
olnudki wäejuht; ta oli — teoreetif. Tema iseloomu kujutawad
wäga hästi Clausewitz'i sõnad („Sõda“): „Du mehi, kellel ütlemata teraw
waade ja arusaamine kõige raskemaist oludest, kellel julgust ei pundu wõtta
oma wastutusele palju ja kes ometi raskeil juhustel mingit otsuswõimet
ei awalda. Nende julgus ja teraw arusaamine seisawad teineteisest eral-
detuna, nad ei suuda ühineda ja seepärast ta luua wäejuhile tingimata
tarwilikku kolmandat „otsuswõimet“ — kui summa-summarumit ees-
olewast kahest.

Nii läks ofalt wäejuhataste süü läbi jaanuari lõpul ta Sandepu
lahing nurja. Wene Mandšuuria wägede armuline suurenemine kuni
300.000 sõdurini kutsus tarwiduse wälja massi juhatamise paremaks kor-
ralduseks seda massi kolmeks armeeks jagada.

Mukdeni all kindlustud positsiooni paremal tiival o'ewa 2-se Wene
armee pealetungimine läks täielikult nurja, kuid just siin, Jaapani pahema
tiiva nõrkust silmas pidades, oleks loht olnud lahingu wõitmiseks.

Wene polkownik Nowitski kirjutab seft juhtumiseft: „Raks päewa
tampis ühe kohi peal 100.000-line sõjawägi, suur ja wõimuline mater-
jaaltes juhtes, nii nõrk ja saamatu operatiiv-püüetes . . . . . Siin
tuli jälle päewawalgele meie õnnetu strateegia, mis püüdis
kõik fatta, kõik tagada, ilma julgufeta midagi ette
wõtta, ilma kaotusteta eesmärki kätte saada ja—summa
summarum—iialgi midagi kätte ei saanud!“ Muudugi, ofa
teise armee nurjamineku süüft langeb ta armee juhataste ja alluwate juh-
tude, kuid peaasjalikult aga ülejuhataste peale, kelle alalise armee ju-
hataste korraldustesse segamise tagajärjeks oli — wõitlewate ofade peale-
tungimise püüete kitsendamine, pealetungimise nõrgestamine ja koguni
seismajäämine. Kuropolitini liig suur ettewaatus, nagu alati, ei annud
temale wõimalust efimesel lohtupõrtel waentaste häwitamise peale mõelda,
waid sundis teda kõige esmalt oma julgeoleku eest wärtsema. Tema
ohwerdas asjata 11.000 meest Sandepu all selle asemel,
et tõrjaks teadumise ja rõõmsa meelega riigi sifitindla it-
lasta wälja areneda seda lahingut otfustawaks wõit-
luseks kogus sõjakäigus.

Nii siis, õnnelik oluford oli mööda lastud. Warsti peale selle hak-
tas Djama peale tungima. Jaapanlaste pealetung Mukdeni all olewale
kindlustatud positsioonile, wenelaste tiiva ümberharamisega läänest, teki-
tas miu õige kriitilist momenti. Jaapanlased said sellest selgesti oru;
nad olid peale selle armulikelt nõrgemad kui wenelased, aga nad mõist-
sid seda tõde, et see, kes tahb sõjas kõik tagada, kellel ei saa sõjas
iialgi edu olema. Jaapanlased mõisid oma pealetungi kawas kõige pealt

armesse wenelaste paindumatust ja asjaolu, et viimased, pilla kaitsejoont kindlustades ja oma alla võttes, liituvusest ja manövreeerimise paenduvusest pidid loobuma. Sel põhjusel oli nende kokkuseatud pealetungimise kava õige. Wene parema tiiva hõaramine andis ennast 8-aal märtsil niivõrd walusalt tunda, et kindral Kuropatšin ei suutnud muud korraldust teha, kui anda käsu taganemiseks.

Selle sõja otfustaw lahing läts wenelastele maksma 1977 ohwitseri ja 87.446 sõdurit, mille hulgast teadmata kadunuid, suuremalt osalt wangi langenuid, 279 ohwitseri ja 29.051 sõdurit oli.

Wene kindralstaabi päewaraamat, nagu alati, räägib sellest selgelt ja awalikult, et see taganemine mõjus sõjawäe massi peale halvawalt, ja ei ole tahtlust, et see mass taganemisel lahinguvõimetu oli. Seda näitab asjaolu, et seda massi ei juudetud Tielini all, nagu kawatsetud oli, korraldada, waid koguni 100 kilomeetrit põhja pool — Sipingai all.

Wene Mandshuria armee koosseis. Selle õnnetu armee koosseis, mis oma juhataja otfususdimeius ja wananenud taktika tõttu kogu aasta wähearwulise ja ainult lõpuks ühejõulise waenlase poolt Ida-Aasias lüüa sai, ei olnud mitte ühetaoline.

Sõja algusel seisid Kauges Idas 8 Ida lasturdiviisi — igaüks à 4 rügementi ja 10-dast ja 17-dast armee korpusetest mõlemalt üks brigaad — brigaad à 2 rügementi, iga rügement à 4 bataljoni. Nende korpuste teised osad seisid Europa-Wenemaal.

9-s lasturite diviis oli moodustusel. Peale selle seisid veel Kwantuni maakonnas, Port-Arturi ümbruskonnas, 7 lasturite brigadi, iga brigaad à 2 rügementi, iga rügement à 3 bataljoni. Nõik teised lasturdiviisi rügemendid seisid koos 2-st bataljonist.

Aprilli kuuls 1904. a. ootasid rügemendid Europa-Wenemaalt kolmandate bataljonide päralejõudmist.

Suurem osa Idas olevate osade koosseisust oli rahuaegne.

Kaadreid reserve-osade moodustamiseks oli Amuuri maakonnas — 6-e, Taga-Baikali maakonnas 16-ne bataljoni jaoks. Moodsat (reguläär) ratsawäge oli — 1. Amuuri draguunide ja 2 kasakate rügementi. Peale selle oli Taga-Baikali kasakate wäes 4 rügementi 1-se järgu kasakaid sadulas. Taga-Baikali kasakad moodustasid mobilisatsioonil puhul 9 rügementi, igaüks à 6 sotnjat, 3 bataljoni ja 4 ratsabatareid, igaüks à 6 kahurit. Amuuri kasakaid oli rahuajal 3 sotnjat ja sõja lahingupõhkimisel 9. Ussuuri kasakaid oli rahuajal 2 ja sõja-ajal 6 sotnjat. Siberi osade jaoks määratud wäljakahurwägi seisis koos 17-st batariist, igaüks à 8 kahurit; need batariid olid koondatud 2 brigadi ja olid sõjaaegses koosseisus; selle wastu olid aga 2 Europa brigadi batariid rahuaja koosseisus. Lasturite diviise taheti warustada kahurwäega nii, et iga diviisi peale oleks tulnud 3 batariid. Selleks pundusid aga 19 batariid, mille päralejõudmist Europa-Wenemaalt

oodati. Kindluskahurväge oli Port-Arturis 2 bataljoni ja Wladiwostokis 2 bataljoni. Infeneri osasid oli 2 kaewurbataljoni sõjaaegses koosseisus, 3-da kaewurbataljoni päralejõudmist oodati Europa-Wenemaalt. Peale selle oli veel kindlustustes kaewurite, miiniseadjate ja telegraafi osad. Raudtee osasid oli 6 bataljoni sõjaaegses koosseisus.

Kui meie sellele veel juurde lisame, et kõik ülewalnimetatud wäe-
osad olid paigutatud raudtee harudel, Hiina ja Kauge Ida Siberi piin-
nal garnisoonides, 1 roodust kuni bataljonini üksusest nii kauge, kui
wõrreldes mõtta näitusels Memelist kuni Mühlhauseini Elsas-
Lotringis, — siis on meil selge, kui wähe oli Wenemaa Kauges
Idas sõjale ettewalmistanud. Sõja lahtipuhkemisel oli riigi asemis-
täsitada: 68 jalgbataljoni, 35 eskadroni ja sotnjat, 148 kahurit ja
8 kaewuroodu, wäljaarwatud reserv-osad, puhkusel olevad kasakate
osad ja wäljaastumiseks mittewalmis olevad Europa brigaadide rüge-
mendid ühes nende kahuritega.

Nendest oli Lõuna-Mandschurias, tulewasel sõjapiinal, ainult
7½ bataljoni, 6 sotnjat ja 22 kahurit ja Kwantuni maakonnas, Port-
Arturi ümbruskonnas, 20½ bataljoni, 6 sotnjat ja 24 wäljakahurit.

Man-Amuuri maakonnas oli määratud sõjapiinnale wäljaastu-
mises 16 bataljoni, 6 eskadroni ja 56 kahurit; Põhja-Mandschurias
seisid 8 jalgbataljoni, 11 sotnjat ja 14 kahurit. 2—3 kuu wältusel
pärast sõja lahtipuhkemist oles wõinud nendele olemasolewatele osadele
weel juurde tuua 40 jalgbataljoni, 31 sotnjat ja 60 kahurit; nii siis
wõis olla 3 kuud peale sõja lahtipuhkemist manöwreerimat väge:
180 jalgbataljoni, 66 eskadroni ja sotnjat, 208 kahurit ja 8 kaewur-
roodu. See oli kõik jõud, mis oli käsutada walitsuse asemikul. Peale
selle pidi edaspidi juurde lisatama Siberi sõjawäe ringkonnast: 4-8 Siberi
korpust, koosseisew 32 Siberi reservbataljonist, 4-dast puhkusele lastud
Siberi kasakate rügemendist ja 2-st Siberi kahurbrigaadist à 64 kahurit.
Europa-Wenemaalt oli määratud ülewiiimiseks Kaugesse Idasse 10-es ja
17 korpust, millest 2 brigaadi ühes kahuritega juba kohal olid, ja 4 reserv-
diwiisi Kaasani sõjawäe ringkonnast, millest 2 esimest ja 2 teist järku
olid, ühes 4 kahurbrigaadiga.

Need reserv-osad moodustasid pärast 5. ja 6. Siberi korpuse.
Sõja wältusel ja Ljaojani lahingust kuni Mutdent lahinguni toodi juurde
peale mõne kasaka-diwiisi Europa Wenemaalt ja Kaukasiast weel 1. ja 8.
korpust ja 3. lasturite brigaad. Kauges Idas kaitseid raudteed 55 piiri-
walwe roodu, 55 sotnjat ühes 26 kahuriga — kokku 24.500 sõdurit, mis
moodustasid 4 brigaadi.

Seda jõudu, raudtee wiktust ja hunhuusi hädaohtu armesse wõttes,
raudtee kaitseks ei jätanud, mille tõttu loodi Wene-Mandschuria asunik-
tudest 57 wabatahilitiku drushhiinat — kokku 3275 püssi. Selle peale
maatamata oli ülemjuhataja sunnitud raudtee kaitseks ülewaltoodud jõule
toetusels määrama weel tugewaid salku opereerimast sõjawäest.

Waatamata esialgse nõrkuse ja selle peale, et igapäevane juurde-
 lastu oli tehmiselt ainult 1 bataljon, $\frac{1}{2}$ sotnjat ja 3 kahurit, oli kindral
 Kuropatkini, tema Mandshuriasse ilmumisel, Kwantuni kindlustatud
 maafond wäljarwatud, operatsioonide pinnal ikkagi käsutada 55 jalg-
 bataljoni, 39 sotnjat ja 152 kahurit. Juunikuu lõpuks suurenesid need
 jõud kuni 119 bataljonini, 108 eskadronini ja sotnjani ja 328 kahurini.
 Sellega oli ülemjuhataja käsutada olemad jõud küllalt tugevad, et kindla
 tohtaise juures oleks jaapanlaste wähemaid ja laialipillatud jõudusid,
 kui mitte lõpulikult lüüa, siis wähemalt kõwasti wapustada. Pitaks
 weninud jaapanlaste operatsioon andis Wene wäejuhatusese wõimaluse
 sõja algusel, s. o. 9. nowembrist, laialipillatud jõudusid koondada ja
 puudulikke ettevalmistust parandada.

Wene Jdas opereeri-
 riva sõjawäe osade
 mitmekesine wäär-
 tus.

Allguses kindlaks tehtud Wene wägede jaotus
 3 korpusesse sai pärast lõhutud, sest leiti tarwili-
 kuts Port-Arturi garnisoni $13\frac{3}{4}$ bataljoni
 wdira kõwendada. Nii siis jäid Kwantuni maa-
 londa 4. ja 7. Jda-Siberi lastur-diviisid à 12 bataljoni, 5-es Jda-Siberi
 lasturrügement 3 bataljoni ja 3 tagawara bataljoni, — kokku 30 bataljoni;
 27 bataljoni nende hulgas olid Wene sõjawäe kõige paremad osad. Täie õigu-
 sega kirjutab kindral Kuropatkin 25. mail Kwantuni maakonnas olemate
 wägede juhatajale kindral Sißsel'ile: „Minul on lade meel, kui ma
 wõitan selle kindla ja lihtsa ülesande peale, mis need hiilgarwad oma
 Kwantuni maakonnas peavad täitma, kui peahoop nende peale peaks
 kukkuma.“ Need osad, Port-Arturi kaitseks, näitafid wastupanu hiil-
 gamalt üles. Wäga dieti kirjutab oberst-leitnant Lettau: „Wenelaste
 wastupanu jõud wõilemises kindlustuste pärast teeb Wene sõdurile suurt
 au ja loob hiilgawa tähe selle sõja tumedale firmamendile.“ Aga seda
 kiitust ei ole jughatus ära teeninud. Elustajaks ja waimustajaks oli
 anderikas kindral Kondratenko. Kuivõrd tema waimu jõud kaitstjate
 peale mõjus, näitab wastupanu langemine peale tema õnnetut surma,
 mis 15. detsembr. Jaapani mürski läbi saadud.

Wene opereeriva sõjawäe koosseis, oma osade ühetaoluse ja wäär-
 tuse poolest, ei osnud laugeltki nii õnnelik, kui Port-Arturi garnisoni oma.
 Waenlane andis wenelastele wõimaluse mitte ainult mobiliseerida ja wäe-
 koondamist lõpetada, waid weel oega osade kokkuliikumiseks. Nii siis,
 tolleaegne Wene wägi oli selles mõttes palju paremates oludes, kui
 mõni teine Euroopa sõjawägi wiimases suures sõjas oli ehk tulewiku
 wõitluses saab olema. Ka tema koosseisu ei wõi mitte halwaks lugeda.
 Müglaegsed sõjawäed ei ole muud kui kaadri-sõjawäed, ja eelmises suu-
 res sõjas ja tulewiku sõdades oleme sunnitud esimesesse liini wiima ühes
 kaadri-osadega ka reserveid. Kuid kindral Kuropatkin omas aruandes loeb
 selle suureks eksituseks, et temale selles sõjas anti käsutada ka üks jagu
 reserve-osasid. Ka laudab ta enda käsutada olemat sõjawäge teises suhtes.

(Järgneb.)

L o i m e t u s, mitte olles peri kõigi autori poolt tehtud järeldustega, armab siiski tarwilikuks seda teost avaldada selleks, et ergutada eriteadlaste seas mõttevahetust sellel tähtsal alal ja just seepärast, et meie omas Wabadus sõjas saagedasti patustasime lahurwäe luuramises.

J. Lutsar.

Suurtükiväe luuramise organisatsioon ja ülesanded.

Enne suurt ilma sõda peeti suurtükiväe luuramist, iseäranis Wene väes, teise järgu tähtsusega asiaks ega olnud selleks mingisugust kindlat korraldust olemas. Olid küll eeskirjad ja kavad, aga need jäid harilikult paberile. Ilmusid ka ajakirjanduses poleemilised kirjutused suurtükiväe luurajate tähtsuse kohta, siiski jäi nende organiseerimine, kohuste ja ülesannete kindel äramääramine uduseks ja puudulikuks kuni sõja hakatuseni.

Ka ilma sõja wäljate astus Wene suurtükivägi luurajate poolest sarnases puudulikus seisukorras. Wene suurtükiväe kaitset peab ütlemata, et see oma taktilise ettevalmistuse, organisatsiooni ja tule tugevuse poolest seisis, kui mitte kõige esimesel kohal, siis igatahes esimeste hulgas sõjas tegewateist suurtükivägedeist.

Suba esimestel päewadel, esimestes lahingutes andis suurtükiväe luurajate puudulik korraldus Wene väes end kibeasti tunda. Luurajad olid suurtükiväes küll olemas, aga sellest oli wähe. Wõitlused nõudsid neilt kindlate eriliste ülesannete täitmist, milleks nad ette ei olnud valmistatud, milleks ka kindel organisatsioon ja kokkukõlalise tegewuse kawa puudus. Seda oli wähe, et batarei ülem wälja sõitis, isiklikult waenlase filmade eest peidetud positsiooni walis ja kõrgema künka otsis, kust laiem ringwaade lahinguwälja üle awanes. Tarwis oli veel luuramise teel teateid saada:

1. Kus asub waenlane,
2. Kui suure jõuline,
3. Kui palju suurühte,
4. Mis suguse kaliibriga suurtükid jne.

Walitses wale arwamine, et kõiki nimetatud teateid wõiwad anda ratsa- ja jalawäe luurajad. Riikhästi kui ratsa- ja jalawäe luurajad wälja ka oleks õpetatud, ei oska nad kunagi suurtükiväe eriülesannete jaoks tarwilikku teateid koguda. Nad unustawad, oma ülesandeid täites,

ilma et neile etteheiteid võiks teha, suurtükiväele teadete kogumise, koguvad loomulikult teateid, mis on kõlbulikud peaaegselt ja ainult ratsa- ja jalavägedele. Peab meeles pidama, et suurtükivägi on siis oma ülesannete täitmiseks tugem, kui ta waenlasest mõne wersta eemal seisab. Jala- ja ratsavägi võib ennaft ainult siis teguõimuliselt tugewaks lugebada, kui ta igal silmapilgul walmis on waenlasega rind rinna wastu wõitlema. Seda on weel wähe, et nad walmid on, waid nad peawad kõigest jõust niisugusele wõitlusese tungima. Urusaadawalt on ratsa- ja jalaväe luurajatel küllalt tööd oma wäeosadele teadete kogumiseks, nii et neil wõimata on ka kõige parema tahtmise juures weel ka suurtükiväe peale mõelda. Eritels ei ole neil selleks aega ja teiseks huwitab neid loomulikult kõige efitels tarwiliste teadete kogumine nende oma wäeosadele.

Meie noor Cesti suurtükivägi, mis Wene suurtükiväest tekkinud ja wõrsunud, ei tohi midagi neist puudustest ega wäleteedest omandada, mis Wene wägedes ilmsits tulid; neist tuleb otsetohe wabaneda. Meie suurtükivägi nättas Cesti-Wene sõjas, et ta omal erialal sugugi nõrgem ei olnud oma kaswatajast, Wene suurtükiväest, waid hästi tugewangi. Suid siiski oleks kardetaw lõigatud loorberide peale puhkama jääda. Wist oleks ta märksa tugewam olnud, kui batareidel omad luurajad ei oleks puudunud. Suurtükivägi võib ainult siis täielikult oma wõimist ja tugewust näidata, kui tema kõik näeb, kõik kuuleb ja teab, mis puutub waenlase jõudude suurusse ja seisukohtadesse. Luurajad peawadki suurtükiväe filmad ja kirjwad oleuu, nad peawad lahinguwälja „walgustama“, sellest pilti andma.

Waatame siis lähemalt järele, misuguseid teateid peawad luurajad suurtükiväele andma. Meie wõime need järgmistesse kategooriatesse jagada.

1. Kindlad teated waenlase kohta :
  - a) kus asub waenlane,
  - b) kui suured tema jõud on,
  - c) kus tema positsioonid on,
  - d) kus tema batareid asuwad ja kui palju neid on,
  - e) misuguse kaliibrilised suurtükid.
2. Maastik, mille peal tuleb suurtükiväel töötada.
3. Misugused ülesanded on grupel täita ja misugune plaan on grupe juhatajal nende täitmiseks.
4. Misugused tagajärjed oma batareide tuel on.

Neid teateid wõiwad koguda ainult spetsialistid. Aga nende teadete kogumiseft on wõitluse ajal weel liiga wähe. Tarwis on weel siset pidada grupe juhatajaga, naabritega ja seljatagusega. Luurajad, kui spetsialistid, on sise jaots liiga kallid, sellepärast on weel igas baiareis sõdurid tar-

willitub, kes sideteenistust peavad. Aluseks luuramise ja sideteenistuse löbde täitmiseks peab olema:

1. Täielik luurajate lahutus sideteenijatest,
2. Igas batareis peavad olema kindla staabi järele luurajad, sideteenijad ja waatlejad.

Kui need alused on teostatud, siis võib juba loota, et luurajad ehk sideteenijad ja waatlejad võivad lahinguväljal oma kohused soovi-
tawate tagajärgedega täita.

Et võitlust algada, peame waenlasele kallale tungima, kui wiimane seda ise ei tee. Eamesel juhtumisel nimetatakse siis ka lahing peale-
tungimise lahinguks.

Teisels, waenlane ei oota mitte meie kallale tungimist kindla koha peal, waid tungib meile vastu. Mii ei waki meie ega waenlane nii-
lugusel korral kindlat kohta lahinguväljalt, waid võitlus algab selle koha peal, kus meie wäed waenlasega kokku pörawad. Sel juhtumisel, nimelt mõlemate poolte ebasituumingimisel, nimetatakse lahingut kokkupörke
lahinguks. *)

Kolmandaks, kui meie leiame, et kasulikum on mõne kindla koha peal seisma jääda, positsiooni wälja walida, kindlustada ja seal waen-
lase kallale tungimist oodata, talle suurt kahju teha, ja kui ta küllalt nõrges-
tatud on, siis talle kallale tungida, et teda purustada, — siis nimetame lahingu äraoode-
tawaks lahinguks.

Neljandaks, kui seisuford sõjawäljal näitab, et meil ei ole milgil
tingimisel võimalik waenlase kallale tungida, waid ennast kindlustatud
positsioonidel ainult kaitsema peame, siis nimetame seda kaitse-
lahinguks.

Wagu näeme, võib lahingu algamiseks olla neli juhtumist. Igal
juhtumisel peavad ka omad erilised ülbised taktilised ülesanded olema. Iseenesest mõista, on ka suurüükiväe luurajatel omad erilised ülesanded, kohused ja nende täitmise wiisid. Waatame nüüd lähemalt, kui palju on tarwis luurajaid, waatlejaid ja sideteenijaid kolmebatareilises divisjoonis, et nad igal juhtumisel tarwilikult oma ülesandeid võiksid täita.

Pealetungimise lahingus võib suurüükiväe luurajate tegewust jagada
kahels järguks ehk perioodiks:

1. Mgluuramise periood ja
2. Põhjaliku ehk intensiivse luuramise periood. Wiimast võib ka ülfikasjalise ehk detail-luuramise järguks nimetada.

Mgluuramise periood on divisiooni ülema ülesandeks toore teadete-
materjali kogumine selle filmapilguni, kui ta tegewuse alguse kohta

*) Kohtamise lahing. — Toimetuse tähendus.

mingifuguse läsu saab grupe juhataja poolt. Toore materjali kogumine on selleks tarvis, et diivisjoooni ülem wõiks grupe ülemale omad erindubmised eelolewa lahingu kohta ette tunda, kui wiimane lahingu jaoks plaani hakkab kolku seadma.

Algluuramise periood hakkab peale, kui meie wäed weel waenlaseft 25—30 wersta eemal on ja lõpeb meie eelwäe (awangardi) wõitlusewäljale astumiseaga.

Intensiivne, üffitatsiooniline wõit detail-luuramine algab siis, kui diivisjoooni ülem on kindla ülesande eelolewa lahingu kohta saanud ja kui meie wägede eelwäeosa (awangard) astub lahinguwäljale. See periood kestab kõige lahingu kestwuse aja, kuni waenlane lahinguwäljalt 25—30 wersta taganenud ja meie wägedele enam wastupanekut ei arwalda.

Algluuramise periood.

Ragu juba öeldud, on selles perioodis ülesandeks toore teadete-materjali kogumine diivisjoooni ülema jaoks, kui meie wäed hakkawad waenlasele 25—30 wersta kauguselt lähenema. Toore teadete-materjali kogumine seisab koos:

1. Teated waenlase kohta:

a) Ülbised teated, mida wõib saada sideteenijate läbi grupe ülema staabist.

b) Teated waenlase suurükiwägede kohta (kui palju, kus nende positsioon, misfuguse laliibrilised suurükid, kus nende pargid, batari warud (reserw). Neid teateid peawad koguma juba suurükiwäe luurajad. Et neid teateid saada, on tingimata tarvis ratsawäe juure, kes grupe luuramise ülesandel ees on, suurükiwäe ohwitserid-luurajad saata. Nemad peawad isiklikult kõi need teated koha peal kontroleerima ja siis oma ülemale ratsanikkude läbi ära saatma. Nimetatud ohwitserid-luurajad peawad oma tööd ühes ratsawäe luurajatega algama, kui meie wäed waenlasele 25—30 wersta kauguselt liginewad. Wälja peab saatma wähemalt kolm luurajat-ohwitseri: üks keskfrondile, teine paremale ja kolmas pahemale tiiwale. Kui wõimalik, siis on soowitaw rohkem wälja saata.

2. Teated eeltulewa lahinguwälja kohta:

a) Teede luuramine selleks, kas suurükiwädel on wõimalik läbi minna. Selleks peab tingimata kolonni eesotsas ohwitser olema, kes teede seisukorra üle igal ajal teateid kogub.

b) Maastiku reljeefi uurimine.

c) Maastiku plaani tundmaõppimine.

Kõik need teated peavad olema juba divisiooni ülema käes selleks ajaks, kui meie väed lahinguväljale hakkavad jõudma. Kui esimesed väeosad lahinguväljale jõuavad, valitakse kõige esiti maatluspunkt välja, kust võimalik on näha kogu lahinguvälja, see on ringwaade umbes 6—7 wersta. Selle töö mõivad teha luurajad-sõdurid, kes peavad olema antud kolonni eesotsas käiva ohvitseri käsutuses. Asja selgituseks anname siin joonistuse luurajate paigutamise kohta. (B. kisa — joon. nr. 1.)

Neid sõdurid peab olema kõige vähem 6 inimest. Kaks paremalt, kaks pahemalt poolt teeb, mida mööda peajõud lähewad, maastiku reljeefi ja plaani tundmaõppimiseks; üks awangardi batarei wastuwõtmiseks, enne tema positsioonile väljasõitmist, ja üks ohwitseri juures referwis (joon. nr. 1).

3. Grupe ülema ettevõtteid, õigemini ettevõtete plaanid, tulewad sideteenijate kaudu staabist.

4. Kõik minewate grupede juures peab olema tingimata kolm luurajat sõdurit, kes lahingu algamise puhul jääwad küljewaatlajateks.

Nagu sellest näha, kuni lahingu alguseni on kõige vähemalt 12 sõdurit ja neli ohwitseri suurtükiväe luuramise jaoks divisioonist tarwis välja saata. Need mehed mõivad ainult luurajate kohuseid täita. Sideteenistust ja teadete kandmist ei tohi mitte nende peale panna, sest iga üksiku ärawõtmine 16-ne hulgast teeb suurtükiväe hästi pimedamaks.

Üksikasjalit, põhjalit eht intensiivne luuramine.

See periood algab, kui meie eelwäe (awangardi) esimesed read mõitlusväljale jõuavad. Tema ülesanne on kõikjugu tarwilikta teateid koguda suurtükiväele peale selle, kui divisiooni ülem on saanud täieliku, otjekohese ülesande grupe juhataja poolt. Kui divisiooni ülemaal eelolewa lahingu plaanid ja üldised teated waenlase kohta käes on ja kui ta suurtükiväe luurajate poolt maastiku iseloomu kohta teated on saanud, siis annab ta omalt poolt direktiivid oma all seiswatele batareide ülemaatele. Nende direktiivide täitmisel tekkivad batarei ülemaatel üksikasjalised küsimused. Tuletame meelde, et üksikasjaline luuramine algab peale sellest filmapilgust, kui meie wägede eelwägi (awangard) lahinguväljale astub. Luuramise eesmärgiks jääb ikka waenlane ja maastik. Neid on tarwis wäga põhjalikult tundma õppida. Iga waenlase samm peab nüüd suurtükiväel teada olema.

1. Üksikasjalit luuramine peab selgeks tegema:

a) Kus on waenlase jõud ja kus tema suurtükiväe positsioonid (wiimaste leidmise tundemärgid: kunstitud maatluspunktid, peidu kaewitud, lastmise hell, tolm, pangud jne.).

b) Waenlase waatluspunktid.

c) Waenlase seljatagune (batareide warud, pargid j. m.).

2. Maastiku kohta peab üffikasjalit luuramine andma:

a) Waatluspunktid ühised suurtüliwäele, nende grupebele ja eriti batareidele (on kasulik meelde tuletada, et see küsimus peab juba algluuramisel walgustatud saama).

b) Positsioonid suurtüki grupebele ja batareidele.

Praegusel ajal käib positsiooni luuramine suure maastiku (6-8 wersta sügaw) kohta, sellepärast langeb ta lahte jalku: esiteks seljataguse luuramine ja teiseks positsiooni luuramine.

Seljataguse luuramine peab selgitama peidetud kohad batareide warudele (referiwidele) ja parkidele, warjatud teed reist kohtadest batareidele. Warjatud tagawara kohad nimetatud asutustele selleks juhtumiseks, kui waenlase tuli trehwama hallab, ja warjatud teed wiimastele kohtadele. Positsiooni luuramisel peab üles leidma warjatud kähgud waenlase positsiooni poole ja kohad batarei kaitse jaoks.

c) Wertikaalne ja horisontaalne lastepiirkond.

d) Kui järeldus esnimetatud lõõdest on tehniline ettevalmistus lastmiseks (panoraama joonistused, nurkade mõetmine, „surnud kohad“ jne.).

3. Lahingu juhataja kawatjuste kohta peab ta siin staabist sibe-teenijate kaudu teateid saama.

4. Waatlust meie suurtükkide tule tagajärgebe kohta wõib toime panna nelja moodi:

a) Dtselohu batareilt wõi waatluspunktilt, mis batarei lähedal.

b) Waatluspunktidelt, mis kaugel eel wõi külgedel.

c) Aerostaatidelt.

d) Aeroplaamidelt.

Suur lastelaugus ühelt poolt ja täielik kokkulõla maastikuga teiselt poolt nõuab tingimata waatluspunktiide lahutamist batareist ja nende punktiide kaugele ettepoole ja tiiwadele wiimist.

Selle lahutus: kasulikud küljed on:

a) Täielik wõimalus meie suurtüki kuulide langemise ja lõhkemise järele malmata ja sellega ka wõimalus rutuliselt tuld tarwiliste eesmärkide püha juhtida.

b) Batarei ülem wabaneb waatluslõõst ja see annab temale wõimaluse juhataada ülbist batarei tegewust. Batarei ülem peab lahingus juhutama:

1) batarei wõitlusosa tegewust,

2) batarei waru tegewust,

3) batarei kaitset ja

4) sibeorgaanide tegewust.

c) See annab võimalust mõlemalt poolt seiswate jalawäe osadega fidet pidada.

Efimesed waatlejad peawad olema jalawäe ahelikudes efimesel liinil. Waenlasele ligemale tungida on praegustes lahingutes võimato.

Aerostaatidelt waatlemine on küll väga soowitaw ja kasulik, kuid siiski peab ütlemä, et juba seitseme wersta lauguselt lastkwast batareist, 1800—2200 meetri kõrgusel, aerostaati on võimalik häwitada. Ka waenlase aeroplaanid wõiwad ta süüteküülibega ja pommidega ära põletada. Wiimane ilmasõda näitas, et aeroplaanid headeks waatlusabinõudeks on, kui nende peal hästi wäljaõpetatud suurtükiwäe ohwitserid waatlejad on.

Kui efimesed jalawäe osad waenlase lähedale tulewad ja lahing on algamas, lähewad ratsawäe osad frondilt ära tiiwadele. Suurtükiwäe luurajad, kes seal olid, lähewad ka nendega tiiwadele ja muutuwad nüüd efimese liini küljewaatlejateks (w. joon. nr. 2)

Luurajad, kes eelkäijate grupepe juures olid, jääwad efimesele liinile ja muutuwad jalawäe ahelikudes waatlejateks efimesel liinil (joon. nr. 2). Kui tormijooks algab, peawad nad kõhe suurtükiwäele signaali andma (päewal iseäraliste lippudega, öösel rakettidega) tule ülemtimiseks waenlase referwäe ja seljataguse pihta. Waenlase taganemise puhul peawad nad kõhe tarwilikla teateid batareidele andma, kes oma tulega taganewat waenlast häwitawad. On juba waenlane täielikult taganemisel, siis algawad luurajad, kes ratsa- ja jalawäe efimestes ridades olid, kõhe oma uut luuramise lööb ühes ratsa- ja jalawäe luurajatega.

Selpoolsest kirjeldusest on näha, et sellest momendist peale, kui meie jalawäe osad lahinguwäljale astuwad ja efimeste ridade kokkupõrked algawad, muutuwad suurtükiwäe luurajad waatlejateks efimestes jalawäe ridades — wõi efimesel liinil.

Lahingu algusest peale muutub üffitassjalit luuramine üldiseks waatluseks waenlase ja lahinguwälja järele.

Kõige efimesena sõidab harilikult lahingusse batarei eelwäest (awangardist), siis peajõudest. Selleks ajaks peab juba tingimata üffitassjalit maastiku luuramine lõpetatud olema, algades efimesest jalawäe liinist kuni batarei warude seisukohtadeni. Selleks luuramiseks peabti diwisiooni ülem luurajate referwi hoidma.

Luuramise tööd teewad weel põhjaliku luuramise perioodil:

1) diwisiooni ja batareide ülemad, kes waatawad isiklikult üle luurajate poolt leitud waatluspunktid ja määravad batareide jaoks positsiooni piirid;

2) igast batareist üks ohwitser, kes üffitassjalikult löit positsiooni elemendid wälja töötab;

3) luurajate grupid, 3 — 4 inimeseni igast batareist, peale selle veel telefonistid ja signalistid;

4) väljakutsujad suurtüki rühmad, ja

5) aeroostaadid, aeroplaanid, kunstvaatluspunktid, öösel profektorid. Mõitame tabelis minimaalse luurajate arvu.

T a b e l

Missugune luuramine	Kelle korraldusel	Kus kohal	Luurajate arv.	
			Ohvitserid	Sõdurid
Algluuramine.	Diwisiooni ülem	Ratsa wahisalkade juures	3 ¹	
		Eelkäiwas grupes.	1 ²	6
		Küljelkäiwas grupes	—	6
		Kokku	4	12
Põhjalik luuramine	Diwisiooni ülem Batareide ülem	Lahinguwälja luuramiseks	—	7 ²
			3 ³	9—15 ³
		Kokku	3	16—22

Märkused:

- 1) Restmine tuleb tagasi, kui ratsawägi frondilt tiitwadele läheb.
- 2) Tuleb tagasi lahingu algamisel.
- 3) Tulewad batareidele tagasi, kui omad kohused ja ülesanded täitnud.

Tabelist on näha, et algluuramise perioodil on tarwis tingimata välja saata 4 ohwitseri ja 12 sõdurit, see tähendab: weel sel ajal, kui meie jõud alles teel on tunni eelwäe lahinguwäljale jõudmiseni. Lahingu algamisel tulewad 2 ohwitseri tagasi (eelkõigest grupest ja frontaalset

ratsawäe salgast). Nende asemel saadetakse 3 tuut ohwiteri ja 9—15 sõdurit batariidest. Peale nende saadab veel omalt poolt divisiooni ülem 7 sõdurit. Igats juhtumiseks peab veel mõni luuraja ka refererwis olema. Sseenesestki mõista, kui seisuford nõuab, võib neid armusid muuta.

Sideteenistus.

Sideteenistuse tähtsus lahinguwäljal on nõnda selge, et selle üle pole tarwis pikemalt rääkidagi. Tähendan ainult, et lahingus ilma täieliku ühendusega ei või ükstei wäeosa oma ülesandeid täita. Ssearans peab suurtükiväe kohta tähendama, et kui tal sideteenistus hästi korraldatud ei ole, siis ta lahingus mingisugust kasu ei too.

Side peab olema:

- 1) seespoolne ja
- 2) väljaspoolne.

Seespoolne side seisab selles, et kõik wäeosade liigid peawad waimlisset üksteisega kindlasti liidetud olema. Iga kodanik, kes sõjawäkke astub, peab meeles pidama, et tema on kõige esiteks oma rahwa ja riigi kaitsja, teenigu ta jala, ratsa, või suurtükiväes ehk tehnilistes wäeosades. Ei tohi unustada, et sõjawäljal ei pea mitte ühtki ülekarust inimest olema. Igalühel on ja peawadki olema omad ülesanded ja kohused täitmiseks. Ainult see, kes kõige osawamalt ja wahwamalt oma kohust täidab, võib iseteadew olla, aga teenistus selles või teises wäeosas ei anna wähematti põhjust lugupidamise nõudmiseks. Wilets on see sõjawägi, milles suurtükiväelane waatab jala või ratsawäelase kui enesest alamalseiswa ifitu peale. Riisugune sõjawägi ei või wõita. Suure ilma sõja lahingute pilgid ja käik on meil kõigil veel silme ees. Häwitati need wäed, kus ei olnud wäeliikide wahel kindlat waimlist sidet. Wäga hästi mäletame seda sõjawäge, kus kuulsime hüüdeid: „jalawägi, ära tolmuta“, „toer aia seljas“ j. n. e. Liiga wärskelt on meil meeles sarnase ühistunde puuduse tagajärjed: jalawägi põgenes purustatult lahinguwäljalt ja kiskus suurtükiväelastelt hobused ära, suurtükke kraawi lülatas.

Seespoolne side võib ainult siis sõjawäes täielik olla, kui see hästi organiseeritud, õigetest ja õiglastel alustel kaswatatud ja arendatud on.

Wäljaspoolne side teostatakse inimeste ja tehniliste abinõude läbi. Sidepidamise abinõud on: tuli, signaalid lippudega, laternatega, heliograafiga, Mantine'i lampidega, telefoniga, radiotelegraafiga, jala- ja ratsafaskjalad. Muudugi ei ole kõiki neid abinõusid võimalik igal ajal ja igal kohal tarwitada.

Waatame sellepärast järele, millal ja kus kohal üht või teist nimetatud abinõu võimalik on sideteenistuses ära kasutada. (Zoon. nr. 4.)

Magu joonistusest nr. 4 näeme, on püssi ja sbrapnelli tule all seiswal maastikul võimalik ainult optiline side. Teiste abinõude tarvitamine on võimata. Kõige kindlam abinõu selles piirkonnas on Mangine'i lamp. 1½ kuni 3 ehk 4 werstani sbrapidamisels võib tarvitada jala käsijalgu ja telefoni (telefoni side on siin lohtlane). 3—4 werstast peale, võib juba kõiksugu abinõusid sideteenistuseks tarvitada.

Sidet tuleb pidada :

1. Grupe juhatajaga, et seisutorra üle teateid oleks. Edasilükmise ajal peetakse seda sidet isikliku kokkupuntumise ja käsijalgade läbi. Need käsijalad nimetatakse ratsawäe osadest iseäralises punktis grupe juhataja dispositsiooni, sest et suurtükiväes selletarwis inimesi ei ole. Lahingus peetakse sidet grupe juhatajaga isikliku kokkupuntumise, telefoni, käsijalgade ja signaalide läbi.

2. On sidet tarwis pidada läheduses seiswate wäeosadega ja waatlejatega, kes esimestel jalawäe liinidel asuwad. Liikumise ajal jalaja ratsakäsijalgade kaudu; lahingus optiliste abinõude läbi (w. joon. nr. 5).

3. On tarwis weel sidet pidada batarei raioonis. Seleks peab olema :

Batatei waatluspunktil	} telefonistifi 2 } signalistifi 2 } telefonistifi 2
Batareil	
Laskelastide juures	
Batarei waru juures	} signalistifi 1 } signalistifi 1
Batarei kaitse juures	
Lahingu jaoskonna ülema juures	} signalistifi 2 } telefonistifi 1
Divisiooni ülema juures	
Kokku	15
(Joonistus nr. 6.)	

Peale selle peab weel olema sideteenistuseks divisiooni ülema juures :

Igast batareist	} telefonistifi 1—3 } signalistifi 1—3
Grupe ülema juures	
Parkide juures	} telefonistifi 2 } ratsakäsijalgu 3 } ratsakäsijalgu 2
Kokku	14.

Ragu nendest arvudest näeme, peab divisjoniis kõige vähemalt olema luurajaid: 2—3 ohwiseri, 28—33 sõdurit. Sideteenistusteks on tarvis 50 sõdurit, kui batareid üksteisest kaugel on.

Et igale luurajale täitmiseks võib anda ainult üksainus ülesanne (pealegi võib juhtuda, et mõned nendest surma saavad), sellepärast peab üldise reeglina tingimata ka wälle tagawara (reserv) luurajaid olema. Praegusel ajal laotab suurtüliwägede tegevus ennast lalalise maala peale, kus nende tegevus on — tundide waatlus ja minutite töö, ja see nõuab muidugi kõige täielikumat luuramist. Spetliku ja eeskujuliku näitena võime wõtta sakslaste kallaletungimise 20—23 sept. 1914 aastal St. Mihieli positsioonide peale Verduni ja Touli wahel, kus Saksa suurtüliwäe luurajad hiilgawalt oma ülesandeid täitsid. (Joonistus nr. 7.).

Luuramine oli organiseeritud järgmisel wiisil: Igaft batareist oli kolm luurajat selle positsiooni sektori frondis, kus batareid töötasid, kaks kummalgi tiitwal. Need luurajad liikusid edasi jalawägede esimeses liinis ja juhtisid signaalide läbi igal filmapilgul tuld. Neli luurajat oli wälja saadetud igast batareist omas sektoris eelpoololewa maastiku plaani ja reljeefi uurima. Need neli inimest läisid jalawägede taga ja märkisid maastikust üles kõik teated, mis batareide uuele positsioonile wäljekohtamiseks tarwilikud olid. Luuramise tööst wõisid siin osa ka weel aerostaadid ja aeroplaanid. Kui eeskujulikult toime pandud luuramise järeldus oli batareide hiilgaw tegevus. 23. sept. häwitasid batareid, mis Gattouchateli ümbruses seisid, fort Camp des Romains, fort des Baroche hoopis põhjalikult ära ja mõlemad langesid waremetsena sakslaste kätte. Batareid, mis seisid mägedes (joon. nr. 7) põhjapool fort Troifoni, purustasid wiimase ära.

Weel spetlikumaks näituseks võib olla Wene kodusõjast walgete wägede Wolchowi Tolmaki ärawõtmise punaste käest juuni kuu wiimastel päewadel 1919. a. (Joonistus nr. 8.).

Walgete kallaletungimine algas kell 10. Paremal poolt raudteed tungisid esimene jalawäe pool, esimene Kornilowi batarei ja teine Doni kasakate sotnja. Raudteed mööda tungisid kerge ja raste soomusrong. Paremalt poolt raudteed tungisid kaks tanki ja üks kaardiwäe bataljon. Punased wäed taganesid kaunis wiisalt kuni wiimaste positsioonideni, kus nad umbes kell 12 seisma jäid ja tugewat wastupanekut awaldasid. Selle ajani ei wõtnud tankid weel lahingust osa. Kornilowi batareis oli luuramine organiseeritud järgmiselt: kolm luurajat olid 2. Doni kasakate sotnja juures, kelledest kaks täisid küljewaatlajate kohuseid, üks uuris eelseiswat maastikku. Esimese jalawäe polgu juures oli kaks luurajat, kelledest neli täisid waatlajate kohuseid, kaks uurisid eelseiswat maastikku; üks luuraja oli raste soomusrongi peal. Batarei tulejuhtimine oli hiilgaw. Iga punaste wägede samm, mis nad tegid, oli

Batarei filmade all. Peale kell 12 tungisid tankid punaste kallale, kes kohe positsioonidelt põgenesid ja andid Bolschoi Tolmaki juure kogusid. Nende moonawoorid hakkasid kiiresti suurel armul teeb mööda taganema, mis läheb mägesid mööda Bolschoi Tolmaki hommitu poole. Ka see ei jäänud luurajate poolt tähelepanemata, kes olid paremal tiival, Doni kallasate juures. Nad andsid kohe batareile teada, kes ajawiitmata positsioonist p_1 (joon. nr. 8) välja sõitis. Batareile vastu sõitis paremalt tiivalt celseiswa maastiku uurija (joon. nr. 8) luuraja, kellel selleks ajaks uus positsioon p_2 ja waatluspunktid olid välja walitud. Batarei sõit uuele positsioonile sündis nõnda kiiresti, et jalawägi kaugele batarei seljataha jäi. Ssegi batarei kaitse ei suutnud kaasa tulla. Et punased tähtsiful taganemisel olid, polnud see tähtis, ja batarei kaitseks tarwitati batarei luurajate referwi, 25—35 inimest, kuni jalawäe kaitse järele jõudis. Uuele positsioonile sõit kuni sealte tuleandmise alguseni wõttis ühe tunni kõige rohkem (positsioon p_2 oli 3—3½ wersta). Uuel positsioonil hakkas batarei kohe moonawooride pihta tuld andma. Palju nendest said purustatud, teised pöörasid tagasi B. Tolmaki. Tee oli kõik aeg kange tule all, kuni B. Tolmak langes. Purustamata moonawoori koormad langesid kõik walgete kätte.

Sellest episoodist võib näha, kui palju võib teha suurtükiwägi, kui temal luuramine dieti on organiseeritud ja waatlejate tegewus lahingus hästi korraldatud, kui wiimased dieti oma kohusid ja ülesandeid täidawad ja kui igauks aru saab, mis seisukord igal filmapilgul suurtükiwäelt lahinguwäljal nõuab.

Kokkupõrke lahing. Mis puutub selle lahingu kohta, siis peab üttema, et ka siin eesmärgiks on waenlasele kallale tungida ja teda purustada. Wahe on ainult selles, et waenlane ei oota meie kallaletungimist mitte kindla koha peal, waid, ennast küllalt tugewana tundes, meile kallale lastub tungida. Lahingute ajaloost on näha, et wõidab kokkupõrke lahingus see pool, kes kõik aeg ootab ja jõuab initsiatiivi enese käes hoida. Pealetungiwast lahingus, kus meie kindlasti teame, et waenlane ootab meid ennemalt wäljawalitud koha peal, mis harilikult ka kindlustatud, on iseenesestki mõista initsiatiiv meie käes. Kokkupõrke lahingus püüawad aga mõlemad pooled wiimast mitte kaotada. Et see mitte ei sünniks, peame juba lähemisel igal filmapilgul lahinguts walmis olema.

Peame lahingut algama ajawiitmata iga koha peal, et esimeste ridade kokkupõrkamisel juba waenlast maastiku külge siduda ja teda sunnida ainult ennast kaitsema, et tal enam wõimalik ei oleks edasi tungida. Seda tegema on kõige efitels kohustatud suurtükiwägi. Ta peab oma marutulega waenlase, kui see ilmub, kohe maastiku külge needima ja nõnda tugewasti, et see enam sammugi edasi ei saaks tungida. Kui see sündinud, siis võib kindel olla, et initsiatiiv on meie käes, lahing iseenesestki mõista muutub meie jaoks pealetungimise lahinguts ja sellega läheneb loo-

tus lõpuliku mõidu peale. Et suurtükiväel seda oleks võimalik teha, peavad temal täielikud teated olema maastiku reljeefi ja plaani kohta, algabes eftimeste ratsaväe salkade seisukohtadest kuni meie peajõudubeni. Iga samm, mis meie väed edasi läinud, peab suurtükiväe luurajate poolt uuritud olema. Et seda võimalik oleks teha, peab luurajaid rohkem välja saatma, kui pealetungimise lahingus marsil. (Zoonistus nr. 9.)

Siin peab ratsaväe salkade juures olema kolm luurajat-ohvitseri, kes peale teadete, mis tarvilised on pealetungimise lahingu jaoks, peavad välja nurima, kuhu waenlane kokkupõrkamise puhul omad peajõud saadab ja kuhu ta katjub anda pealöögi. Selväe batareist peab välja saatma neli sõdurit ja üks ohvitser, kes eelkäima, grupe ees peavad käima. Peajõudubest peab välja saatma ühest batareist paremale poole üks ohvitser ja neli sõdurit, teisest batareist pahemale poole niisamasugune arv. Batareidest väljasaadetud ohvitser ja kaks luurajat sõdurit peavad maastiku plaani ja reljeefi nurima, üks luuraja iga oma saatja batarei vastuvõtmiseks viimase positsiooni peale väljastamise puhul ja iga ohvitseri juures üks reserwis (joon nr. 8). Kõik nimetatud luurajad peavad olema jalaväe luurajate liinil ja nendega ühest koos töötama. Peale selle peab veel olema üks ohvitser ja sõdur tee luuramiseks eelkäima grupe juures. Lahingu pealehakkamise puhul muudab end tarvilik arv luurajaid vaatlejateks, nagu pealetungimise lahingusti, teised tulevad tagasi batareide juure. Tuleton jällegi meelde, et siin on näidatud minimaalne luurajate arv. Kui seisuford ja maastik nõuavad, siis peab seda arvu muutma. Araoobetamas lahingus, kui meie tahame kindlustatud positsioonil oodata waenlase kallaletungimist, teha temale oma tulega suured kaotused. Kui tema on juba küllalt nõrk, tungime ise kallale ja purustame teda lõpulikult. Mida kauemat aega selles lahingus waenlane meie tule all käib, seda õredamaks tema reab jäävad. Sellepärast peab suurtükivägi tema pihta tuld hakkama andma kõige kaugema distantsi peale ja pidama teda oma tule all kuni meie positsioonini. Kui waenlane on tagasi löödnud ja meie väed teda taga hakkavad ajama, peab suurtükiväe tuli temale teed kinni panema ja teda shtapnelli sabu all hoidma, kuni jala- ja ratsaväed ta lõpulikult purustavad. Et seda võimalik oleks teha, peavad suurtükiväe luurajad kuni lahingu alguni võimalikult kaugemale positsioonide eelseisva maastiku (kuni 10—15. w.) tundma õppima. Kui võimalik, siis veel kaugemalegi. Et seda kergem oleks teha, on tarvis positsiooni eelseisva maastik batareide vahel sektoriteks jagada, et iga batarei luurajatel kindel piirkond tundmaõppimiseks oleks. Selles piirkonnas peavad võimalikult kuni viieteistkümmne wersta kauguseni vaatluspunktid ja positsioonid batareidele leitud olema. Witmasjed on selleks juhtumiseks tingimata tarvilikud, kui waenlane saab tagasi löödnud ja meie väed teda taga hakkavad ajama, et siis suurtükiväel pole tarvis aega viita positsioonide ja vaatluspunktide otsimiseks. Peale selle peavad veel teada olema kohad (teed, sillad, kitsastitud jne.).

kuusi kaudu waenlane paratamata peab taganema, et need teed siis suurtüki tulega finni panna.

Õpetlikuks näituseks võib olla lahing punaste ja walgete wägede wahel Pologi raudteejaama juures 8. juunil 1919. a. Walgete grupe juhataja sai teada, et punased koguwad omad wäed hommiku pool Teodorowkat ja kawatsewad Pologi jaama kallale tungida. Jaama kaitseks oli wälja saadetud üks plastunide bataljon, üks kerge baterei, üks Kubani kasakate sotnja ja üks ratsawäe baterei rühm. Punaste jõud olid: wiis jalawäe polku, kolm kerget batareid ja üks polk ratsawäge. Walgetel oli wäikeste jõududega muidugi kardetaw neile wastu tungida. Sellepärast ootasid nad punaseid jaama ees mägedel, kindlustatud positsioonil (joon. nr. 9). Batareidelt olid luurajad wälja saadetud, kes pidid maastiku positsioonilt kuni kõrgustikuni, mis põhja pool Petro-Pawlowski küla (umbes 12 wersta), tundma õppima. Luuramine oli lõpetatud 6. juuni õhtuks. Selsamal õhjel (6/7) ilmusid ka punaste ratsawäe jalgad. Hommitul 7. juunil ilmusid punased wäed juba Petro-Pawlowski külasse ja hakkasid walgetele kahet üle jõe tulles liginema. Walgete suurtükid wõtsid need teed kohe oma tule alla ja pidasid neid tule all nõnda kaua, kuni punased wäed neist läbi tulid; siis wiidi tuli mäe harja ja selle taguse pihta, mille kaudu punased edasi tungisid. (Joonistus nr. 9.)

Mäe hari oli ka juba püssi ja kuulipildujate tule all. Tuli oli nõnda äge, et punased wäed harjalt kuldugi üle ei suanud. Õhjel 7/8. juunil tulid punased üle mäe orgu, mis walgete positsiooni ees oli. Selsamal õhjel jõudsid ka kaks tanki walgetele appi. 8. juuni hommitul hakkasid punased kohe kallale tungima, kuid löödi raskele laotustega tagasi. Nad taganesid jällegi orgu. Kohe peale seda tungisid orus nende kallale esitaks tankid ja siis ka walged wäed. Punased olid juba nõnda nõrgad, et ei suutnud wastu panna ja hakkasid suure kiirusega taganema. Batareid kihutasid neid oma tulega taga positsioonilt p_1 kuni mäe selja taha, mille harjale nad 7. juuni õhtul olid jõudnud. Kui nad mäe taha olid läinud, sõitsid kohe walgete batareid positsioonile p_2 mis juba enne oli wälja walitud, ja wõtsid ajawiitmata (joon. nr. 10) jõe läbitäigud ägeda tule alla ja kihutasid waenlast nõnda kaua oma tulega taga, kuni see külast mägede taha jõudis, mis põhja pool Petro-Pawlowskit. Punased wäed olid nõnda purustatud, et need osad, kes sellest lahingust osa wõtsid, kaua aega enam wõitluswõimulised ei olnud. Luuramise tööd olid siin tõesti eestujulikult toime pandud. Punased ei saanud mitte ühtegi sammu teha, et seda walged batareid ei oleks teadnud. Iga walgete shrapnell, iga granaat trehwas waenlast.

Raitselahingus on luuramise tööd seesama, mis äraoobetawaski. Siin ees peab maastik täiesti tundmaõpitud olema. Peale selle peab igaks juhtumiseks äkilasjalikult meie wägede seljatagune 10—15 werstani nuritud olema. Igal batareil olgu tagawara positsioonid ja waatlus-punktid taganemise juhtumiseks wälja walitud.

Magu meie eespool nägime, peab luurajaid igas batareis kõige vähem 12 inimest olema, peale sideteenijate. Väga kasulik on, kui batarel luurajate ja sideteenijate komandole paar kuulipildujat ja mõned automaatpüssid antakse. Luurajate ja sideteenijate reserv võiks siis, kui seda seisutord nõuab, batarel kaitseks olla.

* * *

Selles kirjatöös oleme suurtähtsava luuramise organiseerimisest ja ülesannetest rääkinud. Mis aga puutub luurajate tegemusse, nende ülesannete tegeliku täitmise viisiksse, siis on see laialine ala, mida meie siin ei puuduta. Luurajaid tuleb oma kohuste ja ülesannete praktilisele täitmisele maastiku peal õpetada, mitte aga ainult teoreetiliselt. Teoreetilise õpetamise juures on väga soovitatav lahingute ajalooft võimalikult rohkesti näitusi tuua ja luurajate tegemust nendes lahingutes plaanide järele põhjalikult seletada. Need näitused võivad luurajale tema praktilises tegemuses maastiku peal ettenägemata juhtumistel ja ootamata seisutordades väga kasulikud olla.

Gestlasele Gesti nimi!

Juba enne sõda oli meie rahva seas püüdmist märgata wõõra keelseist perekonnanimedest wabaneda, kuid wälistel raskustel ei saanud hulgalise nime demuutmise peale mõeldagi. Nüüd on need raskused kõrvaldatud ja laialiste ringtombade tungimisel soowil lerkib asi täies ulatuses päewatorrale.

Gestlasele Gesti nimi — see on see lihtne nõudmine, millest nime muutmise liikumine wälja läheb. Wõõras noolate on enamasti ka neid meie mehi warjanud, kelle nimel üle kodumaa piiride kandumist on olnud, ning warjab veel paljuid nende hulgast, kes meie rahwa eelwahipostidele on sumas. Warjab tuhandeid ja tuhandeid lihtkodanikke, kelle meel on ometi Gesti meel ja kelle püüded on puhtad Gesti püüded. Mandaw tunne meie enesele, veel alandawam wõõra ilma ees, kellega meil alatine kokupuutumine.

Kas kuulun oma rahwa hulka wõi mitte? Kui mulle see küsimus üksteitne ei ole, kui ma ennast eestlase tunnen, siis teen eestiliseks ka oma perekonnanime, üksteit, kuidas mu isad selle lord omandanud. Olib nad tdesti pärit wõrasti kinnusi — mis meie juures ainult haruldase-mail juhtumistel kindel on, — minule aga see maa kodumaaks ja selle rahwa asi omaks osjats saanud, siis ei taha ma oma meelsust enam wõdra nimega warjata. Meie isad mäletawad aga weel liig selgelt wõdraste nime de tekkimise lugu: nad on enamasti orjaperemehe tahtmisel artud. Nii kaua kui meie rahwas ei ole neist lahti saanud, peab ta oma tumeda ajaloo kurwemate mälestuste piina tundma, seda suuremat, mida enam tal rahwusline iseteadwus süweneb. Näitame üksteisele ja ka wälisilmale, et see tunne, mis rahwuslike ja riiklike iseolemise on suutnud wälja arendada ja endisest maarahwast iseteadliku Eesti rahwa luua, juba praegu küllalt sügaw on.

Nimede muutmise olgu hulgaline. Üksikult muutet — mida hiljaks-jäänutega ja hiljem ärganutega muudugi weel aastate pärast juhtub — ei ole seda ilusat, ühiselt sütitawat ja wäljaspool lugupidamist äratawat mõju, nagu kogumuutmisel. Ühiskondliku waimu puudumine on juba eelajaloolisest ajast saadil Eesti hõimu edenemist takistanud. Ühiste rahwuslike-ajamaaliste ettemõtete ga, nii ka hulgalise nimemuutuse ga näitame kõige paremini, et sellest puudusest üle oleme saanud.

Millal esimest koguniuueuutust toime panna? Suurte ettevalmistuste tõttu wist alles umbes aasta pärast, mõne tähtsama rahwuslike mälestuspäewa puhul. On ometi kuulda, et mitmed, iseäranis nende hulgas, kes teisi sütitama tahawad minna, ei läbe nii kaua oodata, waid lawatsewad juba käesolewal kewadel eesolewale suuremale liitumisele oma eeskujuga hoogu anda ning muudawad oma nime juba 23. mailuu päewaks.

Nimede muutmise tegelik korralduse on oma hoolets wõtnud Eesti Kirjanduse Seltsi ja Akadeemilise Emakeele Seltsi ühine toimikond, kelle poole need pööratu, kes oma nime muuta tahawad ja asjast huwitatud on. Tähen datud toimikond on sellekohase nime de talituse awanud ja asjaajaja ametisse seadnud, kes juu sönalisi ja kirjalikke seletusi ja teateid annab.

Asjaajajaks on hra N. Kadak. Talitus asub Tartus, Gildi tän. nr. 8, Eesti Rahwa Muuseumi ruumides, ja on awatud kella 9—2 ja 4—6.

Sõda ja õigus.

Eestistud rahvusvahelise õiguse prof. F. Martens'i kirjatöödest. Redigeerinud N. Reek.

Mis on sõda? Mitmesugused mõistete äramääramised. — De Maistre'i, Proudhon'i, Herderi, Emile de Girardini, Treitschke ta teiste arvamusel. Muudused rahvusvahelise õiguse teaduse ehitajate poolt ülesseatud sõjamõistete äramääramistes. Clausewitz'i vaade. — Sõda kui ajalooline protsess ja rahvaste vaheline võitlus. — Sõja põhjused ja eesmärgid. — Tema vahelord õigusega. — Mis on sõjaline õigus?

Inimesesoo ajalugu pole muud midagi, kui katkemata veriste sõdade, võitude, lahingute ja rahulepingute rida. Sõda on rahvastele kui abinõu füüsilise olemasolu tingimiste omandamiseks, samuti rahvuslike au ja kuulsuse kilbits. Kui sõda metsikute rahvaste juures on seaduslik abinõu vaenlase vara võitmiseks ja tema täieliseks mahatapmiseks, kui nende jaoks sõda kõige auvõimane ja inimesväärikemaks tööks loetakse, siis, vastupidi, haritud rahvad teevad ühelheale otsuse sõja, kui kõige hirmsama kurja ja häda üle, mis paljude aastate rahulise tegemise vilja hävitab ja miljonitelt inimestelt elu võtab. Kui ürgrahvad sõda jumaldasid, kui antiikilma suurte sõjameeste — roomlaste — arvamise järele oda (hasta) oli omanduse õiguse sümboliks, kui veel keskajal sõda oli „feodalismi seaduseks“ ja rahvusvahelise ja riigi elu normaal-seisukorraks, siis, vastupidi, praeguse aja rahvastest ei arva üksi võimalitult avalikult tunnustada sõda oma püüete ainjaks eesmärgiks ja täiesti otstarbekohaseks abinõuks tekkivate kottupõrgete lahendamises. Ei, seltskondlik arvamine tõuseb üles ikka enam ja enam sõja seaduslikkuse vastu. Parlamendid ja rahvuslikud kogud tunnustavad ühel healel kõige tõlbulisemaks rahvusvaheliste tülide lahendamise abinõuks vahelohutulist asjaharutust. Tähtsad mõttetargad ja ajakirjanikud jutlustavad energiliselt rahvusvahelise vahelohu tribunaaali asutamise tarvidust. Niiviisi mõib mõelda, et praeguse aja tsivilisatsioon ei sünni kottu rahvusvahelise werepulmaga, ja sõda on hukkamõistetud mitte ainult ristiusu armastuse waateloht, vaid ka teaduse poolt ja haritud rahvaste südame-tunnistuse põhjal.

Ka ometi tõukab tegelik elu meid faktide peale, mis koguni teistele otsustele viivad. Õige on, et inimesesoo hälli juures sõja ja vahvate sõjameeste auks hümnid lauldi. Vasturaidlemata, et paremad luule ja kunsti teosed, mis meile muinasaegseilt klassika rahvavahit pärandatud,

pole tõepoolest midagi muud, kui pidulik sõjaväejuhtide vägitegude kiid-
laul ja rahwa kangelaste plastiline kujutamise; kahtlemata, et muinas-
rahwaste sõdades peegeldus täielikult kogu nende ilmawaate kalduvus ja
kogu nende seltskondlik ja riiklik kord. Kuid mitte vähem tõelik, wastu-
vaieldemata ja kindel on, et ka praeguse aja haritud rahwad õigusega oma
kangelaste üle uhtust tunnewad, laule loomad oma sõjakuulsuse esita-
jaisi, austawad oma rahwusliku au kaitsejaid ja ehitawad sõjawäljal
langenuile ja rahwast wõidule ja kuulsusele wiijaile mälestusjambaid.

„Tialgi ei ole olnud ajalooš,“ ütleb tähtis meie aja mõtteteadlane,
„wähegi tähtsat rahwast, kes oma elu algatusel liig suurt tähtsust
sõjakuulsusele ja aule ei oleks annud.“*)

Kuid seda on wähe. Meie wõime juurde lisada, et rahwad iialgi,
ei muinasajal ega keskajal pole waimustunud nii sõjalistest wägitegu-
dest, kui praegusel ajal. Tialgi pole rahwuslised kangelased oma kaas-
kodanikkude poolt suurema au osaliseks saanud kui praeguse aja rahwaste
juures, iialgi pole nende kuulsus nii kiirelt osaks saanud neile, kelle au
nad kaitsefid; iialgi ei tunne rahwas oma moraalsete ja poliitiliste õide-
mete ühendawaid jõude selgemalt, kui sõja ajal.

Sellest selgub, miisparast praeguse aja rahwad antiit-ilma rahwas-
tega täiesti ühinewad selles mõttes, et tõsine rahwusline kangelane —
pole mitte ainult nende kuulsuse ja au kaitseja, waid ka nende rahwuslike
waimu, iseloomu, headuse ja pahebe tehasus.

Kuidas loostõlastada neid „waimustusi“ sõja wägilõõdest rahu-
armastusega, mis kahilemata haritud rahwastele omane?

Kuidas seletada, et lugemata ohwrid ja sõjahäädad, mis hirmu ja
põlgust äratawad, ei wõi ometi sõja tekkimist talistada? Kui sõda jää-
dawalt kaua aegse rahuliku töowilja häwitab, kui ta armuta surwab ja
wigaseks teeb inimesi, kellel, kui isamaa ausall kaitsejail, on ärawõtmatu
õigus austamise peale, siis mil wiisil on wõimalik wõitubest waimus-
tuda ja teha auawaldusi kangelastele? Kas kõlbab, iseäranis meie filant-
roopilisele aja järgule, kümnetuhandate inimeste hukkamise puhul ainsa
lahingu ajal, anduda rõõmustusele ja tunda head meelt maa laastamise,
wõib olla wäga kaua kestwa laastamise üle, elugi et see maa meie pa-
remats õijats majanduslikel turul olnud? On ju rahwuswaheliste
kõtkupõrgete wahelohtulik asjaharutus ammu haritud rahwaste esitajate
poolt rahu alalhoidmise paremana abinõuna wäljakuulunud. Miisparast
siis weel sõdasid peetakse? Mis sugune õigus on neil weel edaspidiseks
olemiseks rahwuswaheliste suhete alal?

Kõiki neid küsimusi on juba ammu inimesesugude endale esitanud,
kuid tänini pole ta leidnud neile rahuldawat lahendust. Juba ammu on
rahwad sellele tõetundele tulnud, et sõda on „Sumala taristus“ ja seni

*) Stein. Die Lehre vom Geerwesen, 1882.

Kõrvaldamata, kuni tema põhjused pole kõrvaldud. Juba ammu töötasid inimesed paremad pead abinõude ülesleidmise kallal, täielikuks sõdade kõrvaldamiseks ja tõe ja õigluse jalaleseadmiseks riikide vahelordades. Kuid senini on kõik need katsed jäänud ainult inimese piiratud mõistuse, rahvusvahelise lõhmatu korra ja inimeste vaheliste suhete wanakuuse tõenduselks. Alati on sõda hävitand selle, mis rahu loonud, alati on sõda tulewase rahu alused ehitanud, alati on sõjas ilmutund rahwaste elujõud ja sõda on määrand neile seisutoha maailma sündmuste areenal.

„Sõda“, ütleb Greeka mõttetark Herakliit, — „on looja, kõigi asjade algus.“ Sõda oli kultuse ja põlguse esimeks. Wastupidine aime sõjast arusaamises ja hindamises pole jügugi omane ainult meie ajale. Et, juba kõige kaugemas minevikus kohtame meie wäga mitmesuguseid waateid sõja peale. „Keegi pole ometi nii mõistmata,“ ütleb ajaloo isa Herodotes, „et sõda rahust paremaks pidada. Matawad ju sõjaajal isad omi lapsi, rahuajal — lapsed isasid.“ Kuid samal ajal isegi muistsed rahwad tundsid sõja, kui kultuuri ja kaubanduse laialilaotaja tähtsust. *)

Kuid siiski ainult XIX aastajal wastolub, mis sõjaga wäljakutsutud, arenesid enneolematult. Siialgi pole leidunud sõjale sarnaseid forme ja tugewaid wastaseid mõtteteadlaste hulgas, kui käesolewal aastajal, sest et sõda pole iialgi olnud nii häwitaw, kui kiirlastja püüsi ja miljoniiste armeebe aastajal. Mida enam rahvuswaheline sõda paneb mängu peale kõik förgemad eluhuwid, wõitlewate riikide esu ja au, mida enam tema läbi kõik jeltstonna kihid ja kõik riigi kodanikud kannatawad, seda arusaadawam ka see põlgus, mida ta wälja kutsub, ja seda seaduslikumad on katsed piiri panna sõjast tekkind wiletsustele.

Sellest se'gub, mikspärast waewalt küll mõimalik on enam tülitamat küsimust üles otsida, kui küsimus sõja seaduslikusest ja tarwidusest. Ja kuibas waatas rahvuswahelise sõja peale kuulus Sardinia mõttetark De Maistre. „Sõda“, ütleb tema, „on iseenesest jumalik, sest et ta on — maailma seadus. Sõda on jumalik nihästi teda ümbritsewas salapärase kuulsuses kui ka selles, mitte wähem seletamatus, külgetõmbawuses, mida meie tema wastu tunneme. . . . Sõda on jumalik oma wäljakuulutamise korra tõttu. Kui sageasti need, keda sõjasüüdlasteks peetakse, on ise kaastatud asjaoludest! Sõda on jumalik oma järelduste poolest, mis mitte kunagi end inimeste ettekirjutuste alla ei painuta“*). See hümnus „sõjale walgus kirjaniku sulest, kelle laine mõistus alati imestusi oli äratanud. De Maistre tumardab wogalt sõja, kui förgema, üleloomuliku jõu kehastuse ees. Tema jumaldab sõda, tema näeb selles Jumala forme, tema kuulutab jumalawastafeks igatühte, kes julgeb kahelda sõja jumalikus tekkimises, kogu tema

Laurent. Histoire du droit des gens et des relations internationales II 140. etc. — Wissemann. Der Krieg, Leiden, 1870 S. 37.

*) De Maistre. Soirées de St.-Petersbourg, II, p. 20 (Bruxelles, 1844.).

hädabega, hävitustega ja inimeste furnulehade wirnabega. Igat sõda, olgu ta ka kõige kergemeelsemal ja ülekohtusmal wiisil algatud, tuleb alati seletada, kui kõrgema jõu ilmutust ja Looja tööd. Kui De Maistre't waatepunktile asuda, siis on kerguni asjata loit püüdmissed sõdade arwu wähenbada ja mõnesugust piiri neist sündinud wõllestustele panna. Kui sõjad alati möödapääsematud olid, kui wõib rahustuda näidates nende „jumaliku“ sünni peale, kui meie täiesti wõimetud oleme kergemeelsete sõdade tekkimist ärahoidma, kui De Maistre ei tunne rahwuswahelisi sõdasid, milles wõiks näha mõnesugust õigluse igaweste algmõisiete ja kombuluse pühade põhimõtete teotust — niisugusel korral jäeb rahwastele ainult sõjale kiidulaule laulda, sõjaga elada ja ainult sõja tarbeks töötada.

Ei, niisugune arwamine ei wõi õige olla. Tema räägib niiwõrd wastu kindlaile faktile ja meie kõige pühamaile tundeile, et teda ei saa tunnistada. Selle asemel, et oma südametunnistust rahustada sellega, et sõda on „Sumala taristus“, et temale on omastunnistub „jumalik“ sünd, peawad rahwad ilka enam ja enam sellele tötundmisele tulema, et tegelikult on sõda — nende eneste püüdmiste, ihade ja eeskimiste, nende kombuluse ja kõlbmatuse wisk. Sõda oli alati selle waimlise ja kultuurilise arenemisajame wäljenduseks, millel sõdiwad rahwad seisid. Mäti olid sõjad rahwaste rahulise kooselamise wõimatuse selgeks tõendusjeks ja olid ajaloos sagebaste piiramata enesejarmastuse, wõõraste maade wõitmise ja wõõra wara omandamise haiglaste iha arenemise ragastjeks. Ei ole kahelda, et mitmed sõjad ka tõesti olid kultuuri ja hariduse uute algatuste laialikandmise tööriisteks. Wastuwaidlemata on ka, et sõjad mitmel korral lagunenud riigi organismi osafid uuesti kokku liitfid ja seepärast, oli neil sõdiwate rahwaste seltskondlise korra peale kõige terwendawam mõju.

Kuid samal ajal ei tohi unustada, et rahwuswaheline sõda niisamuti sagebaste tötas rahwad hulatause äärele, ilma et neil süüdi wõi wastuseisumise wõimalust olets olnud.

See on, kui sõja läbi ilmsiks tulnud seltskondlisi paisid wõib rahu tuleku järele parandada, kuid kahjuks lõppenud sõjas peitub sagebaste tulewase sõja idu ja rahu kindlustuseks nõutakse weel palju uusi ohwrid ja kaotusi.

Nii siis, De Maistre'i waade sõja peale pole muud midagi, kui sündind jattide tötmine teooria akfioomiks. „Jumaliku“ sünniga wõib õigeks mõista igat sõda, wõib wabanbada igasuguseid rüüstamisi ja kuritegewusi, kuid kuidagi ei wõi ustuma panna rahwaid, nagu ei olekski sõda tõendusjeks, et on ritutud tundeid, mis waimustawad neid wastasituses wahelkorras, nagu ei olekski ta tõendusjeks, et maksew seltskondline ja rahwuswaheline kord on ebatõhane. Kui De Maistre leidis wõimalikult ülistada sõja jumalikkust ja nõuda wastuwaidlemata painutamist tema otjuse alla, siis wastupidi John St. Mill tõendab, et „oleks teotuseks lugejale tema ees hakata juurdelema maadewõitmise sõdade kõlbma-

tust, eht mõitmist ennast, mis tekkind seaduslikust sõjast." Selle kohta ei wõi kahte arwamist olla „ausate inimeste" (honest people) testel.*)

Misjulgune ülepääsemata kuristil Piemondi isamaalase waatepunktii ja kuulsa Englise mõttetarga waate wabel!

Ruid fiiski, De Maistre'i waadete ühetülgfufe peale waatamata, leidis ta nuemal ajal mõnda wäga anderikast kaitsjat. Näis küll, nagu oleks pidanud rahu aegjart, mis Euroopos peale 1815. a. algas, ja üldine rahwaste soow parandada omi haawu, mis XIX aastasaja algul lõpmata sõdadega löödud, kirjanikkude sõjapalawiltu jahutama. Wige on, et alles peale 1854. aasta, kui uuesti awaneb terve rida uusi rahwuswahelisi sõdasid, sõjakaitsjate arw kirjaniduses tuntawalt suureneb. Praktikal oli kõige otustawam mõju teooria peale, mõõgameestel — sulemeestel peale. Kui esimesed elu ja werega omi weendumusi kinnitawad, siis wiimased pörutawad ainult sõna ja kirjatähgega oma waenlasi, sõda ja tema häbasid jumalidufeni ülistades.

Kiisjulguste ägedate sõjakaitsjate hulka tuleb Proudhon'i lugeda, selle töö „La guerre et la paix" eneselt kujutab kõige filmapaistwama näituse selge mõistuse ja suure anderikkuse ekfimisest. See Prantsuse mõttetart wõtab ka alusets, et „sõda on jumalik, s. o. algeline, oluline elule, inimesele ja feltstonnale."

Seda weel wähe. Sõda on ka ideaalne: ta on — õigusemõistmife ilmutus. „Sõda", hüüab waimustatult Proudhon, „see on — meie ajalugu, meie elu, kogu meie hing; see on — seaduseandlus, poliitika, riik, isamaa, feltstondline kord, rahwuswaheline õigus, luule, õnnistus; weel kord, see on — kõi!"). Proudhonil, kes omas waimustuses selle wäiteni läks, jäi weel ainult üks samm teha, et süüfilist jõudu inimeste feltstonna ideaali ajumise tõsta. Ja tõesti, Prantsuse mõttetart ei peata jellel: tema kuulutab awalikult, et on olemas jõe õigus (droit de la force), mille põhjal tugewam on eesõigustatud nõrgema kõrwal ja mille põhjal temal õigus parema tasumise peale, kuigi nõel oleks usinam, targem, inimesestarmastawam ja wanem. „Kelle pool jõud, selle pool — õigus" 2).

Kaste on sõjakaitsjasi Proudhonist kaugeemale minna. Ruid nimelt selles järjetindlas ja armuta loogikas peitubti terawmõistuslise ja heledate mõtetega täidetud Prantsuse kirjaniku kogu töö salgamata ilu. Ta ei jäänud poole tee peale peatama; ta ei lartnud inimesesõprade kisa, ei ka oma lugemata waenlaste kallaletungimisi. Proudhon pani oma töö alusets sofistmi ja arendas teda kõige järjetindlamalt wiimase äärmuseni.

*) Mill's Dissertations and Discussions, London 1867, t. III, p. 171.

*) Proudhon. La guerre et la paix. Bruxelles, 1861, p. p. 30, 53, 62, 107.

2) Proudhon. *ibid.*, p. 203. 137.

hädabega, hävitusetega ja inimeste furnulehade wirnabega. Igat sõda, olgu ta ka kõige kergemeelsamal ja ülelohtusamal viisil algatud, tuleb alati seletada, kui kõrgema jõu ilmutust ja looja tööd. Kui De Maistre'i waatepunktile ajuda, siis on teguni asjata kõik püüdmised sõdade armu vähendada ja mõnesugust pliri neist sündinud wilelustele panna. Kui sõjad alati möödapääsematud olid, kui võib rahustuda näidates nende „jumaliku“ sünni peale, kui meie täiesti wõimetud oleme kergemeelsete sõdade tekkimist ärahoidma, kui De Maistre ei tunne rahwuswahelisi sõdasid, milles võiks näha mõnesugust digluse igaweste algmõistete ja kombulise pühade põhimõtete teotust — niisuguse! Korral jääb rahwastele ainult sõjale kiidulaule laulda, sõjaga elada ja ainult sõja tarbeks töötada.

Ei, niisugune arwamine ei wõi õige olla. Tema räägib niisõrd wastu kindlaile faktidele ja meie kõige pühamaile tundeile, et teda ei saa tunnistada. Selle asemel, et oma südametunnistust rahustada sellega, et sõda on „Sumala karistus“, et temale on omastunnistud „jumalik“ sünn, peawad rahwad ilka enam ja enam sellele tõetundmisele tulema, et tegelikult on sõda — nende eneste püüdmiste, ihade ja ekfirmiste, nende kombulise ja kõlbmatuse wili. Sõda oli alati selle waimlise ja kultuurilise arenemisajaste wäljendusels, millel sõdiwad rahwad seifid. Alati olid sõjad rahwaste rahulise kooselamise wõimatuse selgest tõendusels ja olid ajaloo sagedasti piiramata enesearmastuse, wõõraste waade wõitumise ja wõõra wara omandamise haiglaste iha arenemise tagajärjeks. Ei ole kahelda, et mitmed sõjad ka tõesti olid kultuuri ja hariduse uute algatuste laialikandmise kääriskels. Wastuwaidlemata on ta, et sõjad mitmel korral lagunenud riigi organismi osasid uuesti kokku liisid ja seepärast, oli neil sõdiwate rahwaste seltskondlise korra peale kõige terwendamam mõju.

Kuid samal ajal ei tohi unustada, et rahwuswaheline sõda niisamuti sagedasti tõukas rahwad hukatuse äärele, ilma et neil süüdi wõi wastuseisumise wõimalust oleks olnud.

See on, kui sõja läbi ilmsiks tulnud seltskondlisi paiseid võib rahu tuleku järele parandada, kuid kahjuks lõppenud sõjas peitub sagedasti tulewase sõja idu ja rahu kindlustusels nõutakse weel palju uusi ohwrid ja kaotusi.

Nii siis, De Maistre'i waade sõja peale pole muud midagi, kui sünnid faktide tõstmine teooria akfioomiks. „Jumaliku“ sünniga võib digels mõista igat sõda, võib wabandada igasuguseid rüüstamisi ja kuritegewusi, kuid kuidagi ei wõi ustuma panna rahwaid, nagu ei olekski sõda tõendusels, et on rikutud tundeid, mis waimustawad neid wastastikusel wahelkorras, nagu ei olekski ta tõendusels, et maksew seltskondline ja rahwuswaheline kord on ebatõhane. Kui De Maistre leidis wõimalikust ülistada sõja jumalikust ja nõuda wastuwaidlemata painutamist tema otsuse alla, siis wastupidi John St. Mill tõendab, et „oleks teotusels lugejale tema ees hatata juurblema maadewõitumise sõdade kõlbma-

tusi, eht mõitmist ennast, mis tekkind seaduslikust sõjast." Selle kohta ei wõi kahte arwamist olla „ausate inimeste“ (honest people) testel.*)

Misjugune ülepääsemata kuristil Piemonti isamaalase waatepunkti ja kuulla Inglise mõttetarga waate wähel!

Kuid siiski, De Maistre'i waadete ühekülgsuse peale waatamata, leidis ta uemal ajal mõnda wäga anderikast laitsjat. Näis küll, nagu oleks pidanud rahu aegjárt, mis Euroopas peale 1815. a. algas, ja üldine rahwaste soow parandada omi haawu, mis XIX aastaja algul lõpmata sõdadega lööddub, kirjanikkude sõjapalawikku jahutama. Wige on, et alles peale 1854. aasta, kui uuesti awaneb terve rida uusi rahwuswähelisi sõdasiid, sõjalaiitsjate arw kirjanikus tuntawast suureneb. Praktikal oli kõige ofustawam mõju teooria peale, mõõgameestel — tulemeeste peale. Kui esimesed elu ja werega omi weendumusi kinnitawad, siis wiimased põrutawad ainult sõna ja kirjatahhega oma waenlasi, sõda ja tema häbasid jumaldufeni ülistades.

Misjuguste ägedate sõjalaiitsjate hulka tuleb Proudhon'i lugeda, kelle töö „La guerre et la paix“ enesest kujutab kõige filmapaistwama näituse selge mõistuse ja suure anderikkuse ekwimiseft. See Prantsuse mõttetark wõtub ka alufeks, et „sõda on jumalik, s. o. algeline, oluline elule, inimesele ja feltstonnale.“

Seda weel wähe. Sõda on ka ideaalne: ta on — õigusmõistmife ilmutus. „Sõda“, hüüab waimustatult Proudhon, „see on — meie ajalugu, meie elu, kogu meie hing; see on — seaduseandlus, poliitika, riik, isamaa, feltstondline kord, rahwuswäheline õigus, luule, õnnistus; weel kord, see on — kõi!“ Proudhonil, kes omas waimustuses selle wäiteni läks, jäi weel ainult üks samm teha, et süüfilist jõudu inimeste feltstonna ideaali astmele tõsta. Ja tõesti, Prantsuse mõttetark ei peata jellel: tema kuulutab awalikult, et on olemas jõe õigus (droit de la force), mille põhjal tugewam on eesõigustatud nõrgema kõrwal ja mille põhjal temal õigus parema tasumise peale, kuigi nõrk oleks usinam, targem, inimesearmastawam ja wanem. „Kelle pool jõud, selle pool — õigus“²⁾.

Kaste on sõjalaiitsjast Proudhonist kaugemale minna. Kuid nimelt selles järjetindlas ja armuta loogikas peitubti terawmõistuslise ja heledate mõtetega täidetud Prantsuse kirjaniku kogu töö salgamata ilu. Ta ei jäänud poole tee peale peatama; ta ei lartnud inimesesõprade kisa, ei ka oma lugemata waenlaste kallaletungimisi. Proudhon pani oma töö alufeks sofiismi ja arendas teda kõige järjetindlamalt wiimase äärmuseni.

*) Mill's Dissertations and Discussions, London 1867, t. III, p. 171.

*) Proudhon. La guerre et la paix. Bruxelles, 1861, p. p. 30, 53, 62, 107.

2) Proudhon. *ibid.*, p. 203. 137.

Selles seisab tema teenus, ja sellega mõistis tema ise oma waate hulka ja purustas oma enese kättega maja, mida ta nii terawmõttelikuks ja kahilemata anderikkusega oli ülesehitand.

Proudhoni kogu sofistism ja argumentatsioon põhjeneb sellel ideel, et seal, kus jõud, seal on ka õigus, tõde ja õiglus. See wäide on temale alusets. Sellega asub ta kõigi üksikute sõjadõiguse küsimuste arutamisele. Kuid selle juures kusagil kogu omas kirjatöös ei wõta ta waewaks selle mõtte õiglust tõendada. See on temal, ju esimestel weergudel, kui Deus ex machina: keegi ei mõista, kust see põhiidee on tulnud, ja keegi ei tea, millega teda autor tõendab. Kuid nimelt selles tõe ja õigluse ideede segamisel jüüsilise jõu mõistega põhjeneb kogu Proudhoni argumentatsioon. Kuid kas maksab tõendada, et jõud ja õiglus kangeltsi mitte ühetähenduslikud mõisted ei ole? Kas tõesti igapäewne kogemus ja rahwuswaheliste sõdade ajalugu ei anna küllalt uskumismäärilisi tõendusi selleks, et sagedasti jõud kõige habematumal wiisil seadusliku õigust ja igawesi tõe ja õigluse põhimõtteid teotab? Ei, see tõe ei nõua tõendusi. Kogu ajalugu on niisuguseid sündmusi täis, mida mäletades meri soontes tardub, saab hirm inimesesoo eest ja tunned misantroopilise Hobbes'i sõnade tõsibust: homo homini lupus. Kui Proudhon'i põhiwäitega leppida, siis peatsime õigets ja seaduslikuks tunnistama ka niisugused kiskendawad kuriteod, nagu Siitsiilia piduõhtu, Wärtli-dõ wrepulm, Enghieni hertsogi tapmine Napoleon I poolt, kõi Ludwig XIV ja Napoleon I sõjad. Wähe weel seda. Meie neofinne niisugusel korral samuti kumardama selle jumaliku õiguse ees, mis türklastele luba annab kõiti oma ristiusulisi riigialamaid süstemaatiliselt surmata ja häwitada. Oht, wõib olla, oli Türgi ristiusulisel rahwal ainult sellepärast õigus oma elu ja au puutumatus peale, et nende kaitsets alati niisugune wõimukas riit nagu Wenemaa wälja astus. Sarnasele otsele tulla tähendab libedasti õnnetu paradiisi saatuse üle naerda. Runa ta loogiliselt Proudhoni sofistismist järgneb, mille põhjal türklastel seniajani õigus on ristiusulisi peksa, nende naiste ja tütarde au teotada ja nende omandust riisuda, kuni ristiusulised ise oma jõuga neile wastu ei astu ja oma põliseid piinajaid Kasiasse ei suru.

Kui Proudhoni põhiwäite ekslikkus on tõendud, siis ei tarwitsegi kõiti temast tuletud järeldusi ümberlükata. Tema ise on oma sofistismist nii kaasatistud, et arwab wõimalikuts kinnitada, et jõda — see on kõit, et see haarab inimese kogu elu. Proudhon näeb sõjas mitte ainult riitide wahelist mõitlust oma huwide ja nõudmiste pärast; ei, autori sügawa weendumuse järele paneb jõda alused seltskondilisele korrale, riigile, seadusandlussele ja poliitikal. Sellest on weel wähe. Proudhon kuulutab, et ka rahwuswaheline õigus ja luule peawad sõjas oma põhiwäiteid otsema. Ka seda on wähe. Sõda, wäga tõsiselt kinnitab meie sofist, on ka usuteaduse alus!

Niisugune on Proudhoni ilmawaade sõja peale. Tema töö, waatamata oma põhipuuduse peale, on siiski tähtis mitte üksnes autori loogika jõu ja terawmeelsuse pärast; tema teenib täielist lugupidamist weel seepärast, et ainult Proudhon awalitult ja ausalt esitas need algmõisted, mille juurde kõik sõja poolehoidjad oleks pidanud tulema, kui kõige parema abinõu juurde rahwuswaheliste tülide lõpetamisel. Kui sõjalemate madalamal Proudhonist seifawad need praeguse aja mõtlejad, kes palju wähema waimuandega tema ideesid jutlustawad!

Ei ole kahtlust, et kõige tähtsamate praeguse aja Saksamaa seltskonnateadlaste hulka ka tähtis ajaloo-teadlane ja Berliini professor von Treitschke kuulub. Uhes oma anderikkalt kirjutub „ajaloo ja poliitika kawanditest“ süüdistab Treitschke, temale omase wiisiga, kõiki „pimedate rahuarbastuse“ poolehoidjaid, mis meie mõttewõimele alandaw ja „meie aastasaja moraalse jõu“ wääriline ei ole. Seesuguse kuritegelise rahuarbastuse süüdlasest kuulutab Treitschke „meie omalasu püüdliku aastasaja materialismi ja mammona preestrid Manchesteri koolist.“ Ei, sõda on ühtlasi praktiline ja teoreetiline tarwidus, ja samal ajal poliitilise loogika nõue. Treitschke kumardab sõja „suuruse“ ees, ja sõja kaotamist nõuda tähendab, tema sõnade järele, kõigepühamate inimese tunnete haaramist ja inimliku loomu riklumist. „Kas tõesti“, hüüab ta, „on see tõsine eesmärk, mille poole arenew kultuur peab püüdma?*)“ Wäga kaunisõnaliselt tõendab v. Treitschke oma mõtet. Ainult raske on ütelda, kas on see ilutõne ja wiha üksi sõja jumaldufust mähkatsutud. wõi põlguse tundeid nende poliitiliste wastaste wastu, kes ei leidnud võimalikult waimustuda Preisi sõjalisest reshiimist, — kuna nende wastu nimelt olidki kõik anderikka seltskonnateadlaste wihawalingud juhitud. Tõendab püüdes, et Preisimaa peab suurt ja alaliselt walmisolewat sõjawäge pidama ja et Preisi maapäewa-likmed kuritöö korda saadawad, ära üteldes walitussele nõutawaid summasid, langeb Treitschke waimustusse, sõda jumaldufusi ülistabes. Kuid waewalt küll oli tarwis selle erieesmärgi jaoks oma wastafeld süüdistada materialismis, tühjas liberaalsuses ja peaaegu riigi äraandmises. Wõib mõelda, mitte ilma mõnesuguse põhjuseta, et kui kuuekümmendate aastate algusel, mil see kirjatöö oli loodud, kui sotsialism sai juba seltskondlikeks wiisaks, siis olid sõjawastafed sotsialistidega sarnastatud. Ja mis eest? Seepärast, et nad rahwa esituse seaduslike õiguse eest seifid! Pealegi jääb weel tõendamata, kas Preisi ministri von Moon'i sõjareformide wastafeld tõesti niisugused materialistid ja awaliku sõja wastafeld olidki, mis sugustena neid von Treitschke kujutab.

Siiski, kogu waimustus, kõik selle seltskonnateadlaste hüüdsõnad ja tõlawad laused sõja suurepärasusest ja meie rikunud aastasajast, mis sõdade arwu soowib vähendada, ei wõi sugugi uskumismääriliste tõenduste tähtsust

*) S. v. Treitschke, Historische und politische Auffäge. Neue Folge. Spz. B. II, S. 782 u. flg.

omandada. Kehelüljed, mis v. Treitschle sõja ülistamiseks pühendand, tõendavad ainult ühte, ja nimelt, et praeguse aja rahwad tema waateid ei jaga ja praeguse aja tsiviiltsiisioon püüab rahwuswaheliste suhete alal enam täielikumat korba sisjeseada ¹⁾).

Oleks asjata peatada weel teiste waimustud sõjakaitstjate quand-même juures. Kõik nad lordawad üldiseid lohti sõja tarwilikkusest ja jõe diguse loowast tähtsusest. Kui Malthuse teooria poolehoidjad näewad rahwuswahelises sõjas suurt headust ja inimesefoo ärapäästmist näljafurmasi, siis on see nende waatepunktist iäiesti arusaadaw. Kui mõned mõttetargad, kes darwinismi teaduse wiimaseks sõnaks tunnistawad, „wõitlust olemise eest“ (struggle for life) mitte ainult jüüfilise ilma, waid kogu tsifiaalse torra ülemals seaduseks kuulutawad, siis on loomulik, et rahwuswaheline sõda, nende silmis, samutigi on faktiks, mille tegewust ei pea piirama, ega juhtima ²⁾).

Sõda, kui wõitlus olemasolu eest on orgaanilise seaduse tegewus, seaduse, mis ei anna end ühegi mõju alla. Ta sünnitab kõige armuheitmatuid häwitusi, hirmsaid wiltsufusi ja inimeste wastastikulist mahatapmist, olgugi, et need inimesed, nagu Treitschle ütleb, teineteist mitte ainult, ei tunne ja wihta, waid koguni teineteist wastastiktu austawad. Selles näeb Treitschle sõja suurepärasust; selles näewad paljud loodusteadlased ja digusteadlased ainult suure, olemasolu eest wõitluse seaduse teostamist.

Kui siis, „olemasolu eest wõitluse“ teooria wiib inimesefoo tagasi Hobbes'i ja Spinoza aegadesse, kes juba XVII aastajal jamal põhimõttel kuulutasid, mis XIX aastajal suurema leidusena esitati, kui kannatawa inimesefoo õruistust. Eest juba Spinoza pani kogu oma ilmawaate ja poliitilise mõtteteaduse aluseks põhimõtte, mille järele wõitlus inimeste wahel samuti mõõdapääsematu ja seaduslik on, kuiwõrd tema orgaanilises ilmas üleüldse seaduslik. „Suured kalad“, ütleb tema, „neelawad vähemaid, sest et nad tugewamad on. — Sgal olewusel on looduse poolt

¹⁾ Lõpuks, sõja kui diguse teostuse ja selle ülistamise poolehoidjate hulka mõib ka Hegelit lugeda. Kuid iseäralise usinusega tõendas wiimase ajal seda mõtet Satsja õpetlane Lasson omas tahes kirjatoõs, millest üts 1868 aastal ilmunud, pealkirja all: „Kultuuri ideaal ja sõda“, ja teine 1871 a. teise pealkirja all: „Rahwuswahelise diguse põhimõtted ja tulewik.“ Mõlemais neis kirjatoõdes wiaalse mõte läbi, et rahwastewahelised wahekorrad, oma olemuse poolest, ei wõi olla mingisuguste seaduste alla painunud ja alalõpmata, armuheitmata ja piiramata sõda on Lassoni waadetes rahwuswaheliste suhete normaalseks seisutorraks.

²⁾ Kuulus loodusteadlane Jäger ütles 1870 a. sõjaajal: „Herzerfrischend und gliedstärkend ist der jezige Krieg nicht blos für Alt und Jung, Mann und Weib, die jezt handeln und leiden, kämpfen und bluten, opfern und beten, jauchzen und weinen!“ Õpetlane-professor, lõpuks, seab üles kui aktsiooni, et „digus on üksnes jõud; iga progress — on diguse rikkumine!“ (Waata „Neue Freie Presse“ 10. nov. 1870 a. ja „Oesterreichischer Oekonomist“ nr. 47 — 1870 a.).

nii palju õigust, kuiwõrd tema jõudu omab olemasolemisels ja tegevusels" 1).

Järelikult, olemasolemise mõitluse teooria pole uus. Kui Herakliit kinnitas, et mõitlus on ülemineku astmeks loostõlale ja ühemeelsusele, kui ta sellest mõitlusest kogu maailma ehituse kontseptiooni tuletas, siis ta, nagu selgub, oli mõtte awalbanud, mis XIX aastasaja lõpul jooksra raha hinna ja kindla tõewäärtuse omandas.

Kuid need, kes selle mõtte seaduse, õiguse ja kogu sotsiaalse korra aluseks panewad, wiivad meelega inimese madala kirjalooma astmeni, ärawõttes temalt kõik suursugused instinktids, kõik ülemad piüüded, igasuguse õiguse austamise seal, kus seda mitte materjaalne kasu ei nõua. Mõitlusest olemise eest selle mõttes orusaades, peame meie rahwuswahelists sõda niisuguseks mõõdapääsematuks rahwaste wastastituseks häwitamisels tunnistama, mis looduses olemas 2).

Mõitlus on nii füüsilises, kui ka waimlises ilma. Kuid mitte see mõitlus pole looduse ja inimese elu eesmärk. „Terwe looduse ajalugu,“ ütleb meie kuulus loodusuurija, „ei ole muud midagi, kui waimu mõidu ajalugu materia üle.“ 3)

Mõitlus olemise eest sotsiaalse elu alal peab ka olema rida waimu mõite materia, õiguse mõite füüsilise jõu, korra mõite korratuse ja õigluse mõite õiglusetuse üle. Selle seaduse põhjal peawad ka rahwuswahelistes suhetes wähe-aawal õigus ja õiglus paika leidma seal, kus omawoli ja wõgimolh malitsemad.

Rahwuswaheline sõda peab mõitluseks muutuma, milles oma füüsilise jõu tunne ialgi südametunistuse ja mõistuse healt ei lammataks.

Kuid isegi praeguse aja sõjad kõrgelt haritud rahwaste wahel pole weel selle kõrguseni jõudnud: neis sõdades, mõitluse nimel olemasolu eest, toimetasse sagedasti metsitust ja rüüstamisi, mis pole õigeks mõistetud ei sõjatarwiduse, ei südametunistuse heale poolt.

Arusaadam, et weel palju hirmsamat waatepilti pakkusid eelmistes aastasjadade sõjad.

II.

Täiesti loomulik, et sõjakoledufed pidid seepärast juba ammu üles- tõstima küsimuse: kas tõesti mõimata kaotada rahwuswahelists sõda ja sunnida rahwaid elama rahus ja wastastituses armastuses.

1) Spinoza. Tractatus politicus, cap. II, lül. 3... „unamquamque rem naturalem tantum jus ex natura habere, quantum potentiae habet ad existendum et operandum“. (Ed. Bruderis, Lipsiae 1844, II, p. 54).

2) Siiski õiglus nõuab seletust, et Darwin ise ostusõna „mõitlus olemise eest“ ainult tema „õõbulikkuse“ pärast ja kui metafori tarwitab. („Eiikide tekkimise“) — Schaeffle. Bau und Leben des socialen Körpers. Tübingen 1878, Bd. II, S. 31.

3) Baer. Reden, II, 246.

Tõepoolest, selles sibilis on katseid tehtud, algades muistseist aegadest kuni praeguse filmavilguni. Juba vanal ajal tarvitati rahvusvahelist lohut rahvusvaheliste tülide lahendamiseks. *) Selle sõdade arahoidmise wahendi kasuts agiteeritakse õige tugewasti ka praegusel ajal. Kuid tänini on saadud tagajärjed osutund wäga wäliseina.

Kuid see wahend on tunnistud mõnede mõteteadlaste poolt puudulikuks. Nad asusid septsjema suurepäraste traktate „igawese rahu“ sisseseadmisest. Selle ülesande lahendamise kallal löötas jumalakarlit abee Saint-Pierre ja niisugune sügaw mõttetark nagu Kant. Kuid nende projektid jäid ainult uuteks tõendusteks sellele möödapääsematule seadusele, mille järele inimese unistus asub esmalt ülesannete lahendamisele, mis temale täiesti kättesaamatud, ja pärast alles pöördub nende juurde, mis temale lähedamad ja enam wastawad tema wõimetele.

„Igawese rahu“ sisseseade uurimiste kõrwal ei loobuta julmadest kallaletungi awaldufist sõja wastu üleülbse. Mitte ainult igawese rahu projektide septsjead polnud sõja meriwaenlased. Ei, nende arw oli fuur ja me lohtame neid wanas, test- ja unes ajas. Kuid eriti möödaläinud aastafajal, selle algusel peetud alaliste sõdade wäsimuse ja enneolemata rahvuswahelise kaubanduse arengu tõttu, on saanud määratuma ulatuse sõda sõja wastu. Njutati „rahuühingud,“ laotati laiali erilist kirjandust selle eesmärgiga, et igal pool propageerida jälkuse tunnet rahvuswahelise sõja wastu, ja awalbati palju kirjatõid, milles rahvuswaheliselt sõjast tingimata ärawõetakse eluõigus. **)

Nende ilmtingimata sõjawastaste arutused wiiwad kõik lõpuks selle juurde, et sõda on kole, seadusewastane, hirmus ja mitteotstarbeline. Nii ei tunne Herder end talistud olevat kuulutama, et „kõige kuulsamad nimed ilmas kuuluvad inimesesoo mõrtsukaille, kroonituile, eht trooni püüdwaile timukaile“. ***) Samas mõttes ja peaaegu sama tugewate ütelusiga mõistis hukka maadewõitmise sõja Lamartine ja John St. Mill †). Weel tugewamalt wäljendas oma waenu sõja wastu tuntud Prantsuse ajakirjanik Emile de Girardin

„Sõda“, hüüab temo, „see on mõrtsukatõõ; sõda on — wargus.“

„See on mõrtsukatõõ ja wargus, mida rahwad toime panewad omia walitjute käsul“

„See on mõrtsukatõõ ja wargus, mis triumfi wärawa abil päästab tapalawast ††).

*) Laurent, Histoire II p. 128 et suiv. Wislemann — Der Krieg S. 77 u. flg

**) Majanduslijist tagajärgist ja inimlaotusest praeguse aastafaja sõdade ajal. Leroy-Beaulieu, Recherches économiques et historiques sur les guerres contemporaines 1860.

***) Schaeffle Bau und Leben II 863.

†) Mill's Dissertations and Discussions, III, 170.

††) Emile de Girardin. Le désarmement européen (Proudhon I, 98.)

Näib, et neist sõnust küllalt on, et näha, mil määral Girardin omas wihas sõja wastu läks pimestuse ja ajakirjandusliku jampsimise wiimse piirini. Kaugemale minna on juba wõimata. Kui De Maistre ja Treitschle jõudsid sõja jumaldamiseni, siis, wastupidi, Girardin ja Herder kirjutasid tema alla häbiwäärsete kuritegude astmele.

III.

Mõlemate täiesti wastupidiste waadete esitamine rahwuswaheliste sõdade peale osutab igasuguse kokkuleppe wõimatust nende wahel. Waimustuses sõjast, ei saa nõuda mingisugust kitsendust tema tegevustele: kõik, mis tehakse sõja ajal, on hea seepärast, et ta on jumalik. Teisest küljest, kui ilmingimatult hullamõista sõda, sarnastades teda kõige raskemale kuriteole, on kõigil juhtumistel wõimata õigustada teda ja tunnustada mõõbapääsematust, seaduslikust ja õiglasest.

Kuid on tähelepanemistwäärt, et waatamata mõlemi waadete absoluutse wastolu peale, nad siiski ühinewad ühes asjas, nimelt sõja õiguse mittetunnustamises. Esimese arwamise poolehoidjatele sõda, kui Jumala ettenägemise tööriista suurepärase mõtlus, ei wõi alluda inimlikkude seaduste tegevusele. Sõja tegevuse ajal wõib ainult südametunnistuse ja ristiusu heal kõneleda laitseta sõjaohwite eest. Sõja õigusest ja seadusest ei wõi juttu olla. Proudhoni arwamise järele ei ole sõja õigus normide kogu, mis määrats sõdiwate rahwaste ülespidamise, ei sõja õigus on „jõu professuaalsete seaduste kogu“. Tema definitsiooni järele on sõda jõu õiguse maksmapanemine ja elluwõimine sõjariistade abil. Kuigi Proudhon kõneles sõja seadusest, siis mõies ta sellega ainult toore jõuga maksmapandud määrusi.

Kuid weibrana näib, et ilmingimatud sõja wastased samuti ei tunnusta ei sõja õigust, ei tema seadusi. Ent see weidrus on nende pühimate loogiline järeldus. Kui sõda iseendast on kuritöö, siis on wõimata nõus olla sellega, et oleks õigus selleks kuritööks; ei tohi lubada, et selle kuritöö korrasaatmisi peaks määrama ja laitsema seadusega, ei wõi tunnustada, et sõdijal oleks mingisugused seaduslikud õigused ja kohustused. Kuritegu on igasuguse õiguse ja seaduse eitamine. Kui sõda on kuritöö, siis on naeruwäärt niisuguse waate poolehoidjailt nõuda tõendusit sõja seaduste ja karmete olemasolu kasuks. Kui nad aga (nagu Herder) siiski arwawad wõimalikust kõneleda õigusest sõja ajal, siis wõib selles näha südametunnistuse ja inimesearmastuse tõendust, ainult mitte loogikat ja järjekindlust.

Ja ikkagi, waatamata sõjawastaste pörutawate sõnade ja mitmesuguste „rahuühingute“ agitatsiooni peale, kestawad sõjad, ja tsiviiliseeritud Europas suureneb iga aastaga mõtluswähjade arw. Kuid sellest weel

wähe. Mitte ainult ei teki sõjad weriste lahingutega, waid sõdiwad riigid säüdistawad alaliselt teineteist mistfuguste „maksmapandub sõjakommete“ rikkumises. Nende kommete faktilist olemasolu tõendada soowides, pöörawad sõdijad palwetega neutraalriikide erapooletusse kohtusse. Weel enam: isiwilisteeritud rahwad wõtawad enda peale erilised kohustused nimelt sõja korrats, mille tegewus algab ainult sõjakulutamise filmapilgust. Riisugused olulised faktid näitawad, et sel määral, mil sõjad möödapääsematud, on ta salgamata rahwastes teadmus, et on olemas teatud määruised, mida nad on kohustud, wähemalt moraalselt, tästtama sõjaliste operatsioonide kstes.

Neid salgamatuid fakte olid sunnitud kohtama nii rahwuswahelise õiguse uurijad, kui ka sõjalirjanikud. Teadusemehed, kes olid pühendand end rahwuswaheliste suhete erilisele uurimisele, pidid tarwiduse sunnil lahendamata küsimuse: kas üleülbse on sõja õigus? Rahwuswahelise õiguse teadus, olles kohustud selgitama rahwuswaheliste suhete juriidilisi norme, ei wõinud ometi tähelnemata jätta suhteid sõdiwate rahwaste wahel. Ent sõjamäelased, kes uuriwad sõjaasjanduse praktikat ja teooriat, pidid puudutama sõdiwate armeede wastastituste wahelkorwade küsimust ja nende õigusi waentase territooriumi ja elanikkude suhtes.

Nii ühte, kui teist on tehtud. Sõda ei ole ainult rahwuswahelise õigusteaduse uurimuste objektiks, waid see teadus koguni wõlgnab tänu oma olemasolu eest sõja kolebustele ja wiletjustele. Kolmekümneaastase sõja keerus kirjutas „rahwuswahelise õiguse isa“ oma klassilise teose: „Sõja ja rahu õigusest“. Selle teaduse hälli walgustasid tulekahjude kumad, mida sünnitas õuneküti Mansfeld'i barbaarne ordo ja Lilly rööwsõjawägi. Rahwuswaheline õigusteadus nägi ilmawalguist esimest korda sel ajal, kui Wallenstein keiserlikkude wägede eesotsas wõttis ette süstemaarilise, halastamatu häwituse protestantlistel maal. See teadus arenes ja kaswas neil aegul, kui Mälac'i loeti tangelaseks, rahuliku Hollandi ülenjutamist Prantsuse wägedega — wägiteoks ja kallaletungimist Maria Theresiale, antud waande peale maatamata, rüütliisets teoks.

See sünt oluford ei wõinud jätta mõju awaldamata rahwuswahelise õiguse uurijate peale. Selle õiguse esimene heal lämmatati maailmata fuurtükimürinaga; temaõ esimesed sammud pandi seisima häwitud ja purustud linnade ja külade waretetega; tema esimest hüüet halastusele ja kaastundmisele wõeti wastu wõdijate poolt pillega ja põlgusega. Kuid ta ei laotand lootust pettumuse pärast. Selle teaduse paremad edustajod olid wandund, et saabub aeg, millal südametunnistuse heal ei ole lämmatud piirita wihlamisega, millal elojaliku metsikuse asemele astub inimese tunnustamine waentases, millal toore jõu piiramata walitsuse ja kuritööde üle wõtub wõlmu õigus ja õiglus.

Rahwuswaheline õigus — see on tulewiku ja ideaali teadus. Tema usub paremasse tulewikku. Kogu oma olemise kstes on ta wõidelnud

ühede üksteisusega ja teiste lergemeelse hoolimatusega. Tema on weendund selles, et tema tõbede ustawaiks laitsjais ja paremaiks tarvitajais saavad need, kes äramõistnud rahwaste tarwidused ja kellel sügaw lugupidamine nende seaduslikkusest õigustest. Ja selles ei ole ta eksind. Eestis oli kolmelümneoastases sõjas usufalliwuse uute aluste wäljapaistwaim esitoja ja katoliiklise obskurantismi tarbetawaim wastane? Gustaw Adolf. Kes kinnitas oma surmaga Vääne-Euroopa ristiusuliste rahwaste wabayemise akti Rooma tuuria despotismi alt? Rootsi kuningas. Kes ainsana selle sõja wäljusel tuletas meelde oma sõjawägedele inimeseäärmastust ja lugupidamist waenlase maa õnnetute rahulikkude elanikkude elu ja auwastu. Tema, kes oma pea pani wõitlusewäljal Rügeni all.

Rootsi kuningas alalisteks ja ustawaiks nõuandjais olid Ewangeliikum ja Hugo Grotiuse raamat „Sõja ja rahu õigusest“. See oli esimene ja mitte wiimne näitus sellest, et võib olla suur wäejuht ja kangelane ja siiski jääda inimejeks, kellel hing ja süda.

Weider oleks eitada rahwuswahelise õiguse igasugust mõju rahwuswaheliste tülide lahendamise ja sõjapidamise wiiside peale. Kuid, teistest küljest, ei ole ta kahtlust, et teaduse jaawutusjed pole wastawad tema läbitõötamiseks kulunud jõududele ja wõimetele. Kuipalju tähelepanemise wäärseid peaaegsib on pühendand end rahwaste rahulise kooselamise teaduste spetsiaalsete seletamistele ja normide äramääramiseks, mis kohustawad sõdimaile riikete! Ent kui sageli need eriteadlaste tööd nüüdki weel tunnistatse tarbetumats risuts nende poost, kellele nad olid määratud.

Meie äärmise arusaamise järele seletub niisugune wastastikune suhe rahwuswahelise sõjaoiguse teooria ja sõjaasanduse praktika wahel kolme peamise põhjusega: esiteks, asja enese raskusega, teijeks, sellega, et õpetud juristidel puudub tahtmine pöwrata tarwilikku tähelepanu sõjategevuste edasilükkamata nõuete peale, ja lõpuks, kolmandaks, sõjategelaste täieliku hoolimatusega samade sõjaseaduste ja komete wastu, mille rikkumise eest nad peatsid wastutama oma kõrgema ülemuse ees.

Rahulemata esineb esimene põhjus kõige olulisemana. Tõesti, sõda on rahwa füüsiliste ja moraalsete jõudude niivõrd kohutaw wõitlus, tema erineb rahuseisutorra mõistetest ja korrast sel määral, et võib lootuse kaotada wõimalusse maksma panna mingisuguseid sõjategevusi kitsendamaid määrusi. Kuid rahwuswahelise õigusteaduse tegelased ei ole meelt heitnud. Suurem hulk neist püüab sel waatepunktil sõja suhtes, et sõda ei ole eraldud rahuseisutorrast ülepääsematu kuristikuga. Wastupidigi, peaaegu kõik selle teaduse korlised wõrdlewad üksmeelselt sõjaoiguse suhtumist rahwuswahelisele õigusele rahu ajal kodanlike kohtumõistmise ja kodanlike õiguse suhtega. Nende definiitsooni järele ei ole sõda midagi muud, kui kohtuprotsess rahwaste wahel. Nii kui kodanline protsess, kohtumõistmise korras, allub maksimate seadustele, samuti on riikewahelise protsessi lahendamiseks kontreerid juriidilised normid.

Põhjendades kuulsa Inglise filosoofi Baco sõnadele, määrab Phillimore — meieaegse Inglise rahvusvahelise õiguse kirjanduse kooli juht — sõda, kui „hirmust riikide vahelist protsessi“ (litigation). Kuulsaim meie aja rahvusvahelise õiguse autoriteet Bluntschli, tunnustes sõda „sõjariistus omaabiks“, väitab samutigi, et „sõda üldiselt on vaidlus avalikust õigusest riikide kui sõdivate poolte vahel.“ Samas mõttes kõnelevad peaaegu kõik tähelepääremisväärsed kirjandused *).

Seda põhiväidet alusteks võttes pidid juristid asjaolude sunnil jõudma niisugusteni väideteni, mis tegelikult sõja ajal osutusid täiesti vastuvõtmatuina. Sõjaväelased oga, weendudes mingi üheainsa „sõjaseaduse“ ebapraktilisusse, tegid järelduse, et kogu „sõjaõigus“ on teooria ja „kabineti õpetlaste“ asjatumate väljamõelduste resultaat. Nii siis pidi selleski asjas tõusma lõppemata vaidlus teooria ja praktika, teaduse ja kogemuse, mõistuse loogika ja faktide loogika vahel. Sellele antagonismile tagajärjeks oli eksistentse järelduste tegemine ühelt ja oma õiguste ja kohustuste mitteteadmise teisel poolt.

IV.

Ei ole raske tõendada, et rahvusvaheline sõda ei ole mitte ainult vaidlus õiguse üle sõdivate riikide vahel. Tegelikult esineb sõda palju sagedamini huvides ja piüete leppimata vastoluude tagajärjena. Üldiselt keeltes, sõjad tekkisid palju harvemini kohustuste rikkumise pärast ühe lepinguosalise riigi poolt, kui vastutegemuse mõjul, mida rahvas kohtas oma poliitiliste eesmärkide ja huvides jälgimisel. Seepärast ei ole täiesti põhjendatud iseloomustada sõda, kui vaidlust õiguse üle: niisugune definitsioon läib otse vastu tõelikele kogemustele. Selle definitsiooni eesmärk on väga suurtõugune: vaidlus õiguse üle ei või seista väljaspool õiguse piire. Järelikult, kõiki sõjalisi nähtusi, kõiki vähemaidki sõjaväe juhtide korraldusi, kõiki vägede liikumisi tuleb aramäärata täpsealt ja juriidiliselt. Kuid igapäevane kogemus näitab, et see tegelikult on võimata.

Samutigi on väga vähe ühist kindla kohtupidamise korra järele teostatava kodanlike protsessi ja sõja vahel, mida peavad iseseisvad, mitte kellegile alluvad riigid. Vähe on oluline ja määratu suur.

Rahvusvahelise õiguse poolt antud sõjaõiguse definitsioon oma eksistentsega on taotand usalduse sõjakirjanduse ja üldse sõjategelaste silmis. Kui põhivaatepunkt ebaõige, siis ei võigi olla põhjendatud kõik järeldused. Kui fundament nõrk, peab varisema kogu ehitus.

*) Wõrdle: Phillimore's Commentaries upon International Law, t. III p. 2, 78 (2 ed. London 1873). Bluntschli, Das moderne Völkerrecht, S. 510 u. flg. (3-te Aufl. Nordlingen 1878). Hefster, Europäisches Völkerrecht S. 121 u. flg. Neumann, Grundriß des heutigen europäischen Völkerrechts 2-e Aufl. Wien 1877, S. 94. Fiorilli, Del concetto della guerra. Napoli 1872 p. 14.

Nii ei või paljud tähelepanemisväärsed sõjateaduse esitajad arusaada, mis on sõja õigus? Meile on sõda ainult kui võitlus riikide sõjavägede ja sõjariisttus jõudude vahel, võitlus, mille eesmärgiks waenlase wastupanu jõe täieline hävitamine. Ei saa tähendamata jätta, et eriti viimasel ajal mõned sõjakirjanikud (nagu Rüstow ja Hartmann) on aland kõige ägedamat võitlust igasuguste katsete vastu, mis püüavad sõda ja sõdivate vahetori alistada mingisugustele juriidilistele normidele.

Siiski, kui süveneda sõjakirjanikkude arutustesse sõja olemusest ja eesmärgist, ei saa jääda weendumata, et nad isegi ei salga sõja õigust, vaid teistigi aru saavad sõjast enesest. Sõjaspetsialistil seisavad sõjaooperatsioonide strateegilised ja taktilised tingimused kõige eest; juristil, wastupidi, on kõige esmalt tähtis selgitada endale need wälised, juriidilised suhted, mida sõda võitlewate rahwaste wahel tekitab.

Niiwiisi osutub, et nii juristid, kui ka sõjawäelased tunnustawad sõja õigust, seadusi ja kombeid. Jäädes järjekindlaks, ei või neid jätta tunnustamata ei wainustud püramatu ja „jumaliku“ sõja kumardajad, ei igasuguse sõja wäsimata wastased.

See järeldus võib näituda niivõrd paradoksaalsena, eriti neile sõjakirjanikele, kes kategooriliselt eitawad igasuguse õiguse olemasolu wõimalust sõja ajal, et saab tarwilikuks tõendada seda.

Kuulus Preisi strateeg kindral von Clausewitz omab ärateenitud autoriteedi sõjakirjanduses. Olaske harjund näitama tema sõja definitsiooni peale, et ühe korraga lõpetada kõik waidlused õigusest ja seadustest sõjategewuste keskes? Ent mida sisaldab see definitsioon?

„Sõda“, ütleb kuulus strateeg, „ei ole midagi muud, kui poliitiline abinõu ja tööriist, millega riik püüab saawutada omi eesmärke.“ „Sõda on poliitiliste suhete jätkamine ja seepärast midagi iseseiswat endast ei esita“. Teises kohas lisab Clausewitz juurde: „Kui sõda nii suhtub poliitilisele, siis peab ta ka viimaselt oma karakteri omandama“ *), Sellased on sõjaautoriteedi ütelsused, mida weel hiljuti esitati sõjaseaduste maksmapanemise wõimaluse vastu **).

Kuid meid toowad need definitsioonid hoopis teistele järeldustele. Kui, põhjendades Clausewitz'i sõnadele, ettada sõja õiguse wõimalust, siis on waja esiteks tõendada, et ei ole wähematki suhet poliitika ja õiguse wahel. Wähe sellest. On weel waja tõendada, et poliitika ja õigus teineteist wastastikku eitawad.

*) Clausewitz. Hinterlassene Werke. Berlin 1832, Bd. 1, S. 26 u. flg.; Bd. III, 139.

**) Rüstow. Kriegspolitik und Kriegsgebrauch 1876, S. 2 u. flg.

Selles küsimuses ei wõi kahtlust olla kellegi, kes tuttav tsiviliseeritud rahwaste meieaegse riiklise eluga. Igalpool on alsiroomina tunnusitud, et riigi poliitika peab olema seaduslik ehk loostblas maa korraldusega ja õigusega. Seepärast on poliitika alus sama, mis tegeliku õiguse alus. See õigus on ka poliitika piir. Lõpuks, kui poliitika on määratud kindlate eesmärkide saavutamiseks, siis määratakse wiimaseidki ära õigusega ja seadusega. *)

Meile näib, et katkematu sideme teadmus poliitika ja õiguse wahel awaldub alaliselt Clausewitz'i enda arutustest. Tema sõnade põhjal peaks sõda poliitilisena aktina ehk poliitika tööriistana jamutigi alluma õiguse definitsioonidele. Kui sõda tõesti on „poliitiliste suhete jätkamine (Verkehr)“ sõdivate riikide wahel, siis loogiliselt järgneb sellest, et kui rahu ajal riikidewahelised suhted kuuluvad õiguse wõimkonda, ei ole mingit alust oletada õiguse täielist kadu sõja ajal. Suhete jätkamisest järeldub ka õiguse tegewuse jätk. Kusagil et kõnele Clausewitz, et rahu ajal rahwaste wahel ei ole mingisuguseid seadusi ja õigusi. Disustawalt kõrwaldes sõjast igasuguse „heseiswa“ iseloomu, jättis ühtlasi see geniaalne kirjanik rahu poliitika tihedassee ühendusse sõja poliitikaga ja hoidis rahu õiguse orgaanilises wahetoras sõja õigusega. Nii nagu riigi poliitika peab muutama sõja lahtipuhkemise filmapiigust alates, nii saab mõttetumaks rahuaegse rahwasmehelise õiguse tarwitamine sõdivate riikide suhtes. Wäga tahawalt wällebendab Clausewitz sama mõtte sõnades: „Sõjal on oma enda grammatika, kuid ei ole oma loogikat.“ See loogika, mida riigid on kohustatud omama rahu ja sõja ajal, nõuab neilt wõõra õiguse austamist, kui nad tahawad enda õiguste austamist tagada.

Diglane olles tuleb helda, et Clausewitz ei olegi ainus, kes ei näe sõjas sõdivate rahwaste tagasilangemist täielise diglusetuse ürgseisuforda (état naturel), waid seda teewad ka teised kirjanikud, kes alguses eitawad igasugust sõja õigust ja peale selle ükfitasjalitult tõendawad sõja kommete ja seaduste olemasolu.

Kende ettekujutuste põhjal loogika ja terve mõistuse nimel arwame end õigustud olevat Clausewizi ja neid uuemaid sõjakirjanikke, kes, põhjendamata tema peale näidates, eitawad sõja õigust, arwata mitte sõjawastasteks üleüldise, mitte De Maistre'i ja Proudhon'i kooli kuuluwaks, waid rea kirjanikkude hulla, kes seisawad õiguse eest ka sõjategewuste ajal.

Küüsi on kõige mitmekesisemate waadete arutamine toonud meid lõpuks järeldusele, et teatud asjaoludel on sõda wõõdapääsematu ja omab mõistliku aluse. Samutigi arwame tõendetuks, et isegi sõjateaduste waatepunktilt ei wõida sõda wabastada allumiseft teatud määrustele, millede filmaspidamist isegi mõistlik poliitika nõuab.

Nüüd jääb weel esitada meie enda waadet sõja ja selle õiguse peale.
(Järgneb.)

*) Wõrdle: Holtzendorf. Principien der Politik 1869, § 102 etc. Bluntschli. Politik als Wissenschaft 1876 S. 6 etc.

Esti sõjaväelaste organisatsioonid Põhja väerinnal 1917. aastal.

1. Organisatsioonid Tallinnas ja Petrograadis. Eesti polgu formeerimise algus. Poliitiliste woolude suhted Eesti väeosadega.

Eesti rahvusliste väeosade loomise mõte liitus Eesti seltskonnas juba enne Vene revolutsiooni. Selle küsimuse harutamiseks peeti isegi üra paar koosolekut, aga asi jäi soiku. Kardeti kõige rohkem, et loodamaid Eesti polte Läti poltude turb saatus tabab. Poltude loomise mõtte avaldusteks oli *Ilmarin* ja *Ilmarin*, kumagi Tallinna tegeledad enamasti vastasrinnas asusid.

Siis tuli Vene revolutsioon ja ühes sellega rahvuslike liitumise organiseerimise vabadus. Ja rahvuslikest tundest waimustud wõtawad Eesti sõjawäelased oma väeosade loomise enda kätte. Kohe peale revolutsiooni organiseeriti suuremates keskkohetes — Petrograadis ja Tallinnas, kus rohkesti eestlasi Vene väeosades teenis, Eesti sõjaväelaste organisatsioonid, mille sihiks o'i peaaugult Eesti wägede loomine. Neis mõlemis keskkohetes töötati energiliselt, kuid ma ei räägi neist pikemalt, sest et ma sellest liitumisest koha peal osa ei wõtnud ja üllitasju wähe tean. Loodan selles asjas kohaliste organiseerijate töid näha saada.

Asuti tööle ja tagajärjed olid järgmised:

9-dal aprillil 1917. a. kirjutas selleaegne Vene sõjainiister Gutschlow Eesti rahvusliste väeosade loomise päewakäsuks alla. Gutschlow tegi seda Petrograadi Eesti sõjaväelaste komitee ja selle poolt korraldub suure manifestatsiooni tagajärjel, peaaegu surmel. Selle käsu põhjal algaski tagawara wäeosadest Eesti sõdurite ülewõtmine Tallinna, et neist koha peal Eesti poltu formeerida. Tulid jalarwäelased, ratsawäelased, sapwõrid, suurkõliwäelased j. n. e. Loodawad Eesti wäeosad loeti tegewatels wäeosadeks ja seepärast ei wõi sinna ületulijaid sõjawäelasi kuidagi seljataha teenistusse püüdmisses süüdistada.

Mehed tulid waimustusega ja lootuses, et kodumaa neid lahkesti wastu wõtab ning neil siin kodumaa eest wõitlemise wõimalused awanemad. Paistis ju kõigile absurdina wõillus kodumaa eest kusaqil Kaukaasias ehk Galüütias. Aga kohale jõudes olid asjaolud hoopis teised: enamlasted ja isegi mõned sotsialistid-rewolutsionäärid olid kõige hingega rahwusliste wäeosade organisecrimise wastased, ja kohe algas kohe peal nende poolt korraldud agitatsioon. Rordan weel, et sots.-rewolutsionääridest töötasid nendega mõned üksikud, kuna partei suurem enamus polkude poolehoidja oli. Ja rewolutsiooni ajal, mil üksikute ametkondade wõimupiirid kindlasti äramääramata, olid wastasrinnal laialdased tegeuwewõimalused. Oma tegeuwuseks kasutasid nad ära Tallinna Tööliste ja Sõjawäelaste Saadikute Nõukogu, kes ka kohe nendega ühines.

29. aprillil 1917. a. tunnistas Tallinna T. ja S. Saadikute Nõukogu rahwusliste wäeosade ja eriti Cesti polkude asutamise wasturewolutsiooniliseks. Sellest päewast puhkesti Tallinnas kõige ägebam kihutus-töö Cesti polkude wastu. Nõuti Cesti polgu laialisaatmist ja saadeti sellekohase märgukirjaga Nõukogu liige Ustberg Petrograadi sõjaministri juurde. Märgukirjas, mille Ustberg 2. mail 1917. sõjaministrile ära andis, oli laialdajelt päris prowolatsioonilisi wõtteid tarwitub. Kuid sel märgukirjal ei olnud tagajärgi. Selle järele andis Nõukogu asja diendamise oma juriidilise sektiooni kätte. kellele õigus jäeti polkude mõite algatajaid wangistada.

Oma seisukorra selgitamiseks otustas Tallinna Cesti sõjawäelaste büroo, kes formeerimist kohe peal korraldas, lendlehte wälja lasta, mida ta ka 4. mail tegi. Lendlehes nõuti 29. aprillil õluse uuesti läbiwaatamist, nimelt wahelordade selgitamise mõttes. Selle järele algas wastastitune agiteerimine, kus Cesti sõjawäelaste büroo kaunis rohkesti töötas. Wahepeal (4. mail 1917.) oli Petrograadi Tööliste ja Sold. Saadikute Nõukogu juures olem. Riigikaitse Komisjon Cesti polgud juriidiliselt olemasolewateks tunnistanud, kuid sellest ei olnud suurt kasu. Kõigi wõimalikkude abinõudega wõitles Tallinna T. ja S. Saadikute Nõukogu Cesti polgu olemasolemise wastu. Wiimaks, 8. mail 1917. a. tuli minister Kerenskit telegramm, milles ainult ühe Cesti polgu formeerimist lubati. Tarwitada selleks wõis ainult juba Tallinnas olemaid sõjawäelasi. Edaspidine Cesti sõdurite komandeerimine lõpetati ära. Formeerimiseks wiidi polk Rakweresse.

2. XII Wäe Cesti sõjawäelaste Riidu loomine, tema algus.

Ülemaltoodud 1-se Cesti polgu tagatijamine lõi laineid kodumaaal ja ka nende kodumaa poegade seas, kes sel korral wõõrsil wõibisid. Igal pool, kus mõnikümmend Cesti sõjawäelast koos teenis, tulid nad tekitnud seisukorra üle nõupidamiseks kokku. Üksikud sõburid läksid Cesti polku,

felleks kõiki abinõusid tarvitades; suuremad sõdurite kogud võid omad organisatsioonid, et ühiselt Eesti polku ümbernimemiseks seaduslist luba saada.

Eriti ruttu läks see organiseerimistöö Riias — XII Wäes. Siin oli rohkesti linna ja linna ümbruses vägesid, ning nendest võis kätlu koosoleku kokku saada. Mäletan, et esimiseks koosolekuks minul üksinda võimalik oli ühe päeva jooksul ligi tuhat meest kokku saada.

Esimene XII Wäe Eesti sõjaväelaste koosolek oli Riias, Eesti seltsi-majas, 7-dal mail 1917. Tema kokkukutsumise põhjus oli järgmine:

Teated Eesti polkude loomisest jõudsid liinile ja ergutastid siin meeli. Kolmandas Läti kiitipolgus olid juba warem polguülema algatuseel eestlased ühte roodu koondatud. Ühiselt pidasime aru Eesti polku ülemineimisest ja lõpuks läksin ma ülemuste järjekorras XII Wäe staapi, et ülewimiseks luba saada. Armees staabis puudusid teated Eesti vägede loomisest ja sellepärast küsiti Põhja väerinna staabist järele. Seal tuli umbes järgmine vastus:

„Et Eesti polkude formeerimise asi veel selgusetu on, tulevad kõik eestlaste — ohvitseride ja sõdurite — üleminemise palved tagasi lükata, ja neid endid ei tohi kuskile komandeerida“.

Selle telegrammiga oli kõigile meie püüele kriips peale tõmmatud ja tema muutmiseks tuli asuda tööle. Kõige hullem oli veel see, et mõned väeüksused ülema selle telegrammi põhjal eestlasti puhkusele ei lastanud.

Ünneks oli mul vastutulekut lätlaste poolt Riias väljantava venekeelse ajalehe „R. Ulro“ juures, kus minu üleskutsed avaldati, ja nii võisin töötada. See oli vist 5. mail, kui ülalmainitud telegramm tuli, ja juba 7. mail oli kaunis suur koosolek koos.

Koosoleku meeoleolu oli täiesti ühtlane, nõuti ainult Eesti polkude kiiremat formeerimist ja XII Wäe eestlaste ülewimist neisse. Otsuste elluviimiseks waliti ajutine Täidesaatem Komitee.

Teisel koosolekul, 10-dal mail 1917. aastal, mil minister Kerenski warstist Riiga tulemist oodati, esitati kõigile järgmised põhjused Eesti polkude loomise tarvidusest:

1) Koosolek tunnistas, et Eesti sõjamehed, koondatult Eesti rahvuslastesse polkudesse, palju võimsamad on ühist Waba Wenemaad kaitsma, kui laialipillatult teistesse väeosadesse ja teiste rahwaste hulka, kus nad keeleostamatuse pärast vähem kasulikud on. Ühiselt võitlewad nad waimustatult ajaloolisest wihast sakslaste vastu.

2) Kodumaa väerinno, ranna ja saarte kaitsmine on praegu, oodatavat sakslaste pealetungimist ja maaletulekut silmas pidades, iseäranis suure tähtsusega, ning wäeolad, kes maatohago, kohaliku rahwaga ja keelega täiesti tuttawad, suudawad siin üleüldisele asjale palju kasulikumad olla kui wõõrad wõõrastes oludes.

3) Üht keelt kõnelewate ja ühest rahwusest olewate ohwitseride ja sulbatite wastastikune arusaamine kõrwaldab igasugused eeskütused, mis

arusaamatuse eht rahvuslike umbusalduse tagajärjel mõivad tekkida, ja saaks aluseks olema praegu nõutava teadliku ja tugewa distsipliini maksmapanemiseks. Eesti sõjameeste koosolek tegi oma eesmärgiks tulewastes Eesti polkudes raudse teadliku distsipliini maksma panno, sest ainult raudses distsipliinis on jõud ja mõit.

4) Koosolek otsustas mitte wennastamise teel sakslastega sõjaliinil sõda lõpetada, millega sakslased praegu loodawad oma eesmärgi — mõitu — kätte saada, waid mõibelda täielises korras, et murda Saksa militarismi ja laasa lõbada, et Waba Wenemaa mõits oma eesmärgi ruttu kätte saada ja kindlustada.

5) Koosolek otsustas walearwamiste kõrwaldamiseks teatada, et meie Eesti polkude asutamist mitte sellepärast ei nõua, et nad Tallinna kindlusse warjule peals jääma, waid et kõit walmis on esimese läsu peale Põhja wäerinnale aktiivsest sõjalisest tegevusest osawõtma minema, et meie liitlastega ühiseid sihte kätte saada, ühifelt Waba Wenemaa sõjawägedega.

6) Koosolek tunnistas tarwiliseks, et kodumaal korra alalhoidmiseks ja ranna kaitseks üks osa formeeritawatest Eesti sõjawägedest tingimata kodumaale jäetaks.

7) Koosolek tunnistas Eesti polkude loomise weel sellepärast tarwiliseks, et Eesti sõjawäelasi poliitiliselt kohaselt walgustada, et nad Wene rahwaga poliitilises hariduses sammu mõitsid pidada, mis neil teeleostamatuse pärast nüüd laialipillatuina Wene wäesfadesse, mõimata on.

Peale selle awaldati üleskutse, et kõit Wene wäesfades asuwad Eesti sõjawäelased endid organiseerits ja koosolekul loodud VII Wäe komiteega ühendusse astuks. Komiteele omalt poolt tehti ülesandeks energiliselt selleks töötada, et kõit eesilased Eesti polkudesse ülewiidaks. Omas tegevuses mõis komitee arakasutada kõit mõimalused ja teed.

Sellega oligi loodud XII Wäe Eesti sõjawäelaste Liit ühes Täidesaatwa Komiteega, ja Liidu tegevuse aluseks sai suurelt osalt mõetud 10-da mai koosoleku otsused. Need otsused mõeti pärast ka paljude teiste organisatsioonide poolt omaks.

Kõhe hakati korraldama Eesti komiteesid korpustes, diwiisides ja polkudes, et ühifelt, tugewa jõuna oma rahvusliste õiguste kaitseks wäljaastuda.

3. Wahetord Wene mõimudega. Wäiterahwaste bloki loomine.

Wene esimese rewolutsiooni isäralisemaks omaduseks oli suur sõnade tegemine ja lubaduste andmine ning tegevuses täieline passiwus. Muu seas kuulutati wälja rahwaste enesemääramise õigus, aga kui rahwad seda õigust tahtsid tarwitada, siis astuti sarnastele püüetele täie waljusega

wastu. Samasugusele wastutõdtusele allusid ka Eesti rahwuslised sõjawäelised organisatsioonid. Kui meie rääkisime sõdurite poliitilisest walgustamisest, siis oldi nõus parteilist kihutustööd Eesti keeles lubama, aga rahwuslifest kihutustööd sunniti loobuma. Kindralid põhjendasid oma teidu sellega, et rahwuste wahetegemine ühisi wäerinda lõhub, ja rewolusioonilised Wene sõjawäe organid toonitaksid rahwusliste kirgede tõkkeajamist, mis parteilist kihutustööd halvab. Mõlemad leidsid omad wälited küllalt mõjuwateks, et meie tegewust keelata.

Kuid surwe all oli raske tööd teha. Maituus 1917. a. oli Wene sõjawäe sisemine lork ikkagi weel nii lõwa, et ilma loata raske oli organisceerimise-tööd teha. Ei lubatud Komitee liikmeid omist wäeosadele ära tulla, ei lubatud koosolekute kokkutsumiseks sõjawäe telegraafi ja telefoni tarwitada, ei maksetud komandeerimise puhul päewaraha ega antud raudteel sõiduks liitmeid. Need majanduslised asjad o' id Wene mõimudel kõige mõjuwamatelks abinõudeks, et rahwuslisi organisatsioone mahajuruda. Ja eriti raskeina tundusid nad tegewas wäes. Oli ju Wene sõjawäes liinil ainult kõige wäesem ja wähem haritud rahwalihh, kellele majanduslised asjad tähtsad.

Kuias läts asi isegi nii kaugele, et rahwusliste sõjawäeliste organisatsioonide juhte arreteerida taheti. Iseäralist agarust sel alal näitas üles XII Wäe Solbatite Saadikute Nõukoogu ja tema Tädefaatow Komitee — Iskosol. Seal olewad mehed ei tunnistanud ühtegi mõimu ega organisatsiooni peale eneste ja läkfid selles sihhis weel kaugeemale kui armee juhataja, kindral Matko Dmitrijev.

See wäline surwe sundis Eesti sõjawäelaste organisatsiooni seiskorra parandamiseks abinõusid otsima. Sai rutuliselt lõwendud sisemist ühendust wäeosades olewate sõjawäelastega ja p'etud kindlat sidet teiste Eesti sõjawäelaste organisatsioonidega.

Samas seisulorras asuwad ka teised wäiterahwaste sõjawäelised liidud. Kõitide peale awaldati surwet ühtlaselt ja oli tunda, et Iskosol tahab häwitada kõiki. Ja see wäline surwe oligi peapõhjuseks, mis sundis rahwuslisi sõjawäelisi organisatsioone üksteisega liituma. Käisime ukrainlaste, poolatate, leedulaste, lätlaste ja muhameedlaste koosolekutel, ja nemand käisid meie koosolekutel omi terwitusi edasi andmas. Sellega tekkisid sõprusõidemed, ja juba 22-sel mail 1917. aastal pidasid kõitide organisatsioonide esitajad seisulorra arutamiseks koosoleku ära. Estitud olid poolatad, eestlased, muhameedlased, ukrainlased ja leedulased. Lätlasi sellel esimesel koosolekul ei olnud, sest nende hulgas oli enamline wool õige tõsiselt läbi lõõnud.

Koosolekul oli meeoleolu ühtlane. Kõit toonitaksid Suur-Wene riiklisse mõtte poolehõidjate asutuste ja mõimumeeste surwe häwitamat tegewust ja otsustasid ühineda, luues XII Wäe wäiterahwaste bloki. Ja juba järgmisel koosolekul, 24. mail, tõõtati wälja liitumise põhimõtted, milledest tähtsamad olets järgmised:

1) Blokk asutatakse lõitide rahvusliste sõjaväeliste organisatsioonide huvide kaitsjaks.

2) Iga rahvusline sõjaväeline organisatsioon, mis blokki kuulub, jääb oma sisetegemises täiesti iseseisvaks ja autonoomseks.

3) Bloki ideed viiakse igas esitavas asutuses läbi.

Sellega oli just XII Wäes alus pandud Venemaa pinnal asuwate wäiterahwaste ühinemiseks, ja kõik bloki liikmed olid kohustud liitumise ideesid omal kodumaal propageerima. Warsii astusid blokki ka lätlased ja ühes nendega saime enesele kindla reaalse jõu. Olid ju lätlastel omad polgud, kes täiesti Iskolastnelli käsu all seisid. Nüüd wõime juba eneste olemasolemise sanktsioneerimist Iskololit nõuda, aga mitte paluda. Küll püüdis Iskolol veel meid häwitada, tehes sõjaväest tugewat meeswastast kihutusööb, aga samuti wastastime ka meie ja wõidusaima omale. Blokk andis wälja ühe broshüüri ja oli kawalsusel ajalehe wäljaandmine, aga Riiaist taganemine tegi wilmase kawatsuse wõimatuks.

Juhin veel tähelepanemist nähtuse peale, et XII Wäe blokkis kõik rahvuslised organisatsioonid rahvuslisel platvormil ühineda wõisid. Siin olid olemas tegelased monarhistidest (poolakad) kuni täiswerd enamlasteni (lätlased), aga kõik bloki olusjed tehti ühemeelselt ja ühel häälel. Lahkelisid ei olnud.

4. Olulised Eesti polkude asutamise ja kodumaa elust.

Kõik Eesti sõjaväelised organisatsioonid 1917. aastal, nende hulgas ka XII Wäe sõjaväelaste Liit, löid sileded kodumaaga ja püüdsid wõimalikult kaasa mõjuda Eesti polkude liiremaks asutamiseks. Koosolekutel wõeti wastu Eesti polkude loomist nõudwaid resolutsioone ja awaldati neid ajakirjanduses. Ühtlasi esitati nõudmised telegraafi teel Wene ajutisele walisusele. See tegemus awaldas tol ajal suurt mõju ja tal oli ka suur tähtsus oma sihtide propageerimises.

XII Wäe Eesti sõjaväelaste Liit protesteeris 1-se Eesti polgu Tallinnast wäljasaatmise wastu, kubermangu komisjari Posta ametist tagandamise wastu, ja kui Rakweres Eesti ratsamehi laiali taheti saata, siis leidsid ratsamehed XII Wäes omale tugewat kaitsjat.

1-sel ja 2-sel juunil 1917. aastal oli Rakweres esimene Eesti sõjaväeliste organisatsioonide esitajate kongress. Sain kätte kongressi osa wõtta ja olin seal XII Wäe esilaste edustajana. Kongressil olid esitatud Tallinna Eesti sõjaväelaste büroo, Petrograadi Eesti sõjaväelaste Reflomitee, Tartu Malewa büroo, Rakwere büroo, Wõiburi Eesti sõjaväelaste Liit, Lopenranna Eesti sõjaväelaste Liit ja 1-ne Eesti polk. See kongress oli suure tähtsusega. Siin said lõitide organisatsioonide tähtsamad tegelased üksteisega omi mõtteid wahetada ja loodi ühine töökawa. Kongressil loodi ka esimene Eesti sõjaväelaste organisatsioonide

tehtafutus — Cesti Sõjawäelaste Keskbüroo, kelle asutokaks määrati Tallinn. Büroo liikmeteks waliti Tallinnast — Pitka, Laagus, Kotschilb, Lomingas, Jürgens, Saaliste, Juhtund, Vellep ja Gallin; XII Wäest Riisberg; Petrograadist Wildenau, Rider, Olbrei ja Lutt; Soomest Jungermann. Keskbüroo häälekandjaks otjustati wõtta „Cesti Sõjamees“.

Samal kongressil otjustati kokkututsuba 18. juunil Tallinnasse Ulewemaaaline Cesti sõjawäelaste kongress, et tegewust rohkem ühtlustada. Kongress oli täiesti üksmeelne ja tema lõpul olid kõik rahuldud — Cesti polkude loomise asi oli jälle kiiremini liikuma pandud.

1-se juuni kongressi järele oli XII Wäe Cesti komitee Cesti tolleaegses elus omale kindla koha omanud. Tema mõju tõstis rohkesti see, et organisatsioonilised parteilised tülid puudusid. Kõik ühinesid siin rahwuslifel alusel ja töötasid ühel meelel, mis organisatsiooni sisemiselt lõwahoidis. Eriti selgesti paistis see wälja 1-sel Ulewemaaalifel Cesti sõjawäelaste kongressil, kus XII Wäe Cesti sõjawäelaste rühm oma üksmeelega kõik enese külge kütis ja seega kongressil wastuwõetud ühemeeliste otjuste tegemiseks suuresti kaasa mõjus. Samuti üksmeelselt esineti ka Cesti Rahwuskongressil, mis 2-sel juulil 1917. aastal Tallinnas ärapeeti.

Kuid sellest ajast peale algawad organisatsioonilised juba parteilised lõhed. Matca suurenem pahempoolne propaganda sõjawäes oli teinud oma töö. Juba juunikuul lõpul teidus Liidu koosolekul isegi polkude loomise mõttele wastuwaiblejaid, aga nad olid weel nii suurel wäheuses, et mõju ei suutnud awaldada. Kuid juba juuli- ja augustikuul tundus, et laialised sõdurite hulgad endid wõrdlemisi parempoolsest komitee poolt aetud poliitilist eraldawad. Üksikud mehed tahtsid lüua organisatsioonilises poliitilises parteisid, milledest mõned koguni Wene parteidega liitumist projekteerisid. Teadmata, kuidas siis asi oleks läinud, aga augustikuus langes Riita, toganemine purustas, õigemini halwas kõiki XII Wäe organisatsioone ja pani poliitilise liikumise seisma. Walk, kuhu armee staap ja ühes temaga kõik komiteed asusid, ei wõinud enesesse palju wägesid mahutada. Wäeosad asusid laiali ja ei wõinud organisatsioonide tekkkohtade peale suurt mõju awaldada.

Umbes samal ajal oli Wenemaal Kornilowi wäljaastumine. Siin wõtsid rahwuslised organisatsioonid kindla Kornilowi wastase seisukoha, awaldasid sellekohase üleskutte ja wõtsid Walga raudteefõlme oma walwe alla. Wäiterahwaste blokk esines siin juba jõuna. Sellega rõhutafid kõik weel kord oma pahempoolset sihti, ehk küll, juba warem, koosolekul 12. ja 13. augustil, Cesti sõjawäelaste Liidus iga komiteesse walitaw isik koosolekul oma poliitilise usutunnistusega pidi esinema.

Kõige selle juures peeti filmas komiteele esimesel koosolekul antud juhtnõu — Cesti sõjawäelasi Cesti polkudesse ülewita. Mehi tuli wälja nõuda ja üle wiia üksikult, nimeliselt ja sedagi suurte raskustega. Wene

wõimud tegid talistusi niipalju kui jõudsid ning iga inimene tuli nende läest välja murda. Siiski jõudis komitee omi ülesandeid tarvilikelt läbi wiia, mis komitee liikmete energilise tegevuse arwele tuleb kirjutada.

Kõik see aeg awaldati igasugust surwet Eesti sõjaväelaste Ülemkomitee peale, kes Eestimisel Eesti sõjaväelaste kongressil valitud ja kes omas tegevuses liiga loid oli. Särkest saadeti esitajaid Ülemkomiteesse, et seda asutust tegevusele ergutada. Nisama võeti osa wäeosade silemisest elust, püüdes lahendada ülemate ja alamate wahel'orda ning muretseda wäeosadele kaitset Wene wõimude tegevuse wastu. Sellel alal võeti energiliselt osa Lartu tagawara bataljoni ja Wiljandis asuwa Ratsapolgu elust.

Enamlaste wõimule-pääsemisega sai terve Lõuna-Eestimaa XII Wäe komitee poolt kaitset. Niihästi rekwiisitsioonide wähendamise, kui ka Wene wägede meie kodumaa pinnalt eemale wiimise sihis wõis ainult XII Wäe komitee, kes Wene wõimudega solidaarne püüdis olla, tegutseda.

Lõpuks asus XII Wäe komitee ise omal jõul ratsapolgu loomisele, aga selle töd lõpetas Saksa okkupatsioon.

Sel ajal oli ka XII Wäe komitee Eestis ainus legaalselt töötaw iseseiswuse mõtte poolehoidja asutus, mis sugusel alal ta rohkesti tööd tegi.

1-se ja 5-da Wägede organiseerimine. Põhja wäerinna komitee.

Juba maituus 1917. aastal tekkis XII Wäe komitees mõte terwel Põhja wäerinnal Eesti sõjaväelaste organisatsioone luua ja neid siis wäerinna organisatsiooniks koondada. Oli arusaadaw, et suuremal organisatsioonil suurem autoriteet on ja temal laiemad tegevuswõimalused. Kuid oma olemasolemise kindlustus wõttis kõik jõu ära ja ainult oktoobrikuu algusel wõidi kawatsuste teostamiseks asuda. 5-da Wäe Eesti sõjaväelaste Liitu looma sõitsin mina ja 1-sse Wälle sama ülesandega lipnik Tief. Kõhal jõudsi me mõlemad omad ülesanded läbi wiia. Kutsusime wäeosadest eesilaste esitajad kokku ja nende hulgast waliti armeede Täidesaatwad Komiteed, kes eesilaste ülewõimiseks Eesti pooltudesse tegevusse pidiid asuma.

Ka sel ajal oli veel töd raske. Enamlased olid juba laia kuuluse omanud ja wõitluses nende wastu ühinenud kõik niihästi sotsialistilised kui ka kodanlised parteid. Rahwuslike liikumise õhutajad peeti igal pool Wenemaa häwitajateks ja separatistideks ning kõik pooled pidasid oma kohuseks püüda meid häwitada. 5-as Wäes kuulsin isegi ahwarusi püssi-tikkudest. Aga need surmeawaldused purunesid Eesti sõjameeste ülsmeete ees, ja niihästi 1-se kui ka 5-da Wäe komiteed asusid energiliselt oma ülesande täitmisele.

Selle järele loodi ka väerinna komitee. Tema asutamine langes ühte enamlaste võimule-pääsemisega, ja et tal vahendita Eesti põlvkude loomise ja varustamise asjus Põhja väerinna enamliste juhatusega läbi tuli käia ning oma sihtide läbiviimiseks neid enamliste väidetega põhjendada, siis tekkis Eesti seltakonnas selle komitee vastu pahameel. Kuid komitee sammud olid põhjendatud asjaoludega — enamlased avaldasid kõige tugevamat surwet ja neid oli raske petta.

6. XII Wäe Komitee kui õigete sihtide kandja.

Nagu eespool tähendasin, jäi XII Wäe komitee peale Maapäeva ja Ülemkomitee liialt ratsuist ajnaks legaalselt võimulandjaks asutuseks, kes Eesti iseseisvuse sihis töötas. Seba võimaldas temale õige seisutõha võtmine, mis tolleaegsel poliitilisel murranguajal õige raske oli ja milles suuremad teenused on praegusel kapten Tõnson'il ja al.-kapten Tief'il. Nimelt otsustas XII Wäe komitee enamlaste valimisust ainult niipalju tunnistada, kui ta meie rahvusliski liikumiski toetab. Järeldes ei ole see sugugi tunnistamine, vaid ainult asjaoludest tingitud läbikõlmine faktiliselt võimul olema valitusega. Enamlased püüdsid küll komitee peale surwet avaldada, et komitee oma õiget nägu näitaks, aga nende püüded pareeriti osavalt.

See seisutõht sai weelgi laiendud. Meil asusid juba siis mõned mehed tegewusse, kes ottsid sõjalisk kollupõrkamiski Wene enamlaste wägedega, aga need leidsid tarwilisk wastuseiskimiski just XII Wäe komitees. Sellel alal wõib meelde tuletada ainult ratsapolgu tegewust Wiljandis. Oles ratsamehed sõdima hatanud, siis oles Wiljandi linn ühes maaga ära purustud. XII Wäe komitee seisutõht neil alabel oli: püüda polte sihemiskelt nii kindlatena hoida, et nad rõõmsakadale wastu wõiks astuda, aga mitte mingit wäljatutset Wene wägedele anda. Ja see oli kõige õigem seisutõht, mis tol ajal üleilbse olla wõis. Wenelastega konflikti minnes oles me kõhe ilma palgata, sõdgita ja warustuseta jäänud, ning meie omad sõdurid oles meid häwitanud.

Niisugune oli lühidalt Eesti sõjawäelaste organisatsioonide elu Põhja wäerinnal. Nüüd on kõikide nende kirjawarad kadunud ja raske on tegevusest pikemat ülewaadet anda. Paistab ju Saksja okkupatsioon meid kõiki jälle laiali.

7. 1917. aasta Eesti põlvkude tähtsus.

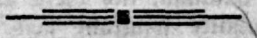
Kuuldes 1917. aasta Eesti põlvkudest ja sõjawäelistest organisatsioonidest, mis kõik Saksja okkupatsiooni tulekuga kotta warisefid, küsib eht mõnigi, mis kasu see tegewus meile tõi. Lubatagu, et selle küsimuse peale lühidalt wastan:

1) 1917. aastal pandi alus Eesti wäeosadele. Laialt Wenemaalt toodi mehed kodumaale, kes Saksja okkupatsiooni ajal sinna oles jäänud.

Just siis saime meie neid mehi, kes Babadusõjas Riigi löid. Meile tulid siis Laidoner ja Soos, Tõnisson, Põder, Keef, Puskar, Perts, Poopuu ja palju teisi ohvitseri, kes Babadusõja algul välja mõisid astuda. Poleks olnud 1917. aasta tegevust, siis poleks olnud ka neid mehi.

2) Vene revolutsioon oli alguses klassiline revolutsioon. Ükski partei ei lubanud mingisuguseid väli rahwaste separatistilisi püüdeid. Selle woolu murdsid rahwuslised sõjawäelised organisatsioonid. Nemad löid ühikutele rahwastele sõjawäed ja andsid oma rahwuslikele liikumisele reaalsed toed — rahwuslised wäeosad.

Need kats saawutust on 1917. aasta tegevuse wili ja ilma nendeta ei oleks mitte de facto ja nüüd de jure tunnistanud Eesti Riiki.

Sissejuhatus taktikasse.

Käesolew. töö on wõetud Wene Sõja-Akadeemias selle Akadeemia professori kindralstaabi polkownik Golowin'ilt 1910—1911. a. peetud loengutest ja minu poolt ilmasõja kogemuste põhjal täiendud.

Selles töös ülesseatud põhimõtted leidsid täies ulatuses tunnustamist ilmsõjas, on makswad meie aja ning tulewiku jaoks ja neid wõib leida uutes Lääne riikide sõjawägedes taritusele wõetud õperaamatutes kui põhimõtteid.

Wene sõjawäes, waatamata polkownik Golowin'ile waenuliku wastuwoolu peale 1912. a. ilmunud wälimäärustiku kokkuseadjate seas, paljud tema töös ülesseatud alusmõtted wõeti sisse Wälimäärustiku V peatükki. Kuid Wene sõjawägi ei saanud neid alusmõtteid ellu wiia, oma ajast mahajäämise tõttu. Uued wõitlusepidamise alused, mis olid feldmarshal Moltke poolt ülesseatud ja Saksa sõjawäe väljaõpetamisel läbi wiidud, hakkasid Wene sõjawäes läbi löüma ainult pärast Wene-Jaapani sõda, ja Wene sõjawägi astus ilmsõtta wananenud waatega.

Seepärast, et käesolew töö minu arwamise järele peaks olema põhjapanijaks õperaamatute kokkuseadmisel, otsustasingi teda awaldada, lootes, et ta huwi ning põhjalikku järelemõtlemist leiab.

N. Reek.

„Teadmisesest asja teostamiseni on ainult üks samm, wõhiklikkusest asja teostamiseni on juba palju rohkem“.

Billisen.

... Znimene, kes õigeile põhimõistele lisab juurde veel oma arwamise, ei lohta italgagi raskusi, neid aluseid üfiljuhtumisel läsitades.

Goethe.

Mitmesuguste sõjariistlikkude lahingliste omaduste teooria uurimiseks ja kasutlus- (utilitaar) meetodi tõhusamaks käsitlemiseks jaotakse see teooria kolmeks paralleel osaks:

- 1) Salgwäe tegewuse teooria,
- 2) Ratstawäe tegewuse teooria,

3) Rahur- ja tehnik-wägede sõjategevuse teooria.

Ülalõeldust ei maksa filisti järelda, et mitmesuguste sõjariistliikide tegemust käsitlekse ükssteisest eraldetuna. Meie ei peata selle küsimuse juures pikemalt — ütleme ainult mõõdamines, et lõrvaldada loogilise wea tegemist.

Rõigi sõjariistliikide tegemuse uurimist peab käsutama käsikäes ja ükssteisest rippuwana.

Taktika jagamine õpetamiseks kolmeks osaks võimaldab iga sõjariistliigi tegemuse tehnilise külje uurimises suuremat koostust ja tähelpanu — selles seisabki niisugune küsimuse asetamise peapõhjus.

Peatame siin ka teise wäite juures ja nimelt, et taktika on jagamatu, see wäide seatakse sagebasi taktika kursuse jaotusele wastandiks.

Siislikelt waadates on wäide: „taktika on jagamatu“ sama õige, kui teine, üldisem wäide: kogu teadus on jagamatu.

Wanuse aegisse pöörates näeme meie, et tol ajal teadus oli tõesti ühtlane wäliselt, nõnda öelda, nähtawalt külselt; kogu teadus lehas- tus filosoofias ja oli esitetaw ja õpetetaw ühelt isikult. See teaduste õpetamise tugewam külge tugines wanul aegil teaduse — meie ajaga wõrrelde, — liig nõrga arenemise astme peal. Tolleaegne teadus wõis tõesti ühelt isikult loottuõpetaw ja õpetetaw olla.

Teadmiste edusammud tõid kaasa teaduse ala hiigla laienemise. Braegusel ajal aga ei ole üfsikul isikult enam mingit wõimalust enesesse tõiki teaduse harustid mahutada, üfsitu inimese mõistus ei suuda moodust teadust kõigil aladel ühetaoliselt kindlasti omada. Olu on nõudnud töö jaotust ja spetsialiseerimist. Ühine teadus on jagunenud wähemaitks, piiratud aladega teaduste reaks. Teaduste edaspidise edenemise wõimalus tugineb ilka suurema ja täielikuma töö jaotuse idee elluwiiimisel. Töö jaotus on lähedalt ühendud endiste üfsikute isikute asemel teadlaste rühmade tööde kutsumisega. — wiimane nähtus iseloomustab kogu moodust kultuuri.

Seepärast arwamine, mis teaduste ühtluse nimel nõuab loobumist teaduse osadeks jagamisest, ei wõi meile edaspidisel teaduse edenemisel, tema progresi poole rühtimisel, enam teenäitajaks olla.

Siiski, ei tarwitse ka sulgeba filmi nende halbade külgede peale, mida tööjaotus ning spetsialisatsioon kaasatoowad.

Spetsialisatsiooni halbade külgede tundmine annab meile wõimaluse kasutada asjatundlikult tema paremaid omadusi, wiies eitawaid külgi wõimalikult nullini.

Spetsialisatsiooni nõrgemaks küljeks on see, et mitte täie järeldõelusega uuritawa küsimuse kallale asudes wõib sagebasi liig huwituda üfsi- asjust, mis aga kahjulik küsimuse ühtlusele — s. o. spetsialisatsiooni täht-

luse tumedal ettekujutamisel võib sagebasti tõeästi teaduse ühtluse lõhtumisele tulla.

Seepärast soovitame tungivalt, et asudes misti spetsiaalküsimuse uurimisele, tarvitatakse järgmist metoodi: kõige pealt tarvis kindlaks teha selle küsimuse koht terovitus, nii öelda ülbisel pinnal; selle ülbise pinna selgitamisel on tarvis leida lähtekohad ja ülbised ideed, mis oleks mainit spetsiaalküsimuse uurimisel tarvis filmas pidada. Peale selle eeltdõ võib juba asuda huvitava küsimuse spetsiaal-uurimisele.

Selle metoodi tarvitamine annab võimaluse kasutada kõiki tööjaotuse häid küsge, hoidudes ühes sellega teaduse idee lõhtumisest.

Tarvitame seda metoodi siis ka käesolewal juhtumisel, kuid see nõuab taktika mõiste kindlaksmääramist ülbises sõjateaduses.

Ühendawa aluse vajadust rõhlem ja rõhlem aja jooksul killunewail sõjateaduse alabel esimesena märkas kindral Deer. Tema, strateegia mõistet määrates, jaotab strateegia kahte osja: strateegia kui kõiki sõjateaduste osasid ühendaw sõjateaduse filosoofia ja strateegia kui sõjawälja tegewuse taktika.

Strateegia kindral Deer'i mõiste esimese tähenduse järele peab'it esitama ülbist ja ühtlast sõjateadust, kuid kõil muud sõjateaduse harud wäljendawad ainult sõjakunsti teooriat (utilitaar-kasutus-sõjateadust).

Ätul muinil lahklumisel sõjateaduse ja sõjakunsti wahel on iselooms tähtis sõjateaduse osade uurimisel.

Teadus (puhas) ainult uurib, selle õppimine võib tutwustada uurijat uurimise wõtetega teatawa teaduse alal, see tähendab teaduse uurimise metoodidega.

Sõjakunsti teooria oga püüab anda õppijalle teadmisi sõjakunsti elementide tulufamals kasutamiseks, s. o. — tutwustada õppijat sõjakunsti metoodidega. Iseenesest mõistetaw, et praktilisi teadmisi, mis annab sõjakunsti teooria, peab rajama kõige walgemale teaduslisme — siit on selgesti nähtaw sõjakunsti teooria rippuwus sõjateadusest (utilitaarteaduse rippuwus puhtteadusest).

Toodud arutused määrawad taktikale strateegia kui teaduse suhtes selge ja kindla koha, samuti ka ülesanded, mida waja tema õppimisel jälgida. See toob meid kahele, p õ h j a p a n e w a l e järeldusele.

1) Taktika peab otsima omi lähtepunkte strateegias-teaduses.

2) Taktika eesmärk on tutwustamine uuritawa sõjakunsti ala metoodidega.

* * *

Wõõrdume nüüd nende aluste waatlemisele, mida taktika peab laenama strateegialt — teadusest, mis arutab sõda kui ühiskondlist nähtust. Tähdname see juures, et käesolew tõe ei taga neid aluseid tõendada.

Nende aluste tõendamine kuulub strateegiale, kui teadusele. Taktika kujutab neid aluseid ainult mõtte distsipliini ja teaduse ühtluse ja avarutamiseks.

Strateegia, kui puhas sõjateadus, on alles lapsekinges. Tema mahajäämise põhjusel on sama nähtus, millel põhjeneb üleüldse kõigi teiste ühiskonda arutavate teaduste mahajäämine teistest teadustest. See põhjeneb uurimise objekti mitmekülguses ja mitmekesisuses. Selle päale vaatamata on siiski põhialused kindlaks tehtud (sõjaregulaar ja sõjatunsti ajaloo) ja need väited peavad olema taktika aluseks.

Siimeseks põhiväiteks on waimu domineerivus sõjalisel n ähtusis.

Lahing on kõige pealt suur draama.

Sõduri hinges on käimas kahe iha teadlik ja alateadlik mõttlus: jaatama — mõiduse wiivo iha ja eitama iha wahel, mis oleneb sõduri alalhoide instinktiiv ja mis teda mõttlusest eemalehoidmisele meelitab. Hädaohu suurenemisega põikawad nõrgemad subjektid kõrwale — see on, loobuwad edaspidisest mõttlusest. Iseäranis terawais wormes awaldub hingeline mõttlus sõdurite grupis, kui see grupp hakkab muutuma psüko- loogiliseks ohloks. Selleks aitab kaasa mõttluse käit (hädaohu) ise. Sihendamise mõjul (psükoogiline külgehakkawus, jäljendamine) saab psüko- loogilisel ühendub ohloks üks tundmus üldiseks ja tänuks äärmise pine- wuveni.

Waimu liikum tasakaal, mis senini walitsew oli, katkestakse sel minutil; ihade mõttlus lõpeb, — üks neist saab lõpuliku ületaku. See waimu liikuma tasakaalu katkestumine psükoogilises ohloks wäljendub äärmiselt terawais wormes: hulk on walmis kas kangelaslikele tegudele või jälle kahuhirmule — kehted temal pole.

See lahingu jätk, mille iseloomulisteks joonteks on otsustawus, türus ja taljutamatus, on teatud sõdurite grupile, teatud mõttluse pesale kriisiks, mille eitawaks wäljendusel on hulgaline (massiline) edas- pidisest mõttlusest loobumine.

Äärmiselt huwitaw ses suhtes on wanaaja lahingute uurimine, millest igaüks neist, kujutades enesest ainult ühte mõttluse pesa, oli täiesti psüko- loogilise ohlose seadustele alluw ja neist juhitaw. See uurimine näitab, et iga wanaaja lahing lõppeb ühe poole mõttlusest loobu- misega.

Nii siis, mõttluse lõppu igas mõttluse pesas ei tingi mitte materjaalse abinõude lõpulik äratarwitamine, waid ühe poole mõttlusest loobumine.

Wõodne lahing, wõrrelbes wanaaja lahinguga, on palju mitmekesisem nähtus.

Wõodne lahing kujutab endast hulka wäikeid, ruumis ning ajas talalipillutud mõttluse pesade kombinatsioone.

Et igas neis wõitluse pehas wõitlus lõpeb ühe poole wõitlusest loobumiseaga, siis on ka moodhas lahingus wõit ühe poole wõitlusest loobumise tagajärg.

Tähtsamate lahingute ülbiste kaotuste $\frac{0}{0}$ $\frac{0}{0}$ mitmesugustel aegjätkudel näitawad, et kaotused, lähenedes meie ajale, ikka wähemaks ja wähemaks jääwad. Nii siis, wõitlusest loobumine ei ilmuta end moodhas lahingus mitte vähem kui wanasti. Seepärast soowitame sõjalistes nähtustes ilmutawa waimu domineeriwuse seadust formuleerida järgmiselt:

Iga lahing lõpeb ühe poole wõitlusest loobumiseaga.

Sarnane formel wäljendab sõjaliste nähtuste tahtelise külje tähtsust selgemalt ja kujutamalt.

See sõjaline põhireegel olgu kõigi meie tööde lähtekohtaks.

Õige lähtekoha puudus wiis sinna, et, näituseks, terred aegjärgud olid weendunud arwamises, et mida tälelikumalt inimesed õigejoonelisi ja õigenurgalisi geometrilisi figuure moodustawad, seda lähemal on sõjawäed wõidule.

Praegusel ajal selle geometrilise seisukoha kaitstajad meie muidugi enam ei leia. Waatamata selle peale, esib meie aeg siiski ühekülgsuses. Samuti kui XVIII aastasada iseäralise tähtsuse geometriaale andis, samuti patustab meie aeg usuga „sõja mehaanikas“.

See „sõja mehaaniline“ waatekoht seletab ka rahuaegse sõjawäe koosseisu arwulise suuruse tagaajamist, sellega on seletatav ka meeslonna arwulise rohuse tagaajamine Wene ülemjuhatusel poolt Wene-Saapani sõjas.

Ühe sõnaga, õige lähtekoha puudus wiib kergesti nähtuse juurde, et tingitud ülbistusele, mis on õige ainult teatawats piirides, antakse tingimatus tähendus. Nii usuti XVIII aastasajal sõja geometriasse. Käesolewal aegjärgul, kus filosoofilises ilmawaates walitseb ökonoomiline materialism, satub sõjakunsti teooria teise äärmusse — tema annab ilmingimatus tähtsuse „mekaanilisele“ elemendile. Meie wõimsal tehnika arenemise aegjärgul liig kergesti lastakse läbi waimline element.

Seepärast arwangi mina oluliselt tähtsaks allakriipsutada lähtekoha, mille peab taktila wõtma omale aluseks, et mitte sattuda skolastikasse, waid et jääda sõjakunsti elawaks teooriaks, mis ei oleks eraldud, waid seotud lähedalt praktikaga.

Ülewaltähendub põhireeglilt, et lahing lõpeb ühe poole wõitlusest loobumiseaga, järgneb otsekohene äärmiselt tähtis järeldus.

Otskoheseks wõidu põhjusel on sõduri waimlised omadused — kõigil muil teguritel on ainult tingitud tähtsus.

Kende mõju on laudne — sõdur on priismaks, milles murdumad sõdikide tegurite mõjud, mis lahingu lõpu päälle mõju awaldawad. See

lõigi tegurite tinglikkus toob otsusele, et sõjakunstis ei või olla tingimatuid reegleid, ei või olla shablooni. Viimasel ajal nähtavale tulnud sõjalise doktriini *) ühtluse tagaajamine muutub harilikus mõttes trafareetfusse jälgimisels. Taktika uurimisele asudes on lõpuliikult tarwis loobuda shablooni otsimisest.

Teisest küljest waimlise elemendi domineerivus võimaldab meile juhtivate printsiipide leidmist. Kõigist sõja tegureist on evolutsioonile kõige vähem alluv just waimline element — isearanis tunnete piirides, millel inimese elus suurim tähtsus. Nastafajad pole inimese emotsionaalset (tunnete) iseloomu muutnud. Tema tunded, kired ja instinktid ja nende hulgas inimese tähtsaim ja wägewaim instinkt — alalhoidmise instinkt — on moodsal inimesel sama omased, kui hämaral ajaloo koidikul. Seepärast wõime meie lahingu waimlise iseloomu uurimiselts leida mõned juhtivad alused, printsiibid.

Reed printsiibid, olles igasuguse wõitluse printsiipideks, on muutumatud, nagu on muutumatud inimese waimlise iseloomu alused.

Strategia asetab sõjakunsti põhi-printsiibiks kohalise wõidu printsiibi, s. o. edu saawutamise tähtsamal sõjalise kokkupõrke kohal.

Me lordame, et selle printsiibi, mis järeldub sõduri waimlistest omadustest ja mis selle tõttu ühesuguselt õige rufitawõitlusel kui ka moodsal sõjapidamisel, selle printsiibi muutumatuse tõendamine kuulub puhta sõjateaduse ülesannete hulka.

Kohalise wõidu printsiip — on sõjakunsti päämine printsiip. Kõit muud printsiibid on sellest loogiliselt tuletud.

Meie peatame selle printsiibi selgituse juures pilemalt. On tarwis just lähelpanu juhtida äärmiselt laialilugunend sellest printsiibist „kitsa mekaanilise“ arusaamise pääle, mis kujutab enesest meie aja materialismi tagajärge. Kohalise wõidu printsiip sarnastakse sagebaste jõudude loondamisega (jõudude ülekaaluga).

Näisugune sarnastamine patustab sõja põhireegli: waimlise elemendi domineeriwuse seaduse wastu.

Seletame seda weidi laiemalt.

Kohalise wõidu printsiip soowitab saawutada edu tähtsamal kohal, wõi, nagu harilikult öeldakse, otsustawal kohal otsustawal silmapilgul.

Kuid kus on see otsustaw koht ja otsustaw filmapill? Ülal esitund sarnastuse juures wõib tahmata otsusele tulla, et kohalise wõidu printsiibi ülesseadmises skolastiliselt on.

Sügarvam järeldmõelus weendab, et wiga peitub loogilises hüppes, millest meie ülal juba hoiatasime. Oletame. Kohalise wõidu printsiip wõrdub jõudude loondamisega.

*) Märkus: „Sõjaline doktriin“ — sõjaliste ülesannete lähendamise meetodid ja mõtted, ühtlane arusaamine sõjast ja moodsast lahingust.

Selles ekvatsioonis on midagi väljajätud.

On läbilastud tahteline külg, jättes alale ainult mekaniilise külje.

Uesti esitame küsimuse, kus on otsustav koht ja aeg?

Tuletage meelde, et vaimlise elemendi domineerimise seaduse põhjal tuleme otsusele, et sõjakunstis ei või olla mitte mingisuguseid ilmingimatuib reegleid, sellepärast ei või olla ka mingisuguseid ilmingimatuib otsustavaid punkte ja kohti.

Õitub küsimusele võib saada vastuse ainult siis, kui kohalisse võidu printsiipi võtta ka läbilastud tahteline külg.

Siis võib vastata: otsustav koht ja aeg on sääl, kus seda näitab see pool, kelle tahe valitsemas — s. o. pool, kelle käes tegemise algatus.

Teie võitlute mõõtladega. Teie püüate peale tungida, s. o. püüate ise valida otsustavat filmapilkku ja kohta, kuid äkki näete: vastase mõõl on teie rinnal ligi — teie püüate kaitseada end; sel filmavilgul kaotasite tegemise algatuse, sellest filmapilgust otsustama aja ja koha valimine on juba teie vastase käes.

Täiesti sama sünnib ka lahingus. Mõlemad pooled püüavad algatust vana külle haarata — see toob kohtamise lahingu. Sarnasel korral valib kumbki vastane otsustavaks löötki aja ja koha. Kuid teatava aja jooksul otsustab üks pool, et vastase tegemine on temale niivõrd hädaohtlik, et ta peab omast otsustava aja ja koha valikust loobuma (aktiivse kaotus) ja võtab vastu vastase valiku (ülemineku passiivsele.)

Kumbki vastane tähendab ära oma löögi koha ja aja ja jaotab sellekohaselt omad jõud; see toobki meid kohalisse võidu teise — mekaniilise — külje juurde — ja nimelt, jõudude koondamise printsiibile.

Nii siis toob meid kohalisse võidu printsiipi kahele põhiväitele:

1) Vastase tahte üle valitsemise tarvidusele (algatuse omamisele).

2) Jõupingutuste koondamise tarvidusele.

Ainult küsimust sarnaselt asetades, peame meie kinni omast lähtekohast, milleks on vaimu domineerimise seadus sõjas.

Ülal esitetud kahe väite vastuvõtmise sunnib meid tunnistama ka muid neist tuletatud järeldusi.

I. Vastase tahte üle valitsemiseks (algatuse omamiseks) on tarvis:

1) Pääletungi; ise pääletangida, mitte ainult vastast tagasi lüüa: seepärast võib kaitse olla ainult aktiivse tegutsemise viisiks, et saavutada otsustavas kokkupõrke piirkonnas kas jõudude ülekaalu, või aja võitmist.

2) Valitud eesmärk peab olema tähtis, vastasel korral ei pööra waenlane tema peale tarwilist tähelepanu ja teeb seda, mis temale soowitaw (Austerliz, Liitlased ja Napoleon).

3) Valitud eesmärgi saavutamise püüe olgu energiline ning otustaw. Loib ja aeglane tegewuse arendamine walitud suunas, mis, wõib olla küll väga tähtis, sagedasti ei anna walitsemist wastase tahtmise üle. Wiimane, arendades oma tegewust kiiremalt ja otustawamalt, sunnib loidu pääletungijat taitsese asuma (Shah: Wenelased ja Jaapanlased).

4) Tegewuse wabaduse alalhoidmist, s. o. oma jõududega ja abinõudega ümberkäimise wabaduse alalhoidmist. See nõuab, et tehtud otustes ei oleks eelarwilikust (Austerliz), s. o. oma kawa läbiwiimisel peab arwesse wõtma „waenlase taluise wiisi“, tegewuse wabaduse alahoid on tähtis selleks, et ise wastase löökidele vähem tundlik olla.

Siin on waja tähendada, et tegewuse algatuse omandamiseks on tarwis paigutada esimesele kohale aktiivsed abinõud: pääletungimine, tähtsa eesmärgi walit, energia ja otustawus tegewuses; ainult see wõib walitsemise wastase tahte üle teie kätte anda; tegewuse wabaduse alahoid tagab ainult wastase tahtmisele alistumisest, kuid iseenesest ei wõimalda walitsemist tema tahte üle.

II. Jõudude koondamine oma lorda nõuab:

1) Ainult ühe eesmärgi jälgimist. Sõjatunsti tegeliku ülekaalu kindlasti tegemine on raske, seepärast on tarwis asetada enesele ainult üks eesmärk, selle eesmärgi alla paenutada kõik muu, waatamata kui palju ohwrid see ka nõuab.

2) Asetud eesmärgi saavutamiseks koondada suuremad jõud. Ehk see wäide on küll sõjaasjanduse „melaanilise külje“ väljendus, siiski ei maksa sellest aru saada, kui suurima sõdurite arwu wähimasse piir-konda kuhjamisest. See koondamine peab sündima järgmise kolmanda tingimuse arwesse wõtmisel.

3) Koondud kuulipildujate, püsside, miinipildujate, kahurite ja mõõtlade asetamine tegutsemiseks kasulikumasse seisulorda (haaramine, piiramine, ootamatus j. n. e.)

Jõudude ökonomia printsiibi teostamine on äärmiselt raske. Tema nõuab wäejuhilt otustawust ja julgust ohwerdada, wõib olla ka õige tähtsat selle kasuks, mis ta käesolewal filmapilgul kõige tähtsamaks peab. See ohwerdamise julgus, olles raske ka harilikus elus, nõuab sõjas waimu suurust. See ongi, mis pärast meie sõjatunsti ajaloo uurimisel sagedasti imetleme suuri wäejuhte, kes seda printsiipi teostada oskasid. See imetus on seda suurem, mida suurem on ohwer, mida julges tuua wäejuht.

Kindral Bonaparte, austerlaste esimesel pääletungimisel 1796. a. Mantua kindluse päästmiseks, otustab jätta Mantua piiramise ja oh-

werdada loogu oma piiramise pargi, et saamutada aga võitu tol filmapiigul tähtsama waenlase üle. Juba ainult see, nagu üks sõjaajaloo-teadlane ütleb, annab kindral Bonaparte'le õiguse suurimate väejuhtide ribadesse tõusta.

* * *

Mii siis, vastase tahte üle valitsemise püüd ja jõudude koondamine on sõjakunsti põhinõuded.

Need nõuded peavad olema juhtnõbriks iga väejuhi tegemusele. Taktika, uurides sõjakunsti metoode, peab võtma nende metoodide aluseks samad juhtivad nõuded.

Seepärast, igasuguse taktilise ülesande lahendamisele asudes waja tarwitada järgmist töö põhimetoodi.

Kõige pealt on tarwis asetada endale küsimus:

1) Mis mina tahan ja mis ma selle jaoks pean tegema. Ainult siis, kui on selgitud, mis on tarwis tahta — võib arvesse võtta vastase „talituse wiise“, küsides endalt:

2) Kuidas võib wastane mind selles, mis ma tahan, segada ja mis pean tegema, et teda talistada mind segamast.

Jõude ja abinõusid jaotades peab püüdma koondada oma jõupingutused päämise eesmärgi saamutamiseks ja pidada teise järgu tahtsusega tegutsustel kõige waljemat jõudude ökonomiat.

Pöörame iseäranis tähelepanu selle pääle, et waenlase tahte peab esinema ainult parandusena meie tahte suhtes, kuid mitte mingil tingimisel ei tohi püüda oma tahtet wälja lugeda waenlase tegutsustest. See oleks kohalike wõidu printsiibi päämise — tahtelise — külje rikkumine.

Oleme juba tähendanud, et meie aegjargu „materialism“ kajastub ka sõjakunsti teoorias — „mekaanalise“ waatekoha walitsemises, kohaliku wõidu printsiibi tahtelise külje ignoreerimises. On tendentse olemas, mis õpetawad: arutades oma tegutsustawa peab juht ülesande otustama wastase eest.

See wiib järgmisele töö metoodile:

1) Otsustada, mis tahab wastane.

Ming selle järele otsustada.

2) Mis tahan mina.

See tähendab juba alguses oma tahtet alistada wastase tahtele, mis paremail juhtumisel võimaldab ainult tegemuse wabaduse.

Töö metood peab olema teistsugune. See metood, nagu ma juba näidata püüdsin, järgneb sõja päämisest seadusest ja sõjakunsti põhi-printsiibist.

Rõlge päält on tarwis asetada küsimus:

1) Mis mina tahan?

Ja ainult siis küsida:

2) Kuidas waenlane minu taht wõib talistada?

Teine küsimus on tarwis selleks, et meie otsus ei esineks eelarwamisena; kuigi meie otsus ei tohi olla eelarwamine, siiski peab ta põhjema meie enese tahtel, fisaaldama meie ülesannet, aga mitte wastase kawastuste aimamise tagojärg olema. Küsimus: „mis teha?“ peab olema ette äraotsustatud, wastase tegevus wõib mõjuda ainult küsimuse otsustamise pääle: „kuidas teha?“

* * *

Ülewalpool tegime kindlaks, et sõjakunsti põhi-ideedeks on: wastase tahte üle walitsemine (tegevuse algatuse omamine) ja jõupingutuste koondamine. Need põhiväited on omalt olemuselt muutumatud. Pillu sõjakunsti ajalooesse heites näeme, et nad käiwad punasena niidina läbi kõigi wäljapaistwate wäejuhtide tegevuse. Kuid wormid, milles nad awalduwad, on äärmiselt mitmelelise. See wormide erinevus on tingitud olukordade mitmelelisusest, mis wõimaldab arwata igasuguseid kombinatsioonid — kuid kõige päält on ta tingitud ajajärku iseloomust. Uued wõitluse tingimised kutsuwad esile uued kombinatsioonid — uued wormid. Suurte wäejuhtide tähtsus sõjakunsti ajaloos seisabki selles, et nemad oskasi täielikult esimestena neist sõja- ja lahingupidamise tingimuste muutusist aru saada.

Sõjakunst on praktiline asi. Teadmised on sõjamehele ainult siis tähtsad, kui tema neid tarwitada oskab.

Seepärast ei wõi sõjakunsti teooria piirduda ainult muutumata kõrgemate aluste kindlaksmääramisega. Tema peab asetama omaks päämiseks eesmärgiks oskuse teadmisi elus tarwitada. Selle tagajärjel on kõik loengud taktikast juhatusete andmine oskuseks teadmisi tarwitada tegelikult olukorras, moodsa sõja ning lahingu tingimuste kohaselt.

Käesolewas töös püüame jõudu mõõda jämedals joonis selgitada, milles seisawad moodsa sõjakunsti iseloomulikud jooned ja kuidas ning misjulgust mõju awalduwad nad ülal toodud üldiste põhimõtete elluwimise pääle.

* * *

Meie aja ja ka tulewiku sõjapidamise nähtawamaks iseloomustawamaks jooneks on äärmine tehnikate arenemine ja wüimases iseloomus tulli-sõjariistade arenemine. Waatame, kuidas mõjus moodsa tulli-sõjariista wõgewus ning tema kiire ja lauge lastvus taktika pääle.

Meieaja tule hävitaw jõud võib anda otsuse.

Eelpool toodud ribades räägiti, et iga lahing on eeskätt draama.

Sõduri hinges läib teadlik ja allteadlik mõtlus kahe tungi wahel: jaatama, mõidule wiima, ja eitama, järeldama enese alalhoide instinktiivselt ja kiskuma sõdurit lahingust eemale hoidma.

See mõtlusest loobumine järgneb ainuüksi hädaohu mõjust, mis juures täiesti ükskõik on, millega sisenemata sõduri hingesse labuhirmu, kas tulega ehk täägiga. Meieaja shrapnelli, kuulipilduja tormtuli ja kiirklässiga püssi sage tuli on selleks küllalt mõjuv, et kõige lühema aja kestes wälja kutsuda wastasel niisuguseid laotusi, et manada kriisi tema juures. Nii siis, see, mis oli mõimata Napoleoni aegsele tuleriistale, on meie päewil tehnikat kõrge arenemise tõttu täiesti mõimalik.

Kuigi meieaja sõjariista täius mõimaldab lühima aja kestes arenemata äärmist surmawat tegewust, siiski oleks suureks weaks järeldada, et mõitlejad pooled meieaja sõjas mõiks end ümberpürata tulijõuga, mis wastasele poolele täiesti läbipääsemata, et meieaja sõda kujutaks endast mõitlust selle ülepääsemata tulijõe mõlemal wastastikutel kallastel.

Kui uskuda poligoonseid kogemusi, siis on meieaja tule togajärjed hirmsad. Lühima aja kestes mõiwad sajad tuhanded püssi, shrapnelli ning kuuli- ja miinipildujate kuulid ja killud hämitada kõi elama, mis iganes kuulipilduja, püssi ehk kahuri otsa ette satuks, ja niiviisi näib, nagu saats pööletungimine täiesti mõimatuks.

Niisugune küsimuse ülesseadmine paneb meid uskuma meieaja sõja kaitse wägewusse.

See arwamine oleks äärmiselt kahjulik sõjaväe sõjalise ettevalmistuse suhtes ja on samal ajal ka täiesti ebateaduslik. Selle wäite ekslikkuse aluseks on sama wiga, millest oleme juba mitmel korral rääkinud — „mekaaniline“ sõjast arusaamine.

Ülemaal toodud arutusest on wälja lastud waimline element. Sõdurit waadeldakse olewusena, kes nagu oleks omaist mitmekesisest waimilisest iseloomust täiesti loobunud ja muutunud hingetuks kanniks.

Arusaadaw, et niisugune inimene on skolastiliste kabinet-targutuste inimene, aga mitte täielik reaaloowus. Inimene koosneb kehast ja waimust, mis üksteisega lahutamata ühendub. Waatamata mõistuse wägewuse pääle, ei ole tal sagedasti siiski mõimu kaduma keha üle ähwardawa häwinemise ees. Mätsama halland keha mõidab sagedasti mõistuse.

Seepärast, kui sõdur annab poligoonis wõi lahinguwäljal, kus teda waenlane ei tulista, suure tabamise %, siis annab see sama sõdur, tule all olles, palju wäheema tabamise %. Hädaoht udustab mõistuse, känd wärisewad ja kuulid ei luku mitte sinna, kuhu tarwis.

Sellega ongi seletetaw juuresolijailt märgatud ja muidu wälimusest täiesti seletamatu tõsiasi, et mõnikord, lähenemisega wastasele, ahelikule tule tabamus hakkab kahanema.

Nii siis, tuli ise annab selle abinõu, mis võimaldab edasitõukumist ja sellest tulijõdest ülepääsemist, millega waenlane end wõotada püüab.

See ongi, mis harilikult tule ületaaluks nimetati ja mis meie ajal nimetatakse „tule kaitseks“, millela edasiliikumine täiesti wõimatu, kuid mille abil lähenemine wastasele täiesti wõimalik on.

Tule kaitse ja wastase surumine tulega on meieaja wõitluses päämine akt.

„Jalgwäe wõitluse päämiskes eesmärgiks — wõeldakse Wene-Jaapani sõja kogemustel ümberlõõtatud ja 1909. a. wäljaantud Jaapani riwimäärustikus — on wastase rõhumine tulega ja siis tema laialipilbumine täädiga.“

Näidates, et meieaja tuli ei ole pääletungimise sugugi wõimatuks teinud, waid iseeneses on annud pääletungijale mõjuwa abinõu edasitõukumiseks, näitan nüüd, et võimalus tulega otsustada ei tingi sugugi peatamist suurte laugustel, waid ümberpöördukt, nõuab kiiret ja energilist edasiliikumist.

Wti on selles, et tule wägewuse tõusmisega on wastawalt kaswanud ka wõitluswähjade tühjus, on leitud liikumiseks tule all kohased wormid ning kaswanud labida tarwitamine. Kaewikusse peitunud wastast on tarwis sundida pead tõstma — näitama end; peitunud kahurwäge on tarwis sundida end ilmutama. Selleks on tarwis pääle tungida. Pääletungija jalgwäe lähenemine sunnib lõppude lõpuks kaitseja tuleawomisele ja selleks — jalgwäge kaewituteist pead tõstma, kahurwäge warjualade tulistamiseks — end ilmutama.

Teisest küljest, pääletungimine on tarwilik veel selleks, et tule tegelikult, mis on wähenen suuremail laugusil, tõsta lähenemisega waenlasele.

Järeldusena kõigist ülemaltoodust ütlen, et meieaja tule pääle peab waatama kui wõitlust otsustawa abinõu pääle.

Si tegelikult, kui meie ütlesime, et tuli wõib anda otsuse, et wastasele liginemiseks on tarwis tule kaitse ja wastase surumine tulega, et pääletungimine ja tuli on ühendub tegutsus — siis peab ka selge olema, et mõiste „ettewalmistus“ meieaja tulele juba liig piiratud on.

Kohalike wõidu printsiip nõuab äärmist pingutust otsustamisel ja õfnoomiat ettewalmistusel.

Siit järgneb, et meie, andes tulele wõitluseotsustawa abinõu tähtsuse, peame selle printsiibi nimel püüdma jaawutada juba korraga kõrget tulewõitluse põnewust.

Andes tulele wõitlustotsustama abinõu tähtsuse, ei alanda me sugugi sellega lähedamaa wõitluseriistade tähtsust. Meile jääb wõitluses lõpuliku otsuse andja tähtsus neil juhtumistel, kui wastane niimõrd püüw on, et tulega ei ole wõimalik teda wõitlusest loobuma sundida.

Tulele otsustama wõitlusabinõu tähtsuse tunnustamine suurendab lahingu aja kestwust, mille wäl-
tusel wõib saawutada otsust. Kõsimus wõitlemaile pooltele:
„millal saawutab ta otsuse“ — on enne lahingut täiesti osjata, sest
wastuse wõib ta saada ainult pärast tegewust, kuid selle wastu lahenda-
dasse tähtis küsimus: mis ajast alates ta wõib püüda otsust saawutada.

Kohaliku wõidu printsiip, mis nõuab algatuse omamist, ja wiimase saawutamiseks — energiat ja otsustawust tegewuses, läheb selle otsuse saawutamisele asuda wõimalikult rutem.

Tulele otsustama wõitluse abinõu tähtsuse tunnustamine võib rea järelduste juurde, mida prantslased ja sakslased „tule-taktika“ nime all üldistasiwad, wastandina Napoleoni aegsele lööktaktikale. Sõna „tuletaktika“ ei tähenda sugugi, et temast löök lähedamaa wõitluseriistadega kõrwaldatse, samuti kui Napoleoni aegne „lööktaktika“ ei kõrwaldanud tuld.

Kuid nende kahe taktika „süsteemi“ lahtrumisel on järgmine.

Napoleoni aegne „lööktaktika“ näeb otsust ainult löögis (choc'is), tui on ainult ettevalmistus; siit ko, kohaliku wõidu printsiibi nimel —
f onoomia ja järjekindlus ettevalmistuse läbiwiimisel (enne kahurtule ette-
walmistus, siis jalgwäe kallaletung) ja hullade hoidmine löögiks otsus-
tarwal filmapilgul.

„Tuletaktika“ näeb tules otsustama wõitluse abinõu. Tema waatab pääletungimise, kui järkjärgulise tulejoone edasi nihutamise pääle, tema nõuab sama kohalise wõidu printsiibi nimel, tule arendamisel mitte ökonoomiat, waid tema äärmiselt püüwust.

„Lööktaktika“ algrühm on kolonn.

„Tuletaktika“ näeb oma põhiriwi lasturite wiirustuleandmisest, liikumiseks — manövreerimisest — „noolimis“ *)

Siit oleneb ka jõudude koondamise printsiibi erisugune tarwitamis-
wiis. Sõdurite arv, mis lööktaktikas ühe rinde oja peal tarwitil, muutub
„tuletaktikas“ ülearuselt, seega ka kahjulikult.

Nii siis, kohaliku wõidu printsiibi tarwitamine „lööktaktikas“ wäl-
jendub löögis (choc'is) otsustarwal filmapilgul, otsustarwas punktis; „tule-
taktikas“ wäljendub aga sama kohalise wõidu printsiip kõige päält edusaa-

*) „Noolimine“ — oja riivistud ühte wiirgu, wiirg/ pööratud liikumise suunas mees mehe järele ilma mahedeta.

mutamises tulega tähtsamas suunas. Nii siis näeme, et kohaliku võidu printsiibi olemus on jäänud muutumatuks. Muutunud on ainult vorm.

Olen meelega kauem peatanud tule kui võitlustohtustara abinõu juures, sest ta võib meid selle mõiste juurde, mida väljamaal juba enne Bene-Jaapani sõda ei karbetud „tuletaktikaks“ nimetada. Benemaal aga mõeldi, et sarnane waade võib sõjaväes pääletungimise waimu kahanemisele ja seepärast ristiti kõiki, kes „tuletaktika“ kasuks häält julgesid tõsta — „tulekumardajateks“. Pärast Jaapani sõda tõusis Bene sõjaväes aga hull häält, kes nõudsid tuletähtsuse uut läbiwaatamist ja, nagu alati, endise käreba mastuseisu mulje all olles, hakkasid loogu sõjatunsti aluse muutmist wäitma. Loodan, et ülemal veldust on juba selge, et see põhjeneb ainult üksteisest walesti arusaamisel, nagu palawais waidlustes alati, aga sagebaste ka arutuste skolastilikkuses, mis tarwitab jaotusi ja klassifikatsioone, kui mingit wääramatut, aga mitte kui mõtteid, mida peab ära heidetama kohe, kui elu on sammunud edasi.

Waatame, mis sugused muudatused on kuisund eile laktikas meieaja tulisõjariista wägemus.

1) Tulisõjariista edenemine on annud wäikseile wäeosadele püstituse ja on kõwendanud kaitset aja wõitumise mõttes.

Ülemal kasujame selgitada selle arwamise eelkõhust, mis wäibab, et „tulisõjariista“ arenemine teeb pääletungimise wõimaluks ja ajetab esimesele kohale kaitse, kuid ühes sellega peab ka tunnistama, et tule wägemuse kaswamine on kõwendand kaitset, kui kohaliku nähtust (aga mitte kui üldist).

Wäiksemad osad on saanud suurema püstituse kui endisel ajal. Nemad wõiwad oma tulega kinnipidada ka suuremaid waenlase jõude ja sellega sünnitada waenlasele ajataotust. Ses mõttes on kasulik wõrrelda Napoleoni aegsed sõdu Inglis-Wuuri sõjaga, mis meieaja sõdadest esimesena ülemal deidut alla kriipsutas.

Nii siis, kaitse on saawutanud paremust ainult oja wõitumise mõttes. See wõimaldab wõitluse pikendamist teise järgu tähtsusega wõitluspiirkondes, selleks et teda wiia täieliku pingutuseni päämisiil wõitlusriindel.

See kohalise kaitse püstituse paremus ühenduses meieaja tuleriistade kaugelastwusega wõimaldab suuremate piirkondade oma alla wõtmist, wõimaldab loobuda endisest katkestamatuisest positsioonest, omades ainult rida wastupanu piirkonde, wastupanu kohte (tugikuid). Wiimane wõimaldab kaitset ka pikemat aega alalhoida tegemise wabadust.

2) Tulisõjariista täienemine on suurendud tiima piiramise, haaramise tähtsusest.

Tarwidus saawutada oisustawas wõitluses esmalt tule kaitset omi meestele ja wastase mahajurumist, s. o. ilmutada tuliwõitluses juba

alguses äärmist pingulust — miib tarwidusele koondada otustawasse suuna wõimalikult suurema arwu püsside, kuulipildujate, miinipildujate ja lahurite tuld. Sellest on selge, et wälispoolne seisuford, mis saawutakse tiitwa haaramisega ja piiramisega, ühes tule laugelastwuse suurendamisega, teeb seespoolses seisuforras asuwale wastasele tiitwa piiramise ja haaramise enam tarbetawamaks.

Teisest küljest on aga kaitse kõnenemisel, kui kohalisel nähtusel, mille tõttu wäitfearwulised osad suurema püstiwuse on omandand, tagajärjeks see, et pääletungimise edu wõib rindel kergesti seisma pandud saada: wizenlase wäitfjed taganemad osad, haarates finni kohalikist esemetest, wõiwad tiitiks ajaks takistada pääletungija edasiliikumist. See ongi asjaolu, miiks Napoleon omad lahingud ikka nii kombineeris, et pääle otseleöögi eraldas teatawa grupi seljataga manöwreerimiseks (Castiglione all, Desaix Marengo all, Soult Ulmi operatsioonis, Davout Wuerstädti all, Massena 5-päewases lahingus, Davout Bagrami all, Ney Bauzeni all ja teised).

3) Tulisõjariista täienemine on tõstnud manöwri tähtsuse.

Ülemalweldust on juba iseenesest selge, misjugune tähtsus manöwriit pääletungija kohta on. Püstiwus, mille on omandand wäitfjed osad aja wõitmise suhtes, wõimaldab jõudude õlnoomia arwel kõwendada manöwreeriwat aja ja arendada manöwriit otustawamalt.

Selles seisabki „manöwri-reserwi“ idee. Rinde püstiwus lubab tegutseda rohkem kawakindlalt kui endiseil argil, mil piirkondes, kus otustati arendada teise järgu tähtsusega tegevust, wõisime lööbud saada lühima aja keskes; wiitmane wõis meid panna kriitilise seisuforda, sest sagedasti runnistatse piirkond teisejärguliseks mitte tema wähesse tähtsuse tõttu; käesolewal silmapilgul loeme meie teda teisejärguliseks ainult seepärast, et püüame saawutada teisel kohal enam tähtsamat eesmärti ja kohalise wõidu printsiibi nimel koondame selle eesmärgi saawutamiseks kõik jõud, lugedes niuwiisi kõik teised piirkonnad teisejärguliseks. Neade teisejärguliste piirkondade püstiwus suurendab meie manöwreerimise wabadust nii hästi aja kui ka ruumi suhtes, s. o. — meie wõime manöwriit alustada märksa warem. Selles peitubki asjaolu, mis jaksatas Napoleoni ja Wolte aegjärke wõreldes nii sagedasti armastawad ette tuua: Napoleoni aegjärgul pidi sõjawäed koondama enne wõitlust, Wolte ajal wõib koondamist ka wõitluswäljal ette wõtta.

Manöwri tähtsuse kaswamisega saamad tulewikus isearalise arenemise omandama kohtamise-lahingud.

Kui siis, tulisõjariista arenemine selle asemel, et sõjapidamise worme siduda, teeb meieaja sõja eeskätt manöwreerisõjats.

Napoleoni aja „Guerre de mouvement“ ei ole meie ajal mitte ainult alalhoidnud oma iseloomu, waid ses suhtes weel laugemale läinud.

See meieaja sõja äärmine mandõwriine ifeloom wõjutab oma jälje ka kaitseesse. Tegewuse wabaduse alalhoidmise otstarbel peab kaitseja kõige päält hoolitsema mandõwreerimise wõime eest ifegi kohtsõja oludes. See wiib sinna, et juba enne kaitsejefuulorda asumist „kaitseja wõtab seifutorra, mida falkslased eelfeifukorraks nimetawad“, kus kindlustades rea wastupanu piirkonde (wastupanu kohti) ja fisewõttes neid wäheste jõududega (osabega), suurem osa jõudu hoitakse walmis, et esimesel wõimalusel üleminna pääletungile, wõi jälle — kaitsemise tarwiduse korral — seatakse wastu wastase päämisele pääletungile tugew tule rinne. Selle juures kujutawad fisewõtetud wastupanu piirkonnad (wastupanu kohad, tugilud) aluse, millede pääle kujundakse rinne (wõitluse alguse rindel kujuneb pärilashingu rinne).

Pääletungimisel wäljendub sõja mandõwriine ifeloom tarwiduses arendada mandõwrit ofustawamalt ja wajab selleks wõimalikult kiiremat hargnemist lahinglorda.

Nii siis, mandõwreerimise wõime alalhoidmise tarwidus nõuab hoidumist ülekarusest jõudude koondamisest, nõudes jaotamist, meieaja lahingu widamine on põhjendud mandõwergruppide koosfõlastud tegewusel, kus igaüks neist teostes oma eriülesannet wõimaldab samal ajal kõigile gruppidele üldist tegemise mahadust.

Mandõwreerimise wabaduse alalhoidmine nõuab, et jootamine, wastawalt asetud eesmärgile, ettewõtaks juba aegsasti. Seepärast meieaja sõjas, lähenedes waenlasele, ka rännakkliikumine ja puhkusele paigunemine peawad omis wälkimis wormes juba kujutama tulewase lahingu worme.

Rännaku ja puhle kaitse peab saawutama eeskätt juba osade oma-wahelise paigutamisega.

4) Sõjajalunsti ala on laienenud.

Meieaja sõjariista wägewus ja lauge lastwus on suurendanud maastiku tähtsust. Rooma legioonid wõisid riwineda trofareetkorras, sest üksikute osade omawaheline tegewus põhjenes ainult kümna sõjariistaga toetuse wõimaluses.

Meie aja sõjapidamine, mis on põhjendud tuletoetusele, annab lahingust osawõtjaille osadele palju suurema tegewuse wabaduse, sest tuletoetus on wõimalik suuremal laugusel.

Maastiku tähtsus meieaja sõjas ei ole suurenenud mitte ainult wastastituse toetuse wõimaluste kombinatsioonide laienemise mõttes.

Maastikul on eeskätt suur tähtsus lasteriista tegewuse kohta.

Peale selle, meieaja lahinguwäljade tähtsus toob esile waatlus-punktide omamise tähtsuse.

Moodne lahing areneb ühest tuletegevuseks soodsast rajast järgmise rajani, ühest kohalikkude esemete rühmast teiseni.

Kõike seda filmaspidades, on moodsa sõjakunsti teooria õpetamine vähem, kui kunagi enne, võimalik klassis tahvli peal nirk vägebes — õpeplatsil. Tema õppimine on võimalik ainult laardil ja maastikul.

Nii siis, meie ajal ei või anda shabloone ka kõige vähemale sõjamehele osale.

Põõrge ses suhtes tähelepanemat määrustikkude edenemise pääle. Waadake nüüdseid Prantsuse, Sassa ja Jaapani sõjame määrustikke, säält on välja heidetud igasugune wormlikkus ja määrustikud hakkavad emandama taktika õperaamatute iseloomu.

See ongi asjaolu, mis pärast arwan end õigustud olewat mäita: meie aja sõjakunsti ala on laienenud.

Mäinitud sõjakunsti ala laienemine toob kõigepäält esile alluwate juhtide tähtsuse.

Kõigil astmeil olevaid alluwaid juhte peab kutsutama loowale kaastõble. Remad ei või enam jääda passiivseiks päältwaatlejaks, nagu see oli läinud aegjargul.

Moodne sõjakunst on võimalik ainult kõige laiem ja täielikum tööjaotuse printsiibi läbiwimise alusel.

Seepärast nõuab moodne sõjakunst kõigis omawahelisis läbiwimises usaldamuse printsiibi läbiwimist. Kui Väanes XVIII aastaja sõjakunsti aegjark wõis leppida wastupidise printsiibiga, usaldamatus printsiibiga, siis kannab see usaldamatus meie ajal juba iseeneses sõjakunsti hukatust.

Tööjaotus ja alluwate juhtide usaldamine peab wäljenduma juhtimise wiisides, mis on astund endise otseohese juhutamise asemele.

Meieaegne lahingu juhtimine seisab eriüksusonnete asetamises, andes nimetud eesmärgi saawutamiseks alluwatele juhtidele tegevuse wabaduse.

Sarnane juhtimine nõuab äärmist osawust. Tema wõib tugineda kõige täielikumal wastastikusel usaldusel. Seepärast ei või tema mahuneda ka kantseleiliste dispositsioonide paberlisse raami, nagu see aset wõis leida XVIII aastajal, waid nõuab laialdast isiklik läbiwimist.

Musels peab temol olema täielik üksteise isiklik tundmine ja waadete ühtlus (doktriini ühtlus). Friedrich Suure ajal wõis täie eduga polku juhtida ka polgule täiesti tundmata juht; polgu juhtimine nüüdseks lahingus juhi poolt, sellele polk täiesti tundmata, wäheneks tema saawutusi tunduwalt.

Seepärast wäheneks meie aja sõjas üksuste lõhkumine, isearanis polkude sidemete lõhkumine märksa nende osade kasulikkude tegevust, sest ta lõhub juureni selle, mille pääl tugineb meie aja sõjas osade juhatamine.

Rõrdame, moosfa lahingu juhatamine on äärmiselt peen ja nõuab täielikku teineteise tundmist.

Rahuaia organisatsioonide tähtsuse kasvamine ühelt poolt ja tööjaotuse printsiibi liallisem tarvitamine teiselt poolt — ehitavad nõude: teha ülesannete jaotus ülsuste, aga mitte jalkade järele.

Alluwate juhtide usaldamine, wäljenduw nende loowale laastööle kutsumises ja tegewuse wabaduse andmises neile ehitud ülesande piirides, peab awalbuma neile juba alguses küllaliste abinõude andmises, mis antud eesmärgi saawutamiseks tarwilikud. Alluwad juhid peawad olema weendunud, et neil ei ole õigust tõetuse palumises. Kui on tarwilik usaldus ülevalt alla, siis on tarwis ka ust alt ülesse. Praegusel juhtumisel peab see ust awalbuma weendumuses, et ülemjuhatus on annud kõit, mis wõimalik, ja et palwe-toetust anda, sunnib teda jõubude õkonoomia printsiibist loobuma.

„Iga juht“, delbafse Jaapani riwimäärustiku 1909. a. wäljaandes, „peab püüdma antud eesmärgi saawutada, ilma mingisuguse kõrwalise abi pääle lootmata.“

Ülal etteoodud mõtetes sõjafunsti ala laienuisest peatafin ainult nähtuse ühe külje juures. Mina juhtifin tähelpanu alluwate juhtide suurenenud tähtsuse peale. Wlimate on ammu juba märgatud ja kriitikatle alla kõigis taltilistes uurimustes. Kuid suurem jagu nendest uurimustest ühes sellega panewad fiin ka punkti.

Kõisugune küsimuse kõsitamine wiib teoorias ek, arwamistele ja nimelt — et ülema juhi tähtsus on lahanenud. Sõjafunstis eneses wiib see — anarkiale.

Asi on selles, et kuigi alluwate juhtide tähtsus on tõusnud, see ei tähenda weel sugugi, et ülemate juhtide tähtsus sellega oleks wähenenud.

Tõõjaotus wõtab ära ülevalt juhatuselt wõrdlemisi wäiksed mured; see wabastab teda ainult wõitluse ülbisels juhtimises.

Meieaja wõitlus ei kujuta endast üht wõitluse pesa, nagu see oli endiseil aegil. Tema kujutab endast palju mitmekesijema nähtuse ja nimelt — paljude wõitluspesade kombinatsiooni. Seepärast ei mahu moodne lahing enam nende seaduste piiridesse, mis walitsewad ainult massi tegewuse üle ja mis olid walitsewaks seaduseks üksikus wõitluse pesas. Igas wõitluse pesas areneb oma kriis ühes kõigi nähtustega: otustawusega, kiirusega ja purustawusega. Moosfas wõitluses, tema terwitu mõistes, kriisi otseoheses mõttes ei ole. Meieaja wõitluse otustaw aegjark ei oma sarnast „mekaanilisi“ ühtlust, misugune on tarwilik psühholoogilise ohlose saamisets, ja mis omane igale wõitluse pesale.

Seepärast meieaja wõitluse otustaw jark ei wõi lenda sarnast terawat iseloomu (kiirust, otustawust ja purustawust), misugune on omane igale wõitluse pesale.

Siit olenewad otsekohesed järeldused:

- 1) Moodsa lahingu wähesem alglooduslikkus wiib juhuste wähenemisele ülemjuhatusse suhtes ja wõimaldab kindlamat juhtimist;
- 2) Wõitluse wältuse piknemine wõimaldab jällegi sündmuste kindlamat juhtimist.

Kõit ülemal õelbud kolluwõetult näitab seda, et meieaegses sõjas wõib ülemjuhatus tegutseda palju enam ettekawatsetult kui lätnud aegil ja wõib selle tõitu oma tahtmist läbiwiia palju otjustawamalt ja kindlustada tema läbiwiimist palju aegsamini.

Napoleoni: „Enne alata igal pool lahing ja siis waadata“ on meieajal juba wananenud. Meieaegses wõitluses on wäejuhatusel endisega wõrreldes palju suurem wõimalus: „Enne otsustada, mis tahad, ja sellega kooskõlas juba alata lahing“.

Kui siis, oma tahte läbiwiimise wõimalustepiirid on laienenud — seega antud ka suurem etteotsustamise (mitte aga eelarwamise) wõimalus. Wi mane torgendab ülemjuhatusese alluwate juhtide tegewuse juhtimist.

* * *

Räsitades meieaja lahingu tingimisi, asetasin meelega esimesele kohale tulisõjariista äärmiselt suurenenud tähtsuse. Waatamata selle pääle arwan siiski, et see evolutsioon omis põhjoontes on tingitud palju jägawamaist tegureist.

Sõjajunsti üldine seisuford oleneb eeskätt oma oja waimust.

Meist omaks wõetud seisukoht ei eita sugugi sõjariista arenemise tähtsust sõjajunsti evolutsioonis. Tema ei luba ainult selle tähtsuse ainuõiguslikkusi. Esimesele kohale tuleb asetada kõlblised andmed ja nimelt — aegjargu waim. „Maailma“, ütleb Guizot, „loob eeskätt inimene. Tema tunnetest, ideedest ja kõblistest ning waimlistest kalduwustest oleneb, kuidas seda ilma ehitada; ühistonna wäline, nõhtaw kuju oleneb inimese hinge sisemisest seisukorrast. „Kui meie heidame pilgu sõjajunsti ajalooesse, siis näeme selgesti, et sõjajunsti seisuforda igas aegjargus määrab eeskätt aegjargu tsiwilisatsiooni üldine waim. Siin muidugi ei wõi otsida rippumust üksikasjus, kuid lalemais joonis on see rippumus terawalt silmapuutuw.“

Seepärast arwan, et meie, kes me oma lähtekohaks oleme walinud waimu domineeriwuse, ei oleks mitte täiesti järjekindel, kui meie praeguse aja lahingu tingimuste kirjelduses jääksime peatama ainult sõjariista mõju juurde.

Katsume siis meieaja waimus wõtta seda, mis tarwilik, et meie wiisand saaks täielik.

Luntud soitsioloog Spencer, ühistondlise elu evolutsiooni sihtjooni määrates, ütleb, et ühistondlise elu arenemine läheb ühest poolt — järjest

Suurenemale osaldumisele ja teiselt poolt — järjest suurenemale ühinemisele.

Milles avaldub meieaja ühiskondlise elu osaldumise tung?

Tema avaldub:

1) Üksiku isiku alatasa suurenewas iseseiswuse tõusus;

2) Alatasa laienuas tööjaotuse tarwitamises.

Sõjatunsti alal avaldub see osaldumine neis sõjatunsti wormi muutuis, millest räägiti ülemal. Kuigi need osaldub wormid efinewad, nagu ülemal nägime, tulisõjariista täienemise tagajärjena, siis teiselt poolt on nende tarwitamine tingitud:

1) Üksiku sõduri suurest iseseiswuse arenemisest ja

2) suurest algatusarenemisest alluwate juhtide keskel.

Nagu näete, sõjatunsti ewolutsioon ja ühiskondlise elu ewolutsioon läiwad rööbastiku.

Ja tõesti, rahwa juures, kelle isetegewus arenemata, kes wähe tarwitab rahu ajal tööjaotust, ei näe me ka sõjaajal tema sõjawäes sõdurite juures iseseiswust ja alluwate juhtide keskel algatust: seepärast ei wõi meie leida tema juurest ka meieaja sõjatunsti worme.

Kuid ühiskondlise elu ewolutsioonis ühes alalise suurenewa osaldumiseega täib taasas tema alaline suurenew üldistumine.

Seetle wõit XIX aastasaja ajalooaske. Teie näete, et sõjab omandawad itka rohkem ja rohkem rahwuslise iseloomu. Nemad taotlewad suuri rahwuslisi huwisid. Kogu rahwas tõmmatakse sõjast osa wõtma ja selleks pingutakse kõik jõud ja abinõud.

Sõjawäed on muutunud sõjariistus rahwais. Nende arw tõuseb miljoniteni. Seepärast, tulewiku sõda on armeede gruppide sõda. Saksa sõjaosjanduse kirjanik, kindral Falckenhausen arutas omas, enne suurt sõda ilmunud raamatus: „Suur meieaja sõda“ sõjalist tegewust Prantsusmaa wastu, kus juures wiimase piirile tema arwamise järele saawad paisatud 44 Saksa ning Austria korpust. Kindral Falckenhauseni arwamised ja põhimõtted leidwad täielikku tunnistust ilmasõjas.

Nii siis, ka niisugused suured üksused, kui korpused, on meieaja sõjas täiesti ja õige lähedalt kogu wägedest rippunud ja wõrreldes nendega weel wälised üksused; seepärast on tarwis meeles pidada, et üksikute jaskade sõda on minewiku sõda.

Jõhkil algatus — initsiatiiv — nagu sellest juba ülemal räägitud, on meieaja sõjatunsti põhitingimistest. Kuid meieaja „suures sõjas“ on tarwis korrektiiv sisse wilo, et isiklike algatuse hiigla arenemine ei wiiks meid anarkiasse.

Selleks korrektiiviks peab olema: kindel allumine põhimõttele.

Meieaja sõda, olles arenenud üksikute iseseiswuse sihis, nduab waljut ideelist disiplinini. Ratsudes aru saada meieaja tsivilisatsiooni wainust, peab täiesti tunnistama, et

edaspidine ühiskondliku elu progress ei või põhjeneda enam ainuüksi individualistliku alge arenemisel, veel suuremal määral rajata see progress ideelisele distsipliinile, mis sunnib isiklikud huvid alistuma üldistele huvidele ja, tugewal kohusetunde arenemisel, walikma isiklikud ihad.

Üksikute osade omawaheline lähedane rippuvus sõjakunsti sfääris ei või puuduta teostamise sfääri, kuid ta peab täiesti peegelsuma eesmärkide asetamises. Meieaja wäejuhilt ei nõuta mitte ainult iseseiswat otfustamise oskust, waid iseseiswat otfustamise oskust, mille juures oleks silmaspeetud kõige päält kogu — terwiku — huwid, alludes kindlasti wanema juhi üldisele ideele.

Sellest järgneb:

1) Et rahuajal on tarwis õppida armeede, aga mitte kallade sõjapidamist.

2) Et on tarwis põhjalikku sõjawaelist haridust ohwitseride keskel ja kõrgemat sõjalist haridust kõrgema juhatuse koosseisus.

Õfimese töö jaoks andsime taktiliste tööde põhimetoodi.

Kohalise wõidu printsiip on omalt olemuselt muutmatu, seepärast peab jääma tööde põhimethod nüüd samaks, mis ennegi:

1) Otsustada, mis sina tahad ja mis sa selleks tegema pead.

2) Särelmõtelda, kuidas wõib wastane meie tahte teostamist takistada ja wastawalt sellele wõtta tarwitusele wastuabinõud, et oma tegevuse wabadust alalhoida.

Õfime nüüd selle põhimetoodi mitmekülgsemale arutusele, wõttes selle juures ka arwesse praeguse aegjargu iseloomulikumad omadused.

Ülal näitasime, et meieaja sõda on armeede sõda ja et „kallade sõda“ — on juba minewikku läinud. Siit nägime weel, et meieaja sõda, wajasid isiklikult algatust, toob esile ideelise distsipliini tarwiduse. Andes wäejuhile wabaduse teostamises, teostamise wiisides ning abinõudes, esitab ta temale ka kindla nõude alluda „kogu“ huvidele. Teiste sõnadega wõldek: nõuab distsipliini eesmärkide asetamises.

Nii siis, küsimus: „Mis mina tahan“ muutub küsimuseks: „Milles seisab üldine ülesanne, s. o. kõrgemate sõjawäe üfjaste ülesanne ja misugune, sellest olener, ofaline ülesanne minule järgneb.

Ülal toodud ribadest katsusime näidata, et nüüdne lahing on äärmiselt mitmekülgselt saand; tema ei kujuta wäliselt enam seda ühtlust, mida oleme harjunud nägema läinud aegjarkude sõdades. Meieaja sõda kujutab ojas ja ruumis laialipillatud wõitluse pesade rida. Selletõttu on wäejuhi ülesanne mitmekülgsemaks saand. Wiimaselt ei nõuta mitte ainult tööajutuse oskust alluwate juhtide ühisele kaastööle katsumises.

Tema peab ostama läbi mita tööjaotust ja enese suhtes. Meie aja sõja mitmekülgsus nõuab süstemaatilist tööd astmest astmeni, järjekindlalt, ja omale lähedama eesmärgi asetamise oskust.

Nii siis küsimus: „Mis mina tahan“ — jaguneb kolme küsimusse:

1) Milles seisab üldine, s. o. kõrgema sõjaväe üldine ülesanne.

2) Mille poole pean mina püüdma, s. o. milles seisab minu eriülesanne.

3) Milles seisab minu lähem ülesanne.

Õhimese küsimuse otsustamine peab andma — lähtekoha, teise küsimuse otsustamine — juhtiva mõtte, kolmanda küsimuse otsustamine — lähedama tegewuse eesmärgi.

Igaühe nende küsimuse otsustamisel peab arvesse võetama ja vastaste tahe, parandusena meie tahetele, hoolikalt selle juures maostitku (kaarti) tundmaõppides, mille tähtsus nüüdses sõjas äärmiselt suureneb.

Ülal toodud nüüdses sõja seisandis katsusiu väljendada ja järgmist mõtet:

Sõjakunsti ala on lalenenud, hoblooni ja trafareedil ei ole enam aset kõige vähemategi ülduste tegewuses.

Sii järgneb, et misjuguise taktilise ülesandega meie kogu ja satuks, peame alati meelespidama, et selle ülesande otsustamine meie ajal ei seisa mitte mingisuguste reeglite või wormide täitmises, vaid ainult õiges tegewuse eesmärgi selgitamises ja selle järele oma jõudude ja abinõude otstarbelohases kasutamises selle eesmärgi saavutamiseks.

